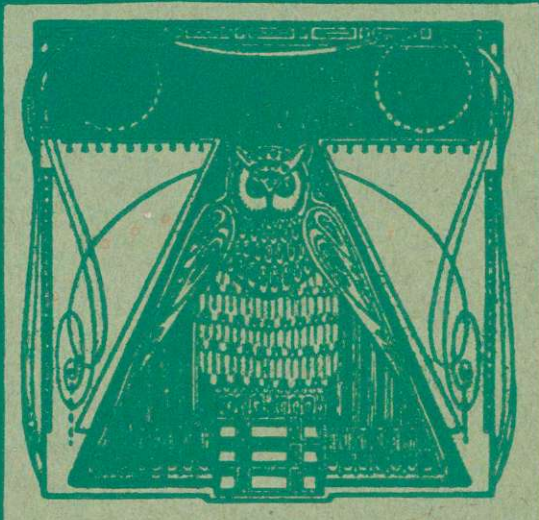

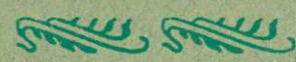

DOM IN SVET

LEPOSLOVJU
ZNANSTVU

◊ ◊ 1913 ◊ ◊

VSEBINA.

	Stran		Stran
Dekla Ančka. Spisal F. S. Finžgar. (Dalje)	201	Razvoj novejšje slovenske pisave pa Lev-	
Jutro v Brdih. Zložil F. B.	208	čev pravopis. Spisal dr. A. Breznik. . .	230
Vrata. Zložil Josip Lovrenčič	209	Čez vrtove. Zložil S. Sardenko	233
Roj. Zložil Andr. Kalan	209	Književnost	234
Ob večerih. Zložil Andr. Kalan	209	Umetnost	239
S poti. Piše Izidor Cankar. (Dalje) . . .	210	 Slike. 	
Mladost. Spisal Ivañ Cankar	215	Na Veliki planini	201
Lažnjivka. Zložil M. O—a	216	Josip Vrbanija: Potop	205
Zaljubljena misel. Zložil Jos. Lovrenčič	216	S. Peruzzi: Črtež za Medvedov spomenik .	213
Narodna. Zložil Bogumil Gorenjko . . .	216	Trifon Pederzolli, novi škof poreško-puljski .	219
Sredi polja. Zložil Bogumil Gorenjko .	216	Spomenik preiskovalca severnega tečaja M.	
Friderik Ozanam. Piše Andr. Kalan. (Dalje)	217	Ericksena	221
Fantazija. Zložil J. Lovrenčič	220	Črnogorska narodna skupščina	232
Par dni v Švici. Spisal dr. V. Šarabon .	221	Spomenik angleške kraljice Viktorije v Nizzi	234
Zdravnik dr. Marka Grbec (1658—1718).		Jaroslav Vrchlicky	236
Spisal Viktor Steska. (Dalje)	225	Bacil kolere	237
Voznik Marko. Črtica. Spisal S. Majcen .	229	Razširjanje kolere iz njene domovine po svetu]]	238

»Dom in Svet« izhaja 25. dne vsakega meseca.

Rokopisi naj se pošiljajo na naslov: Andr. Kalan, kanonik, Ljubljana, Marijanišče.

Urednik: dr. Evgen Lampe. — Založnik in lastnik: Katol. Bukvarna. — Tiska Katol. Tiskarna v Ljubljani.

Naročnina: 10 K, za dijake 7 K, za Ameriko 3 dolarje, za Italijo 13 lir, za Nemčijo 11 mark. Sprejema lastništvo in upravnštvo v Katoliški Bukvarni.

NA VELIKI
PLANINI.

(Fot. Ant. Gregorec.)

DEKLA ANČKA.

Napisal F. S. Finžgar.

(Dalje.)

IV.

Janez je posipal umetna gnojila po ozimini, in glava ga je bolela. Pred poldnem je začelo rosi. Toda ni nehal. Z dolgimi koraki je hodil po njivi in grabil nadebelo iz sejavnice.

Ko so ga sosedje, ki so vozili mimo njega, ogovarjali, je bolj godrnjal nego odzdravljaj. Ob vsakem ogovoru je zamahnil krepkeje z roko, da se je pokadilo krož njega in ga je oblak črne štupe skoro zakril.

Vse ljubo dopoldne je razmišljal.

»Ali sem bil res pijan? — Miha mi je rekel pijanec. — Ančka je rekla: Nič nisi bil pijan. — Bolj prav ima Ančka kot Miha. — Nekoliko sem ga res imel, ker sem ves narobe danes. — Ampak Miha me ne bo zmerjal s pijancem, takle frkovec, žganjar. Ne bo me ne.«

In jezilo ga je, da je stiskal zobe. Pa je spet preudarjal.

»Pravzaprav je vse sama neumnost. Čemu se jezim. Poglavitna neumnost je bila, da sem dal Ančki srček tako očitno. Veži jezike sedaj, ki komaj čakajo, da te ostrkajo. Zato se ne zmenim — ne za Ančko, ne za Miha, za nobenega!«

Janez je na ozarah iztrkal sejavnico. Pri Sv. Florijanu je zazvonilo poldne.

Napotil se je domov. Skoz vas grede ni več godrnjal. Sosedom je prijazno odzdravljaj.

Med obedom se je dež ulil. Kaplje so pokale na okna in se cedile po šipah.

»Mokri bodo,« je rekla Mokarica, ko je gledala skoz okno in mislila na moža in na hlapca.

»Nič se ne bojte, mama. Prevedre. Sedaj imajo že naloženo.«

Janez se je ozrl na stensko uro in je bil vesel, da je Mokarica sprožila pogovor.

»Kako to, Špela, da ni še na krompirišču prigrabljeno?«

»V dežju ti bo kdo mazgal po travi! Ali si čuden!«

»Zjutraj ni bilo dežja in v soboto tudi ne. Kaj bi bil čuden?«

Špela je položila žlico in začela: »V imenu Očeta...« in hitro planila od mize.

»E, tisto prigrabljevanje! Ni taka reč,« je izpregovorila Mokarica in mirila, ko je Špela jezno odburila skoz vrata.

Tudi Janez je odšel in še ozrl se ni na Ančko. Toda klobuk se mu je kar sam od sebe poveznil postrani na glavo.

Ančka je pospravljala z mize in je bila žalostna.

Mokarica je stala pri oknu in gledala dež.

»Viš ga!« je nenadoma izpregovorila, da se je ozrla Ančka od mize skoz okno. Mimo je šel Janez. Sklonjen je vlekel za sabo samotežen voz, pregrnjen s staro plahto.

»Kam gre v dežju, mama?«

»Gnojila posipat. Izvrsten človek, ampak samotorec. Bog se usmili, križ je dandanes z ljudmi!«

Mokarica je vzdihnila, porožljala s ključi v žepu in odšla v izbo.

Ančka je pomivala v kuhinji. Bridko ji je bilo. Sama ni vedela, zakaj.

»Prav je naredil Janez, da me ni nič pogledal in da me ni nič oговорil. Moder je in ve, da me vsi zavidajo.«

Polglasno je takole razmišljala. Ali modre misli niso utešile njene bridkosti. Vse bolj vesela je bila snoči, ko ji je prinesel semnja.

Ko je pomila in pospravila, je pogledala skozi okno na dvorišče. Dekli sta stali pred drvarnico. Špela je živahno ponašala z rokami in se večkrat potrkala s prstom po čelu. Reza ji ni nič odgovarjala. Neprestano je prikimala z glavo, posnemala Špeline kretnje in se tudi trkala po čelu.

Ančka se je veselo nasmehnila.

»Kako opravljata!«

Naenkrat je zardela in smeh ji je ugasnil nalicih.

»Mene opravljata! In Janeza!«

Roka je sama od sebe segla po zapahku pri oknu. Tiho ga je odprla in poslušnila. Od streh se je cedilo, dež je vršel. Vendar je ujela parkrat besedo Janez in »takale mlečna nastava!«

Po vseh udih jo je zazeblo, popustila je priprto okno in šla h gospodinji.

»Ko bi kaj zašila danes popoldne, mama?«

»Prav, Ančka! Si že pridna. Pogledaj, onidve stojita lep čas brez dela, ko ga je vendar na podu in v hlevu več ko dosti. Le nikar se ne zgleduj po drugih. Ne bo ti žal.«

Ančka je šivala in krpala do noči in grozno ji je bilo dolgčas; Mokaričini nauki so ji bili odveč, in vse bi bila dala samo za to, da bi Janez ne nosil jezno klobuka postrani in bi jo namesto gospodinje potolažil: »Nič se ne boj, Ančka!«

Mračilo se je. Bič je počil, na dvorišču so zaškripali težki vozovi.

Mokarica je popustila perilo, ki ga je pregledavala in zravnavala, ter je naglo odšla.

Ančka je hitela z zadnjo zaplato, dokončala, zateknila iglo v blazinico in pospravila šivanje v pisan jerbašček. Krpice in odrezke je pobrala v predpasnik, da jih strese v smeti.

Ko se je sklonila, je privozil mimo okna Janez. Pred seboj je rinil prazno dvokolnico in veselo žvižgal.

»Vode bo treba nanositi,« je hitro pomislila Ančka, šla naglo po škaf in k vodnjaku.

Samo nekaj korakov od nje je zategnil Janez voziček pod nastrešje. Ko je zagledal Ančko, se je okrenil, kakor bi je ne videl, in stopil k vozovom, kjer so razkladali.

»O, gospodar, to je les! Pralo vas je, kajne?« Janez je odrinil gospodarja od hlodov.

Mokar si je obrisal roke ob predpasnik in postal.

»Le pogum, fanta!« je klical Janez hlapcema in zgrabil sam na enem koncu, ko sta se upirala oba na drugem.

Hlodi so se valili na kup, včasih je votlo zabobnelo, včasih je zacvrkal parizar.

»Tako!« je izpregovoril mokar. »Janez, močan si!«

Janez si je dlan ob dlan iztrkaval ilovico, ki se je prijela rok.

»Lukec, v hlev in položi konjem, Miha, midva potegniva vozove pod streho!«

»Tako, tako, Janez,« je spet hvalil Mokar in se obrnil do vrat. Na pragu je še postal, da pogleda delo do konca. Janez in Miha sta navijala verige krož ročic. Ančka je prišla tretjič po vode.

Hitro so se ji dvigale roke, vodnjak je škripal, voda je vrela v škaf.

Miha je navijal verigo in gledal Ančko. Janez ji je kazal hrbet in gledal Miha. Ančka je prenehala, škaf je bil natočen. Miha je stopil proti vodnjaku.

»Čaj, zadenem ti, ker noče Janez, deklič moj!«

Ančka pa se je branila in je vsa huda rekla: »Pusti! Ne maram!«

Zadela je sama, Miha se je zasmel in segel z umazano roko po Ančki. Na belem laktu se ji je vtisnila rjava lisa, voda je pljusnila iz škafa po Ančkinem hrbtu.

»Janez!« je kriknila Ančka.

»Nič se ne boj, deklič moj!« se je krohotal Miha.

Tedaj je priletela ročica Mihi pod nože, da je odskočil in privzdignil nogo, ki ga je zbolela.

Ančka je hitro odšla preko dvorišča, po krilu so ji drsele kaplje razlite vode.

Janez je dvignil parizar za soro, ko ga je odnašal, in ga treščil ob tla, da bi se bil razletel, ko bi Mokar ne bil imel tako trdne naprave.

»Pobijalec, ali si še danes pijan?« je zasikal Miha in se tipal po nogi.

Janez je popustil parizar, skočil po ročico in jo dvignil.

»To je že od sile, smrdiš po žganju in mi praviš —«

Mokar je stopil s prağa in zaklical:

»Janez!«

Dvignjena ročica se je pobesila, [Miha se je ves bled ognil pred hlev.

»Janez, ne bodi otročji,« je svaril rahlo Mokar. Nato se je obrnil k Mihi.

»In ti, to ti povem, če misliš uganjati pri nas take neumnosti, se kar poberi. Še nocoj, vseeno! Če dobiš boljšo plačo in boljšega kruha, kakor ga imaš pri Mokarju, le za njim! In sedaj mir besedi! Vsak po svojem opravku!«

Miha se je zmuznil v hlev, Janez je sam zvlekel vozá pod lopo.

Ko sta bila zvečer Mokarja sama, je pričel on:

»Ne vem, če bomo mogli imeti Ančko pri hiši?«

»Zakaj ne,« se je začudila ona.

»Ali nisi videla preje na dvorišču?«

»Nič nisem videla. Kaj je bilo?«

»Miha je tiščal za Ančko, Janez ga je z ročico!«

»Zato je bilo tako tiho pri večerji. Bog se usmili dandanes.«

»Zatorej pravim: Prepri bo pri hiši!«

»Nič ga ne bo. Le ti jim povej in zastavi trdo besedo. Ančke ne dam. Sem vesela, da sem jo dobila. Miha res ni nič prida. Ali ne bo je premotil, mara zanj.«

»Ona ne, toda Miha je norec in Janez trmast. Vsega je prešinila Ančka. Saj si videla v nedeljo.«

»Kaj bi tisto! In če se navadita drug drugega, prav je. Boljšega prazna Ančka ne bo dobila. Glej,« je hitela Mokarica vsa razvnetá in vesela, da se je tega domislila, »glej ono bajto, ki si jo kupil, čemu nam bo? Janez ima denar, doto in prihranka dovolj, prodaj mu jo. Dve govedi bi redila in dva prešička opitala, če hočeta. Ali ni to dobro? In za našo hišo — kako bi bilo prilično. Izvrstnega delavca in dninarico imamo kar na prağu, da ju snameš s kljuge. Pomisli, mož!«

Mokar je odpenjal verižico od telovnika in navijal uro. Nasmehnil se je ženi.

»Ali ni to modro?« je vprašala ona.

»Ni posebno neumno, nič ne rečem. Ampak mi ne bomo mogli hlapcev in dekel — mi že ne. Zato ti pravim: Nič jima ne rahljaj poti! Trnja nanjo, trnja in zağradi, kar moreš! Truden sem! Lahko noč!«

V.

Kakor pusto vreme, tako je bilo nekaj dni pri Mokarjevi družini. Nihče se ni prepiral in jezil, vsak je opravljal svoje delo in vendar je

bilo nekaj mračnega in brezsolnčnega nad njimi. Miha ni črknil nič več na Janeza in mu ni več oponesel šentjurskega semnja, dekli sta se privadili Ančke in se naveličali opravljanja, Janez je hodil s trdimi koraki in resno veleval, kakor se spodobi za velikega hlapca.

Ko je prišla nedelja in je Mokar postavil pred družino mero vina, je zazvenel spet smeh in dovtip in je odmeval čez teden, čez dva in tri.

»Vse je dobro, vidiš, ljubi moj! Kakor sem rekla. Družina je kakor živina. Postavi v hlev novo kravo, pripelji kupljenega konja — vse je pokoncu — prve dni samo. Za mesec dni se privadijo. In če odženeš kravo, če prodaš konja, mukajo in rezgetajo za njim tisti najbolj, ki so ga najbolj odrivali. Tako je, ljubi moj!«

»Prav, če je tako,« je malomarno odgovoril Mokar ženi in listal po kupčijski knjigi.

Ženi tak odgovor ni bil všeč.

»Kak si! O, saj vem. Ančka te bôde. Če te res tako bolijo tiste kronice, ki jih plačamo njej, naj gre od hiše. Moški ste vsi taki. Ti imaš tri hlapce, meni ne privoščiš ene dekle.«

Mokarica si je oprla roke ob boke in gledala skoz okno. On se je ozrl preko rame za njo. Tudi ona se je ozrla čez ramo.

»Nikar me ne žali, lepo te prosim!«

Njegov glas je bil resen, tako resen, da mu žena ni nič odgovorila, ker jo je zapekla vest zaradi očitka.

Dasi je bila Mokarica prepričana, da se možu prav nič ne smili stotak za Ančkino plačo in da bi se mu ne smilila tudi dva, se ji je vseeno vgrizla misel, da Ančko zavidajo, ne samo dekle in hlapci, razen Janeza, tudi mož. Zato se je ona čezdalje bolj navezavala na mlado deklo. Kadar koli je pripekla zase in zanj medenih, orehovitih štrukeljčkov ali masleno štruco, vselej je bila teh priboljškov deležna tudi Ančka.

»Na,« ji je pomolila dober kos. »Toda skrij; saj veš, kakšni so.«

Ančki se je samo smejalo ob teh darovih in zaklepala je priğrizke v skrinjo. Ko se je naredila noč in je bila Ančka sama v kamrici, je segla po štrukeljčku, sedla na posteljo in ugriznila.

»Dober je. — Ne, ne bom vsega. — Materi ga dam — oh, ali pa Janezu. — Janez je res tako dober.«

In takoj je nehala in ga spravila.

Drugi dan je nosila drva za peko, v žepu je skrivala pol štruklja.

Koj je bil Janez v drvarnici.

»Pusti, bom jaz!«

Janez je naložil velikansko krošnjo drv.

»Preveč!« je svarila Ančka.

»Preveč?« se je zasmel Janez. »Še ti sedi na vrh in stavim, da poskočim s tem bremenom pred pragom takole visoko,« — pokazal je z roko od tal — »in še s podkvicami udarim skupaj, kot bi bil prazen.«

Tudi Ančka se mu je zasmejala.

»Janez, ti za dva delaš — in se še zame trudiš.«

»Kadar se zate trudim, se kar spočijem, Bog ve, zakaj!«

Sedaj se Janez ni zasmel. Tako jo je gledal, kakor še nikoli, da je bila Ančka vsa zardela.

Molče je potem vtaknil roke za oprtnice. Ančka se je ozrla iz drvarnice, segla po štrukelj in mu ga ponudila.

»Vidiš, Janez. Na, vzemi! Mama mi ga je dala.«

»Sama pojej, to je zate, nočem!«

»Moraš, hitro, da kdo ne vidi!«

Ančka mu je vteknila štrukelj v žep.

»Še ti bom prinesla. Bolje se mi bo prileglo, ko bom delila s teboj.«

Janez je dvignil krošnjo, oprtnice so komaj vzdržale, tako je bil naložil. Ančka je drobila za njim in nesla nekaj polen v naročju.

Drugi dan je bila peka. Ančka je jedla masleno štruco in jedel jo je tudi Janez.

Tretji dan so šli vsi po steljo. Ančka je morala v hlev. Ali Janez je vstal ob treh in pripravil zobanje in krmo.

»Je vse pripravljeno, Ančka, kar v jasli postaviš,« ji je naročal, odhajajoč za družino.

In tako so tekli tedni. Janez je od truda počival, ko je delal za Ančko, Ančki so bili priboljški dvakrat sladki, ker jih je delila z Janezom.

Mokarica je bila vesela, ker je bil mir pri hiši. Miha se ni več prerekal z Janezom, špela se je navadila Ančkinih belih rok. [Samo Ančka se ni mogla privaditi Mihovih pogledov. Čutila jih je pri jedi, zapekli so jo, kadar sta se srečala, in če sta pri delu trčila z rokami ponevedoma skupaj, se je vsa stresla od studa. Vse je zaupala Janezu, samo tega mu ni mogla nikoli razodeti.

Nekega večera je Janez že ležal na pógradu, ko se je vrnil od žage Miha, nekoliko vinski. Janez je uprav pojedel kos maslenke, ki mu jo je dala Ančka. Pri jedi se je v mislih pogovarjal z Ančko in tako je bil vesel, da ni mogel zaspati.

Miha je žvižgal po hlevu, Janez se ni genil. Ves je bil zamišljen v kruhek.

»Lukec, ali Janez spi?«

Miha je potresel malega hlapca. Janezu so se ustavile vesele misli.

»Spi! Še ti pojdi spat. Čemu fruliš?«

»Lukec, nocoj ne grem spat. Nekam še pojdem, ho —«

Miha je počil s palcem.

Janez je zahreščal kakor v sanjah.

»Kam boš lazil? Pusti me in zaspi!«

»Lukec, ti si neumen!«

Miha si je sezul škornje, deske so zaškripale, slamnica je zašumela.

Vse tiho v hlevu. Le konji so še hrampjali in prhali, ker se jim je vsipal prah od suhe klaje v nozdrvi.

Lukec je spal, Miha se ni genil, Janez je prisluškal.

»Kam pojde? — Če pojde njo buditi? —«

Janezu je kljuvalo v prsih, pest je stiskal.

»Neumnost! Kaj mi mar. — Naj gre, kamorkoli. —

Da, ko bi šel kamorkoli. Ali če gre tja pod njeno okno — ta smrkavec.«

V hlevu je zašumelo, nekaj težkega se je zgrudilo na tla in zahroplo.

Prvi konj je legel.

Kmalu je zapraskalo, zašumelo in spet zahroplo.

Rigo se je zleknil poleg kobile. In za njim še tretji in četrti konj.

Tedaj so zacvrkale deske Mihovega pógrada. Skoz vrata je šinila mesečina in spet izginila.

Janez je planil z ležišča.

Spet je posvetila mesečina v hlev in spet hitro ugasnila.

Janez je pred hlevom segel po bičevnik — koprivec in šel bos krog hiše. Na oglu se je ustavil in se skril za košato mirabelo.

Črna senca je visela na omrežju Ančkinega okna.

Rahlo je zacingljalo na steklo.

»Psst! — Ančka? — Slišiš, Ančka!«

V sobi se ni genilo. Janez je ves trepetal.

Spet trkanje in klic in prošnje in prisege ter mogočne obljube.

Vse tiho.

Janez je skoro zavriskal od veselja.

»O, Ančka, kako si dobra. Angelček si,« je pomislil.

Miha ni odlegel. Potrkal je glasneje, poizkusil odpreti okno, izpregovoril je vpuhlo kvanto, táko, ki se je vezala. Začel je z drugo; ta je bila za smeh.

Nič odgovora in nič smeha iz sobe.

Miha je začel zabavljati in groziti.

»No, le imej Janeza — pusteža, mar ne vem. Vaši materi povem, da ga imaš, in stran pojdeš — nastava hinavska.«

JOSIP VRBANIJA: POTOP.

Ob tej besedi je po Janezu zavrelo. Stisnil je koprivec, roka se je dvignila in tenko je švistnilo po senci ob oknu.

Senca se je odtrgala od omrežja, Miha je kriknil, močna pest ga je zgrabila za vrat.

»Janez, Janez, lepo te prosim —« je jecljaj Miha, ko so ga stresale železne pesti.

Tedaj se je odprlo okno nad njima.

»Janez, pusti ga!« je kriknila Ančka.

Pesti so pri tej priči odnehale. Miha je glasno zaklel.

Za stražo, kjer sta spali deklí, se je posvetila luč.

In druga luč se je posvetila v nadstropju, kjer sta spala ona dva. Tam se je okno odprlo.

»Mir, če ne, pridem dol!«

Mokarjev glas se je razlegel po okolici. Na vasi so zalajali psi.

Za hišo sta izginili dve senci: na desno prva, na levo druga.

Mokar je zaloputnil s hruščem okno.

VI.

»Kam se ti mudi?« je vprašala njega Mokarica, ki se je zbudila, ko je bil mož že oblečen.

»Kam neki; nad hlapce grem. Ali naj bo naša hiša umazana pred vsem svetom. Ne bo ne. Dokler bom jaz gospodar, že ne. Da bi ljudje govorili: Pri Mokarju se hlapci za dekle tepo. Še tega je treba, seveda.«

Mož je odprl vrata. Na pragu se je ozrl na ženo.

»Ti tudi stori svoje! Da se ne zve ta reč!« Nato je trdo zaprl in odšel.

Ko mu je na preddverju voščil Janez dobro jutro, je skoro zarežal vanj:

»Kje je Miha?« In nič ga ni pogledal.

»Še leži.«

Mokar je šel jezen mimo Janeza v hlev.

Janez se je umeknil v vozarnico. Kakor bi ga bil kdo udaril po glavi, tako se mu je zdelo. Deseto leto je že služil pri Mokarju, napredoval od malega do velikega hlapca, toda gospodarja še ni videl takega. Res ga je tuintam oštel. Ali kaj tisto. Tedaj je vsaj govoril gospodar. Danes mu ni odzdravil, ga ni oštel, še pogledal ga ni.

Janez je obstal ves potrť in zamišljen pri vozech.

Iz hleva je stopil Mokar, za njim razkuštran in napol oblečen Miha. Šla sta preko dvorišča in izginila v hišo.

Mokar je stopil k oknu, vtaknil roke v žepe in kazal Mihi hrbet, ki je obstal za durmi in se praskal po razmršenih laseh.

»Kaj si počel ponoči?« je izpregovoril Mokar in gledal skoz okno.

»Nič takega,« je odgovoril Miha zadirčno. Mokarja je popadlo.

»Lažeš!« je zavpil in stopil pred hlapca. Vse lice mu je zaripelo.

»Kdo je voglaril snoči krog hiše? Kdo se je pretepal tule pod oknom? Kdo? Sram te bodi!«

»Janez me je. Kaj sem mu hotel,« je godrnjal Miha.

»Prav je imel. Če misliš, da boš snedal čast naše hiše, se motiš. Tega kratkoinmalo ne trpim.«

»Malo sem bil pijan,« je poizkusil Miha, da bi se opravičil.

»Pijan ali ne pijan, vseeno. V pijanosti pokažeš, kaj si. Le čemu tiščiš za Ančko? Ali jo boš vzal? Na kaj neki? Na polževo hišo in cigansko bisago? Ali bi jo imel rad za greh in sramoto? Povem ti, nikoli več tega pri naši hiši, sicer —« Gospodar je pokazal s prstom skoz duri.

»Maram zanjo,« se je nakremžil zaničljivo Miha.

»Zgovorjeno! In da mi ne črhneš besedice o tem ne doma, ne drugod. Razumeš? Nikjer! Pojdi.«

Mokar se je obrnil, premeril sobo in spet obstal pri oknu. Miha se je izmuznil skoz vrata.

Prav takrat je govorila gospodinja v kuhinji z Ančko. Toda Mokarica ni bila kakor on. Veselo, žensko ničemurnost je občutila v srcu, ko so se fantje topli za deklè.

»No, Ančka, nocoj sta se ravsnila!«

Gospodinja ji je pomežiknila in se nasmehnila.

Ančka je vsa zatrepetala, da ji je lonček zdrsnil iz rok.

»Oh, mama, tale Miha, kakšen je. Vso noč nisem zaspala!«

»Nič ne maraj, Miha je norček. Kaj moreš za to, če sili za tabo. Le modra bodi.«

»Tako me je sram, mama. Kar domov pojdem. Če se zve, kaj poreko mati.«

»Nikamor ne pojdeš! In nič se ne izve. Molči, kar molči. Miha bo on trdo prijel. Janez je sam premoder, da bi čenčaril.«

Ančka jo je hvaležno pogledala, ko je pohvalila Janeza, in je postavila pred gospodinjo kavo.

»Glej, dekle, ti si še kakor otrok. Mati so te izročili meni in te priporočili. Zato poskrbim zate. Vidiš, Janez je priden, je pošten, štedljiv, nič ni pijanec in lepe denarje ima, kakor za hlapca. Tako sem večkrat mislila: Večno ne bo za hlapca, rad te ima, kaj, ko bi se vzela, Ančka! Kar težko bi dobila boljšega, ali se ti ne zdi tako?«

Ančka je zardela. Velike oči je vprla v gospodinjo — vse vlažne oči je imela — in šlo ji je na jok in šlo ji je na smeh.

»Ali nimam prav?« je vprašala Mocarica.

»Mama, lepo Vas prosim, nikar se tega ne pogovarjajva. Janez se lahko priženi na grunt, ker ima denar; pri nas je bajta in veliko nas je.«

Ančka se je obrnila proč in obrisala oči. Mocarica je stopila k njej in jo pobožala.

»Ančka, ti si še otrok. Le meni se zaupaj — in o nocoj kar molči. Vsi bomo molčali. Sedaj pojdi v zgornjo hišo in postelji.«

Dekle je naglo odšla in ni si upala pogledati gospodinje z objokanimi očmi.

Mocarica je stala sredi kuhinje.

»Če teh dveh ni Bog namenil drug za drugega, potem ni nikočar. Ne bodo je obesili kakemu sirovcu. Za Janeza je kakor nalašč in on zanjo.«

Tri dni je bilo do nedelje. Pri Mocarjevih ni nihče zinil o ponočnem spopadu. Vsi so bili prepričani, da je tajno in pozabljeno. Janez in Miha nista nič govorila med seboj. Ančka se je skrivala obema, Špela in Reza sta potuhnjeno molčali.

V nedeljo se oglasi Ančkina mati. Vsa zasopla je prišla po nauku. Ančka je brala, Mocar je številil, ona je brezdelno sedela.

»Jezus Marija, Ančka, zakaj si nama storila to žalost?«

Mati je zajokala, Ančki je omahnila knjiga, Mocar se je ozrl čez naočnike, gospodinja je vstala.

»Mina, kaj ti je?« je začela naglo Mocarica namesto hčere.

»Bog se usmili, mama, kaj mi je? Sram me je, tako sram, da si iz cerkve nisem upala. Vsa fara govori. Deklič, kar domov greš, precej, oh, saj se nisem zastonj bala.«

»Kaj govori fara?« je vprašal gospodar z nizkim glasom.

»I no, saj veste sami. Da se zaradi naše tepo pod njenim oknom, da govori z voglarji in plašarji — ah, Ančka, ali sem te tako učila?«

Ančka je bila vsa blede. Pri tem krivičnem očitku ji je šinila kri v lice.

»Ni res, mati! Lažejo! Nikoli in nikomur se nisem oglašila, naj le pride tisti in pove...«

Ančka je umolknila. Ustnice so se ji grenko zaokrožile in zbežala je v kamro.

»Le beži, sramota, ki mi staviš sive lase v glavo! O, ti moj Bog!«

Iz kamre se je čulo ihtenje.

Mocar je vstal in hodil gor in dol ves nejevoljen.

»Kdo je to raztrobil? Spet ženski jeziki, da bi jih plent; — Mina, nič nikar ne jokaj in ne udeluj. Dekle je nedolžno. Polona, razodeni ji.«

Mocar je snel očala, pokrtil klobuk in šel.

Mina je sedla ob Mocarici.

»Poslušaj! Mina,« je začela šepetaje, da se ni slišalo v Ančkino sobo — — —

Ko se je kajzarica Mina poslovila, ni več jokala. Zvečer je možu pravila v pozno noč, kako imajo Ančko radi, in o Janezu in o bajti, katero Janez kupi, da bi se oženil z Ančko.

Mocarica je pa tisti večer oprezovala na Janeza. In ko ni nihče videl, mu je pomignila v sobo.

»Takole je ta reč, Janez. Naravnost govoriva, dovolj si star. Vsa fara ve, da imaš Ančko rad.«

Janez se je tako zavzel, da se je moral prevesti na klopi, preden je izustil.

»Od zlomka so ljudje!«

»Zato takole naredi in bodo vsi jeziki zavezani. Večni hlapec ne boš. Glej, naš ti proda hišico, nič ne bo iskal dobička. Pripravna je in zemlje za silo dovolj krog nje. Sčasoma še prikupiš in pridobiš. Potem se vzameta z Ančko, ki sta kar rojena drug za drugega. Če ti je prav. Premisli. Ne silim te nič, saj veš, da te imamo radi. Ampak tako mislim, da bi bilo dobro za oba.«

»Bom premislil, preudaril,« je jecljal Janez in gledal v tla ter iskal kljuke. —

Davno sta že spala hlapca, konji niso več hrzali. Janez se je še premetaval v pograda. Tako je bil zbežan, da mu je hodilo vroče. Še nikoli ni mislil na ženitev. Začel je preudarjati.

Videl je belo hišico na gričku, krog nje vrtiček, za vrtom njivo in košenino. V hlevcu dve kravi, dva prešička. Gledal je izbo — vso belo. V njej lepa, visoko postлана postelja. Tam bi ležal, nič več ne v hlevu. In Ančka bo pri njem.

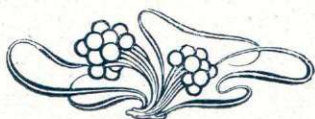
Janez je ždel v omotici.

Ko se je zdramil, se mu je zdelo, da je Ančka čisto drugačna, nič otročja, vsa lepša, kakor doslej. Zbudilo se je v njem nekaj velikega, neznanega. Grabilo ga je in ga pretresalo; sladkost in tiha groza, strah in hrepenenje je vrelo v njem.

Noč je bežala, petelini so zapeli.

Janez se je prekrižal in vstal ves truden. S težko nogo je stopil na prag, kakor bi se bil napotil v nov svet.

(Dalje.)

JUTRO V BRDIH.

Zložil F. B.

I.

V solncu gorijo razpaljena Brda,
v temni globini še spijo mrakovi,
molijo jutranjo pesem zvonovi,
in polni ljudi so zoreči bregovi —
in zemlja drobi se jim, kakor je trda,
in se jim ruši, kadí pod rokami —
trtni cvet smeje se v tajni omami
in sad prerokuje . . .

Da slep si, človek — boš videl življenje,
ki todi povsodi se v valih preлива,
da duša je topa — se vkrešejo misli:
lepota grobove pozabne razriva . . .

Ti ljudje —
so kot pesem oživljene forme,
in v pesmi ideja velika je skrita
in pesem neguje na nedrijih svojih,
prepeva jo zemlja od mraka do svita.

Roke njih — kot jeklo:
hlepeče ozira po njih se ves svet . . .
Tak človek — glej: gora je smet —
iztislil iz skal rodovitno bi prst . . .
Tak duh: še nerabljen in čvrst!

Pogledal obraz me je poten:

modrijan
na njem počiva,
ki pred svetom misli skriva,
da jih ne oskruni dan . . .

In vedno delo, delo, gíbi stotih rok
in pesem, kletev, da se duša zlije,
ki do vrha jim je prekipela . . .
In udarci . . . Boja, boja! Silne misli
brez pokoja . . .
Na vrhove solnce sije. Lastovka vesela
jih je obletela . . . Ti, moj Bog! — — —

II.

Zorno jutro . . .

Romal, romal sem po cesti
krog ovinkov, dalje, dalje:
že se sveti v dolu mesto
izza gub meglene halje . . .

Prihajali že so ljudje mi nasproti:
z jerbasi češenj šli v mesto so davi . . .
plaho umikali so se mi s poti,
plaho me božali njih so pozdravi . . .

Deklica mala je prva:
»Dobro jutro, gospod!« — »Bog ga daj!«
In čez obraz prenežni, deviški
je vstal nasmehljaj.

In starec je drugi: »Dobro jutro!«
»Bog ga daj, očka! Kako je pri vas?«
»Hm, nadloga, nadloga: že roga
se mi jebas v obraz . . .«

In tretji nič pozdrava:
le tih, pritajen smeh —
pri deklicah: prs trepetanje
in pógled na tleh.

In četrti spet me pozdravi
in peti zapovrstjo . . .
in rdeče se češnje ob cesti vpogíbajo,
kot bi bile oblite s krvjo . . .

In jata je ptic svod neba preletela:
vsi naglo pogledali v ono so stran,
in le dvoje oči je za njimi hlepelo,
vse druge poljubile jasen so dan
in to solnce, ta Brda, kjer kruh jim zori,
in to cesto prebelo, ki v mesto hiti
in nazaj preveselo,
in to cerkev vrh hriba, kjer »jutro« zvoní.

III.

S pesmijo v srcu in z vriskom na ustnih,
da vse je kipelo po mojem telesu,
sem gledal trpeče, vesele obraze,
poslušal njih tajnosti, kakor o kresu.

Srečal sem ženo: na rokah otroka,
na glavi je jebas in kaj ji je v duši?

Postala za hip je.
Otrok se na njeno je ramo naslonil.

»V vinógradu češenj sem včeraj nabrala,
in danes pred zoro že rano sem vstala,
in dvoje bremén me je spremljalo v mesto:
eno bolj sladko kot drugo je bilo,
eno — da vredno je zanje živeti,
drugo — da vredno je zanje trpeti.

Ni res, gospod? — naj že zdaj se navadi
moj otrok
in naj nasesá se trpljenja in mleka:
za bolezen življenja ni boljšega leka . . .
Moj mož je v Ameriki.
Več se ne vrne.«

In črne

poteze prepregle so čelo
kmetice,
a otrok je dvignil
veselo ročice,
obraz ji zakril . . .

IV.

Razlilo se solnce je gorko
od zlatih višin —
gorko, kot srce dekliško,
in zlato, kot svetel cekin . . .

Zidarji počivajo v senci,
ko domov gredo . . .
— kdo bi vedno romal in romal! —
in pojo :

»Vsaka deklica pod solncem
je lepa, lepa ali prava ni,
če je ni ogrela, vzplamenela
naša kri . . .«

»Vsaka zemljica pod solcem
je lepa, lepa ali prava ni,
če se napila, napojila
ni naše krvi . . .

Zato pa gremó in povasujemo
za kruh in za denar . . .
ko pa breg zazori, nas v srce zaboli
in v romarja koj prelevi se zidar . . .«

Poslušala pesem je zemlja
in pila opojen njen dih,
in ves zrak je bil tih —
da iz Amerike daljne, široke
se slišal razločno je vzdih . . .

V.

Oj z Bogom, oj z Bogom, ve čarobna Brda!
že se je gora spustila v ravan,
in megla stopila se v žarki poldan,
privila planjava je k meni roke :

in tiho srce se je zlilo v srce . . .

VRATA.

Zložil Jos. Lovrenčič.

Grlica pred okno je sedla,
žametast trak krož vratu,
in se deklici v izbi priklanja:
grgrrrrû, grgrrrrû! . . .

Deklica šiva krilo poročno,
sladkozamišljena v lepe dni
vbode se v prstek, grlica drobna
se zasmеji:
hihihihihi! . . .

V smehu prikloni se in vsa vesela,
v pómladni dan odleti,
deklica vzdihne, nagne glavico,
srce prihodnosti se ji zboji . . .

ROJ.

Zložil Andr. Kalan.

Iz panja mračnih sten na beli dan
čebel medu-dehtečih roj šumi,
v naróčaj solncu zlatemu hiti
gradit za praznik svoj si hram svečan . . .

Nad vrtom si postavi šotor stkan
iz solnčnih žarkov . . . in nebo visi
kot baldahin nad njim . . . pod njim dehti
preprog cvetličnih pisana ravan . . .

Čez šotor pa zvene šumeči spevi,
o solncu, rodu, ljubavi pojo,
kot strun iz paradiža so odmevi . . .

Trenutek stoj! . . . Naslajaj se oko:
S poljan tam solnčnih, glej, žare odsevi,
zaroko li slavi z zemljó nebo? . . .

OB VEČERIH.

Zložil Andr. Kalan.

Za mizo sede kmetič, strt od dela,
pred njim na mizi kruha kos in sir
in latva z mlekom, kakor vsak večer;
ob njem pa deca gostoli vesela,

kako je rajala . . . igrala . . . pela,
kako ji mlin je gnal studenca vir . . .
Detinski smeh kot božajoč zefir
očetu veje temne megle s čela . . .

Tako o večerih tihih sam sedim,
z menoj so pesmi, deca mlado-živa . . .
Življenja truden z njimi se smejim,

igram in plačem . . . sanjajoč budim . . .
Življenja njiva mi vzdehti vabljiva,
ob zori v razor s plugom spet hitim . . .

S POTI.

Piše Izidor Cankar.

(Dalje.)

L a g o d i C o m o.

Fritz je odšel včeraj popoldne naravnost v Milan, mene so opravki klicali v Como. Večer je lep, ves senčnat in molčeč kakor žalostna ljubezen; popotniki na parniku govore tiho, strme na bregove jezera s polzaprtimi očmi, vse je kakor srečna trudnost ali neizrazen, nem užitek; kadar zatuli stroj, se zdrznemo. Razpel bi roke po klopi in dihal brez misli.

Ves današnji dan je bil prijeten, v zraku je neka sladka sočnost, ki jo skoro čutim na jeziku in v vsem telesu. Zbujal sem se zjutraj v Veroni počasi, stopnjema, kakor bi korakoma hodil iz teme proti svetlobi; čutil sem skoz zaprte veke jasno nebo, kakor čutimo v snu nad seboj ljubeč pogled, ki se skrivaj vtihotaplja v telo in dušo in s svojim nasmehom vse zjasni v njej. Ko sem vstal, sem pospravil in šel še enkrat na Piazza delle Erbe po slovo od Verone.

Bilo je še zelo zgodaj, ljudi malo na ulicah. Piazza je bila polna zelenjadi in rož, jesenskih in drugih, ki so jih okoličanke hitele polivat pri stari fontani sredi trga. Vsa tla so bila mokra, v zraku dobri vonj vlažnega prahu, davne palače tihe in zaprte v rdečkasti svetlobi prvega jutra kakor okamenele v snu ali kakor bi živele v topi pasivnosti nerealno življenje brez časa; kar je starih razdrtih fresk na njih, so le še meglen spomin na stvari, ki jih nikoli ni bilo. Sedel sem pred vrata bara sredi trga in si naročil café espresso; dišal je po špiritu in se čudno mešal v dremotnost misli. Kako dobro je sedeti pred barom in piti café espresso, nebo pred seboj, jasno in globoko kakor lepo oko, ki ti je tuje.

Počasi je začel trg oživljati. K sosednji mizi je sedel popotnik, si naročil kavo in razgrnil plan Verone pred seboj. Mimo je prišel deček s košaro na roki in tanko cigareto v ustih: ustavil se je pred mojim sosedom:

»La tomba di Giulietta?«

Ah, ta tomba di Giulietta! Ves popoldne so me preganjali veronski postopači s tem vprašanjem in res sem se že bal, da jo pojdem obiskat, toda slednjič sem mislil, da je dovolj, če grem do Julijine hiše. Stoji v stranski ulici, črna in visoka, in prav v vrhnjem nadstropju je balkon; z njega je Julija govorila Romeu. In ko sem davi v snu dihal to jasno nebo veronsko, sem naenkrat stal

pred Julijino hišo z mnogo drugimi ljudmi, ki sem jih poznal. Bili smo pod balkonom in gledali gor, ki je z njega Julija govorila Romeu, vsi ena sama brezoblična tvarina. Tedaj se je iz nje izločil Peter Bohinjec in je rekel:

»Kako je pravzaprav Romeo prišel z balkona na cesto? Previsoko je.«

»Neumnosti se mi bledejo po glavi; čas bo vstati,« sem mislil in spal dalje, globoko oko neba nad seboj.

»Daljna je cesta in mnogo je poti,« je rekel Ksaver Meško; tudi on se je izločil iz brezoblične tvarine. »Hrepenenje nas vodi iz večnosti v večnost...«

»Kaj bo to?« je rekel Peter Bohinjec in je pljunil. »Kako je prišel na cesto in kako je prišel gor?«

»Enostavno vendar,« se je izločil iz brezoblične tvarine Oton Župančič. »Razkoračil se je, stopil si na rame in se pognal kvišku. Ko je hodil dol, se je obesil na lastne pete, se zavihtel in skočil na tlak.«

»To ni mogoče,« sem si dejal. »Spim v Benetkah in se mi sanja.«

»To ni mogoče,« je ponovil Peter Bohinjec. »Povedati se mora tako, kakor je bilo. Pogledati bo treba v arhiv Julijine družine, kako je pravzaprav prišel gor in kako je prišel na cesto.«

»Zbudilo se je hrepenenje v njegovem srcu, kakor bi se prižgalo solnce sredi polnoči, in je bil gori,« se je izločil iz brezoblične tvarine Ivan Cankar. »Ugasnilo je hrepenenje v njegovem srcu, kakor bi se utrnilo solnce sredi poldneva, in je bil na prašni cesti, truden popotnik. Mimo njega se je pripeljal obtovorjen voz. Goloroki voznik je počil z bičem, in mu zaklical: Kaj kolovratiš po mestu, negodnik? Spat pojdi!«

»Arhiv moramo pogledati,« je dejal Peter Bohinjec. »Drugače je bilo.«

»Bilo je jutro, na vzhodu so goreli oblaki s prikritim ognjem,« se je izločil Salezij Finžgar. »Romeo je stal na balkonu, ožarjen od jutranjega svita, lep kot mladi kralj, ki stopa v osvojeno mesto. Odpel si je s pasa lestvico, spleteno iz vrvi, jo nategnil z mišičasto roko, ali bo nosila težo mladega telesa, jo otvezel na okno in še enkrat poljubil Julijo. Ni bila urna noga še na sredi poti — ko se vrv utrga — Julija vzklikne in iztegne roke kakor v pomoč — toda kaj je

orlu, ključovalcu viharjev, spustiti se iz oblaka v ravnino?»

»Stare zapiske bo treba preiskati,« je rekel Peter Bohinjec in se je potopil v brezoblično tvarino. Nad mano se je sklanjalo nebo in njega dobri dan.

Kako je to vse daleč, daleč in tuje in brez zmisla. Kako dobro je sedeti pred barom in piti café espresso, brez misli in brez spominov, pozabiti na vso literarno revščino in dihati jutro in sveži vonj vlažnega prahu, slajši od Shakespearea; ko bi prišla Julija, od nežnih src objokovana, od pesnikov opevana, iz stranske ulice in krenila sramežljivo mimo bara proti cerkvi, bi, mislim, ne odprl oči in bi se ne genil. Iznad hiš je šinil prvi solnčni žarek na trg, se ni zableščal v očeh, obšla me je žarka slepota. Kako dobro je sedeti na Piazza delle Erbe, zelenjad in rože pred seboj, od solnca ogrevan, in biti en sam izgubljen odsev jasnega jutra, ki brezskrbno živi, dokler mu je živeti sojeno.

Palače so stale še vedno neme v ekstatični okamenelosti, zaprte, slepih oken, spomin davnih fresk je bil na njih še bledejši. Začele se bodo kmalu odklepali, okna bodo oživila, kakor nekdanj, ko so freske še bile resničnost, ko je stopila mlada plemkinja ali milostna gospica k oknu, se ozrla s svojimi dolgimi, ozkimi očmi po trgu in se potem obrnila v sobo, da obleče svilo in brokat, kakor pravijo. Pravijo tudi, da se je mazilila z dragocenim oljem, se kopala v jutrovnih dišavah, brenkala na citre in pela s tankim glasom in sanjala o ljubezni; v njeni sobi je bil pozlačen strop in bela svilena postelja s težkimi zastori. Vse to ni res, živelo se je tako, kot živimo danes; palače so ostale, ostalo je v njih zlato in ostal brokat, pa srca so umrla in njih večni nemir, slepo pljuskanje strasti, muke ljubezni, trpljenje negotovosti, bridkost vsega mišljenja in obupujoče upanje. Palače lažejo. Nekoč sem videl v majhni furlanski vasi zbirko mumij nekdanjih velikašev; bilo jih je mnogo, vse dobro ohranjene in zelo zanimive, skoro žive, v tisti legi, kakor jih je zalotila smrt. V kriku odprtih ust ali krčevito stisnjenih v onemoglem odporu, bolešno zviti udov ali v grozi toge iztegnjenih, v boju vdano ugaslih oči ali preplašenih in široko razprtih. Palače bi morali obljuditi s temi mumijami, da bi dajale resnično pričevanje o preteklosti.

Pa vse to je daleč, daleč in ni potreba misliti niti na žive ljudi, niti na mrtve. Dobro je sedeti na solncu, ko toplota pronica v kri s tihim, neizraznim blaženstvom, ko je v glavi žarka slepota in je ves trg prepojen z vonjem vlažnega prahu.

Popoldne smo se vkrcali v Comu. Popotnikov ni več mnogo, pa se še selijo iz Coma v Lugano in nazaj. Težaki so zložili velike kovčege v medkrovju, vse oblepljene s hotelskimi markami. Na trgu je stal trop ljudi, ki so nas gledali odhajajoče, v bližnjem hotelu sta sloneli na balkonu dve hišni v belih havbah in z belimi predpasniki, tam dalje so v kavarni pili ljudje kavo in brali časopise, prihitel je še pozen popotnik preko trga, potem je stroj zažvižgal, mesto se je jelo pred nami neopazno sukati in je ostalo nekje z ljudmi in težaki in hišnjami in kavarnami, kakor izgine pastir, ki sredi polja maha brzovlaku v pozdrav in smo mu odzdravili. Čudno je, da se izgubljam tako drug mimo drugega in mimo dnevor in mimo življenja, vsak s svojo in vendar isto bridkostjo, vsak s svojim trpkim veseljem.

Sedaj je že večer, senčnat in molčeč kakor žalostna ljubezen. Solnce, ki je popoldne še pripekalo, zahaja, njega žarki se nam vsesavajo v kri kakor lek in v dušo kakor odpuščanje po velikem grehu. Razpel bi roke po klopi, pregnal vse misli, ki se zvijajo po možganih kakor ranjene jegulje, zadavil stoglavo strast izpraševanja, ubil samoljubje in vse želje, izpodkopal temelje trudnim uram brez zaključkov, živel kot živi trava na teh comskih pašnikih, visel nad življenjem kot vise te comske vasi na pečinah nad jezerom, ves dan ogrevane od solnca in brez zavesti svoje siromaščine in razdrapanosti. Pa saj je tako! Mirni hribi drče brezglasno mimo nas, ladja se nalahko stresa kakor zibelka, solnce se potaplja vedro kakor človek, ki je svet do konca spoznal in ga prav zato vzljubil, ki je mnogo videl in ljudem z nasmehom odpustil vso žalost in radost, ki so mu jo dali. V žilah nam utripa zadnja toplota in v očeh nam je zadnja luč. Zraven mene sedita brat in sestra; on je bolan, jetičen, naslonil je glavo na njene prsi in gleda srepo v obal, ki beži mimo, in v solnce, ki zahaja. In tam sedi siva Angležinja, bere Baedekerja, pogleduje hribe, išče na karti in zopet bere Baedekerja; doma bo pripovedovala vnukom. In tam dalje sedi podlistkar in si zapisuje notice. Ravnokar je vstopila družinica — bila je na izletu ali na obisku ali je tu doma — pestunja z otrokom v blazini, gospod in gospa. Na ladji so našli zdravnika znanca in ta pravi gospe:

»Ali ima otrok mosljo?»

»Navadil se je nanjo in sedaj ga ne moremo odvaditi.«

»To je slabo.«

»Ah, vem, da je slabo. Pa kaj hočem?»

»Tako se vzgajajo prihodnji kadilci.«

»Ah, kaj hočem?« Gospa je mlada in močna; to je njen prvi otrok, imela jih bo še veliko, zdravih in veselih. Ko gre zdravnik proč, vpraša moža:

»Ali je res tako slabo?«

»Kaj jaz vem? Sicer pa takemu kmetavzu ne škoduje, če bi razbeljeno železo požiral; prehladi se kvečjemu!«

»Kaj je mali kriv, da je rojen na kmetih? Zakaj mu vedno očitaš, da je kmetavz?« Gospa je resnično žalostna. »Ana, ali mu ni prevroče?«

»Seveda mu je prevroče v blazini,« pravi pestunja. »Dovolj je velik, da bi nosil obleko.«

»Vem, pa se bojim, da se bo prehladil. Ti,« pravi možu, »napravili mu bomo obleko in se bomo fotografirali, ali hočeš?«

»Se bomo pa fotografirali.«

»Ali meniš, da mu moslja res ne škoduje?«

»Nas je bilo sedem doma in smo počeli, kar se nam je ljubilo. Komaj sem shodil, sem že s hruške padel.«

»Ali se ti ni nič zgodilo? Mati se je ustrašila, ne?«

»Mati ni imela časa, da bi se bala za nas.«

Ko je prišel zdravnik zopet mimo, ga je gospa ustavila:

»Gospod doktor, mosljo vsak dan desinficiramo. Ali je to dovolj?«

»Bolje je, če je sploh nima.«

»Ah, vem, pa kaj hočem?«

Starejše gospe se ji z one strani smehljajo kakor sestre, gnane od materinskega instinkta, ki vse žene družijo in zbližuje, jetični brat še vedno srepro strmi v obal, ki beži mimo, in v solnce, ki zahaja, Angležinja je zaprla Baedekerja in misli, kako bo govorila vnukom, na desni plove mimo nas izletniški parnik, ves okrašen s pisanimi zastavicami in poln otrok, ki nam mahajo z robci, in vse ostaja za nami v senci in solnce tone, tone. Na krovu ni skoro več slišati besede, vse je kakor srečna trudnost polnega življenja. Razpel sem roke po klopi in plul v te hladne sence, vse za seboj, vse pozabljeno, v srcu le sreča, da živimo.

L a i n o.

Nastanil sem se za nekaj dni tu v tej gorski vasi v Joall Intelvi in živim feaško življenje. Zraka dovolj, sira preveč, pečenih vrabcev in polente od sile. Moj gostitelj don Pietro se trudi na vse načine, da bi mi ustregel; neprestano me izprašuje, kaj jemo na Kranjskem zjutraj, kaj opoldne, kaj zvečer, če spimo po kosilu, če pijemo črno kavo, če imamo rajši bela ali rdeča vina, kdaj hodimo k počitku in kdaj vstajamo. Juha se sicer

kuha na odprtem ognjišču in diši po dimu, toda obednica je velikanska dvorana, vsa poslikana s freskami iz začetka osemnajstega stoletja. Čudno čuvstvo me obhaja, kadar jem smrdljivo salamo, nad menoj pa plava nebo z giganti in geniji in putti in vso neizčrpno mitologijo tistih časov.

Fritz je v Milanu. Nesrečen mora biti, ker nima nikogar, da bi ga poslušal, in le tej samotnosti se imam zahvaliti za dolgo pismo, ki mi ga je pisal v Laino. V uvodu me obliva z dobrohotnostjo, obsipa z najizbranejšimi izrazi prijateljske nežnosti, utaplja v brezmejno morje svoje ljubezni. Neskončno samozadovoljnost vidi v teh dobro premišljenih frazah, ki teko kakor bi bile neposredne; iz teh vrtincev besed gledajo njegove lepe rjave oči in mi pravijo: Saj imam moč besede, ali ne? Natančno ga vidim, kako gre po sobi smehljaje gor in dol, kadar se mu posreči izredno eleganten logičen skok. Vse, kar dela, govori in misli, kadar je ali se umiva, vse mu je vaja. Za dobro zasukan stavek bi dal leto življenja. Velikansko mora biti njegovo slavohlepje; mislim, da je to ključ vseh njegovih skrivnosti; morda se tega zaveda, morda ne. Za novo senzacijo ali za nov izraz bi se dal zapeljati v najhujše grehe; pripravljen bi bil ubijati, če bi potem mogel zagrabiti enega naglih utripov svojega čuvstvovanja in ga ukleniti v besedo. Izgubljenec bo v življenju, če mu nebo ne izkaže izredne milosti. »Stanoval sem najprej v hotelu,« mi piše, »toda bil je preblizu kolodvora; lokomotive so tako tulile, da se ni dalo ne bedeti, ne spati! Sedaj sem v pravlični penziji (majhne mize in rože). Za soseda imam pruskega barona, ki mi vsak dan nanovo pripoveduje, da v Italiji ljudje preveč mlaskajo pri jedi in da moram iti pogledat Capri; on je tam odkril novo votlino, znamenitejšo od plave, in bo o njej objavil podlistek v Berliner Tagblattu. Nasproti mi sedi neki Italijan, ki ne pljuje, pač pa se brije na štirinajst dni enkrat; ravno včeraj je prišel zopet obrit v obednico in smo se vsi oddehnili. Sicer so večinoma Francozi; imamo vitko Francozinjo, ki potuje sama, sedi najdelj v kadilni sobi, dobiva mnogo pisem in nekatera neodprta sežiga ter je sploh izredno koketna. Hotel sem ji že prinesiti rož, a sem se premislil in sem pisal Esteri.

Ne veš, kako jo ljubim, to svojo malo Ester! Ni ga klicaja, da bi ti to povedal, izmisliti bi si moral novo ločilo. Kadar sedim sam zvečer v salonu in je poleg mene prazen naslonjač, si pravim: Tu bi lahko sedela Ester, tu bi počivala njena ozka roka, tako bi naslonila glavo in bi mi govorila. Kadar vidim lepe rože, si pravim, da bi jih kupil in se zjutraj tatinsko priplazil pred njena

SVITOSLAV PERUZZI:
ČRTEŽ ZA MEDVEDOV SPOMENIK.

vrata, jih tiho odprl in vrgel velik nezavezan šopek na njeno postelj, ko še spi; morale bi biti šmarnice, lilije, vrtnice in mnogo hiacintov; Ester bi bila huda in bi me ljubila še bolj. Bil sem dvakrat v Breri in moram reči, da sem šel iz vsega tega bogastva barv in misli ravnotako reven, kot sem prišel. Ni je Estere, da bi mi pokazala pot do spoznanja. Vse te neštete slike so mrtve in molče kakor grobovi, ki je v njih življenje že zdavnaj strohnelo. Naravnost groza me je teh barv in vse se mi studi. Poizkusil sem brati nekaj novih knjig, pa so prazne; z neizmernim trudom z vseh vetrov znesene besede, ki naj bi opisale neopisne stvari ali take stvari, ki jih ni. V tistem razpoloženju sem, ko mislim, da imajo oni tepci prav, ki trdijo, da smo bolni, da nam je mišljenje zdrknilo iz središča, od narave določenega. Zopet enkrat mislim, da blaznim, kadar izkušam vdreti v mračni dom svoje duše, jo prijeti in vreči na svetlo, da si jo ogledam pri solncu. Z eno besedo: stavljam si vprašanje: zakaj umetnost? V takih trenutkih potrebujem Estere; samo ona je znala mojemu duhu dati tisto vibriranje, ki mu je našlo pot do lepe podobe in dobre knjige; vpričo nje sem včasih naenkrat izpregledal, videl sem stvari, ki bi jih sicer nikoli ne bil; z eno besedo je znala dvigniti mojo perceptivnost do najvišje potence in me spraviti v tisti umski delirij, ki izpreminja vekovite uganke v naštevanko. Ko bi ona bila z menoj v Breri.

Bog ve, kaj delaš v Lainu in ali te zanima, koga ni v Breri? Morda te bolj zanima, da sem tam videl Karlo, pred tisto Leonardovo risbo Kristusove glave — saj se je spominjaš iz reprodukcije? Verjemi mi, da sem prebledel, ko sem videl njen lepi, skladni hrbet. Stopil sem k njej in sem ji rekel:

— Leonardo je bil dober risar, milostna gospa, ali se Vam ne zdi?

— Zmenila sva se že, da nisem gospa, mi je rekla. Kak Leonardo?

— da Vinci vendar.

— Saj to ni njegova risba! Tole Kristusovo glavo menite pač?

Vrag me vzemi, polotil se me je strokovnjaški napuh, prizanesljivo sem se nasmehnil in še sedaj me je sram, kako sem bil profesorski, ko sem ji rekel: Te grobe črte s svinčnikom so seveda poznejše, sicer pa nihče ne dvomi, kolikor mi je znano, da je pravi Leonardo. Tudi Wölfflin je objavil sliko v svoji knjigi kot Leonardovo.

— Wölfflin naj objavlja, kar hoče. To ni Leonardo. Saj vidite, da je risana od desne na levo? Leonardo je delal narobe.«

Dragi, to je tako jasno in zanesljivo, da ni bilo mogoče ugovarjati. Zbal sem se že v Veroni, da Karla ni navadna gos, in danes bi že trdil, da je res genialna žena.

— Utegnete imeti prav, sem menda zjecljal.

— Tako je in nič drugače. Na svidenje, mladi gospod, še v Vašem sedemindvajsetem letu, če mogoče. Moram iti, Winter kupuje fotografije.

In je šla, ponosna in imenitna. Zdaj ti prisegam, da bom rušil očeta in da me bo na kolenih prosila ljubezni; s pestjo jo bom udaril za vrat, kadar me bo hotela poljubiti; kadar mi bo pisala pismo, ji bom odgovoril z razglednico, kot jo pošiljajo korporali pericam. Ta ženska ni gos. Snoči sem šel, da ubijem večer, v Trianon. Bil sem sam v loži, toda meni nasproti je sedela ona z Winterjem. Prijateljsko mi je prikimala, jaz sem jo prezrl. V pavzi je poslala sluga k meni — ti ljudje so strašni v svojih rdečih frakih in s svojimi starikavimi obrazi — naj jih obiščem v loži. Priklonil sem se Winterju in sem slugu rekel, da ne utegnem. Vrgel sem se v dolgočasen pogovor z demimondko, svojo sosedo; stara je bila in slabo parfumirana; menim, da se že potaplja. In potem je prišla Karla sama k meni.

— Ali nas res ne obiščete? Moj mož se Vas dobro spominja in bi rad govoril z Vami.

— Dober spomin je dobra lastnost, milostna.

— Tudi jaz malokdaj kaj pozabim. Ali Vam ni dolgčas samemu? Plesalke so slabe, plesalci komaj za spoznanje boljši.

— Ni mi dolgčas, saj imam družbo, in sem ji pokazal svojo sosedo.

— Bojim se, da je dolgočasnejša od predstave.

— Ali ljubite dober ples, milostna gospa? Ali ste že tudi plesali v varietéju? (Bolj grob nisem mogel biti; videl sem, da je za hip prebledela.)

— Ne, na odru še nisem plesala, toda v Berlinu smo prirejali diletantske domače zabave. (Mislim, da je Poljakinja; Berlin izgovarja zelo mehko, nekako Berljin.)

In sedaj ti priznam, dragi, da sem šel slednjič Winterja obiskat in da sem ju spremil v hotel. Čez nekaj dni gresta v Palermo, Winterju je prehladno tukaj. Motil si se, ko si rekel, da Karla ni lepa; izredno je lepa. Ko smo danes po kosilu pili skupaj kavo v galeriji Viktorja Emanuela, so se ljudje ozirali za njo. Winterju se to zelo dobro zdi —

Laino je daleč od Trianona in galerij. Tu jemo sir in pečene vrabce s polento, obednica nam je poslikana s freskami. Snoči nas je obiskal stari doktor Conti; slep je, in kadar hoče reči: razumem, pravi: vidim.

(Dalje.)

MLADOST.

Spisal Ivan Cankar.

Zadnjič sem se vozil iz Ljubljane proti Vrhniki. V zgodnji pomladi je bilo, dišalo je v čistem zraku po velikonočnih praznikih. Vlak se je dremaje zibal skoz rjavo ravan; iz dolgih njiv na máhu je žehtelo vroče življenje; na obronkih polhov-graških hribov se je v solncu belil breznov sneg.

Tam na Viču je vlak presekala cesarsko cesto. Ko sem ugledal to široko belo progo tik pod seboj, me je vsega presunilo, zgrabilo mi srce s trdo pestjo. Po cesarski cesti je hodil človek, ki sem ga poznal.

Mlad je bil, majhen in droben. Stopal je urno, z lahkim, skoro plesočim korakom, ne zato, da bi se mu kam mudilo, temveč zato, ker je bil mlad. Na licih se mu je poznalo in oči so razodevale, da ni bogat, ne sit in da se ga je zgodaj oklenila mrzla družica, skrb. Toda iz udrtih oči je sijajno odsevala bleščeča lepota pomladanskega solnca, razpokane ustnice, kruha željne, so se smehljale od same nebeške sreče. V njegovem srcu so bile pesmi, slajše, veselejše od tistih, ki so kipele iz razoranih njiv v višave.

Šel je na velikonočne počitnice. Spotoma ni pomislil, ni hotel pomisliti ne na Ljubljano, ne na Vrhniko. Ni šel na počitnice, šel je iz ječe v ječo, vmes pa je bila široka, svobodna pot, je bilo pojoče polje, je bilo visoko, brezmejno nebo, je bila mladost.

Kakor je hodil lahkotno, se ga je tam nekje blizu Brezovice polotila čudna utrujenost.

»Morda je le glad!« je pomislil smehljaje. Zakaj utrujenosti bi ga bilo sram, gládú pa je bil vajen.

Kraj poti je curljal studenec iz lesene cevi v korito, ki je bilo polno do roba. Fant se je sklonil in je pil. Nato je legel na mehko, toplo zemljo, ki je bila vsa posuta s cvetočim telohom. Nekaj časa je mežikal v solnce in zdelo se mu je, da mu prijazno odmežikuje. Ko so ga nebeški pozdravi že skeleli v oči, je legel na trebuh ter je vzel iz suknjiča drobno rumenkasto knjigo, nemški prevod Shakespearejeve tragedije o Tretjem Rihardu. Takrat še ni znal dobro nemški, ali to je bilo njemu in tragediji v prid. Gledal je silne ljudi in silne prigode kakor skoz pajčolan. Počasi, z ogromnimi, težkimi kretnjami so se premikale v daljavi donebesne sence. Govorile so jezik, ki ga je v dnu drhtečega srca vse do kraja

razumel, čeprav so posamezne besede čudno zvene, njemu tuje in nenaturno. Za pajčolanom je besnel v viharju veličasten, strahoten požar; in on je občutil v bôli in sladkosti, kako padajo iskre v njegovo dušo ter vžigajo nov plamen.

Visoko je bilo solnce, ko se je vzdignil, bolj utrujen nego spočit. Izpreletela ga je misel, ki se ji je sam nasmehnil.

»Možje so kvartali za kraljestva, otroci pa omagujejo na poti iz Ljubljane do Vrhnike!«

In koj je bil veselejši njegov korak.

»Kaj bi ta nespodobna malodušnost! Bog je bil natočil vsakemu človeku dvoje kelihov; jaz sem bil pomotoma zgrabil najprej za pelin, ostane mi nedotaknjena še vsa medica!«

Blizu Loga, pod holmom, je ugledal kmetsko hišo in se je začudil ves radosten.

»Slepec, da še nisem videl te lepote! Tisočkrat sem šel mimo, kakor žejen popotnik mimo studenca, pa se nisem ozrl!«

Star kmetski dom, pobeljen, s slamo krit, se je žarko lesketal v poldanskem solncu. Do vrat so vodile visoke, zidane stopnice; vrata so bila rdeča, oknice so bile zelene, nagelj in rožmarin. Sence so se topile v prevročo svetlobo, črte in oblike so trepetale, prelivale se nemirno druga v drugo.

Popotni fant je legel onkraj ceste v razor. Ob tistih časih je nosil po vseh potih seboj papir za risanje. Preden je potegnil prvo rahlo črto, je risal z očmi in s srcem. Skrbljivo, skoraj strahoma je meril in ugibal, kako bi vodil roko, da bi ustvarila podobo, ob kateri bi pozneje občutil vso tisto sladkost, kakor jo je občutil v trenutku, ko je bil prvičkrat z radostnim začudenjem ugledal to lepoto. Tedaj ni bilo zanj na svetu ničesar več; ne gladu, ne utrujenosti, ne sovražnih ljudi, ne dni, polnih ponižanja, ne zaduhlih sanj. Ničesar ni bilo več, bil je samo še nebeški žar, ki se je z belega kmetškega doma izlival v njegovo dušo ter jo polnil do vrha z nepopisno, bolešno srečo.

Ležal je in risal, dokler se ni solnce nagnilo za hrib. Ko je vstal ter si ogledal svoje delo, je občutil, da je dobro. Lica so mu zažarela in obšlo ga je mahoma prav posebno poželenje, kakor ga dotlej ni poznal. Ozrl se je, da bi ugledal človeka; ne morda, da bi mu pokazal podobo in da bi se pobahal, temveč ... kar tako; da bi ga prijazno

pozdravil in da bi mu nekaj povedal, nekaj vselega, karkoli.

Ko se je napotil dalje, mu je pričelo močno pritiskati na čelo in na senca.

»Tudi to je glad, samo glad!« je pomislil. Bilo mu je nadležno, žalosten pa ni bil; veliko bolj bi ga bilo motilo, če bi bila cesta blatna, ali če bi viseli pusti oblaki nad mahom. Pot se je spustila v ravni črti proti Vrhniki; že se je prikazala na holmu Sveta Trojica, vsa bleščeča v večerni zarji.

Kraj ceste je stala starodavna furmanska krčma. Kadar je prišel popotni fant tam mimo, je začutil mehko, božajočo toploto v srcu; umeril je korak ter potisnil klobuk sunkoma naprej. Ali bo stala na pragu, ali bo slonela ob oknu, ali pa se, Bog daj srečo, prikaže celo na cesti. Obrazek — en sam smehljaj; vesel, srečen, poln ljubezni; ne ljubezni naravnost in samo do njega; nikoli niti pomislil ni, da bi bilo kaj takega mogoče; toda vsa mu je bila podoba tiste prave ljubezni,

ki blagoslavlja solnce na nebu in bilko na loki, vmes pa tudi njega, srečnega popotnika.

Če je slonela ob oknu, se je nasmehnila in je pokimala z glavo; on je odzdravil, tudi sam se je nasmehnil ter šel dalje žvižgajoč.

Če je stala na pragu, je pozdravila z obrazom in z roko.

»Dober dan!«

Njen glas je bil tenak in sladak, kakor ministrantov zvonček.

»Dober dan!« je odzdravil popotni fant in je šel dalje; bilo pa mu je, kakor da sta si bila povedala vse polno lepih zgodb.

Če pa je stala na cesti, sta si segla v roko in sta si pogledala naravnost v oči in nista izpregovorila besede. Njena roka, drobna, topla ptička, je za hip ležala v njegovi; srce se je naskrivaj poljubilo s srcem. — —

Tako so gledale popotnika moje oči, vse zamoglele, od spoznanja ranjene. In občutil sem, kaj se pravi, biti žalosten do smrti. —

LAŽNJIVKA.

Zložil M. O-a.

»Koliko si staro,
dèkle ti?«

»Dvajset bom jeseni.
Se Vam zdi?
Bi mi prisodili
dvajset let?«

»O ti goljufivi
makov cvet!
Le poredno drži
se na smeh:
Kaj laži ne berem
ti v očeh?
Te rdečice v licu
ne poznam? ...
Let otroško-nežnih
te je sram!

Toda čakaj, čakaj
deklica,
naj uteče malo
se vodâ,
malo še presuče
naj se svet:

Pa boš hrepenela,
z licem zasolzenim,
s srcem razbolanim
si nazaj želela
svoj detinji
sladki cvet ...«

ZALJUBLJENA MISEL.

Zložil J. Lovrenčič.

Iz večerne sinje dalje
hrepenenja večno pesem
zlate strune žarkov so do mene pridrhtele.

V srcé
je šel nemir in misel na te:

Roki sem iztegnil in v strunah prosojno
so prsti zardeli in vpeli
opojno vanje moje sanje —
a ko so pobledeli,
so strune že nad tabo krvavele ...

Jaz sem za njimi gledal
in sam sem si povedal:

Tam daleč pogled ko prvi cvet
pomladnih gred je v njih,
in tih vzdih
jim je izdal sladko skrivnost srčnih besed ...

Okoli jih je doseglo,
srce je iskre upe v voz ljubezni vpreglo!

NARODNA.

Zložil Bogumil Gorenjko.

Pa dekle pšeničko žanje
tri že dni,
pa ne bo je še požela
do noči.

O, če snopki bi vezali
se sami,
ne bilò bi treba žeti
tri že dni!

Pa jih veže iz sosednje
fant vasi
in deklič ne bo požel še
do noči!

SREDI POLJA.

Zložil Bogumil Gorenjko.

Sredi polja križ stoji,
Kralj polja na njem visi,
roke širi v blagoslov.

Čez polje pa kmetič gre,
v upu moli mu srce
za nebeški blagoslov.

Kristu lice zažari,
bogateje kaplje kri
na polje kot blagoslov.

FRIDERIK OZANAM.

Ob stoletnici. * 13. aprila 1813, † 8. septembra 1853. — Piše Andr. Kalan.

II.

(Dalje.)

Jasno je gledal Ozanam svet pred seboj, ko je vstopal po dovršenih srednjih šolah v življenje. Bil ni kakor so mnogi dijaki z zrelostnim izpričevalom, nezreli polni samih sebe, zadovoljni s seboj, sanjavi, ki od zgoraj dol gledajo na vse, ki mislijo, da so vse, a jih življenje kmalu izuči, da v življenju še nič ne pomenijo, da življenje in vrvenje sveta gre mimo njih, kakor bi jih ne bilo. — Ozanam je bil na jasnem sam s seboj. Po svetovnem naziranju je bil zaveden katolik — verske borbe v duši so bile premagane — želel je po tem svojem možatem prepričanju služiti resnici, lepoti in ljubezni, posvetiti se je želel proučevanju znanstva in lepih umetnosti in gledal je kot prelesten sen svoje bodočnosti stolico na Sorbonni, kjer bo iz zgodovine vede, znanstva in umetnosti razlagal čudečim se poslušalcem živobitnost krščanskih idej. Toda do Sorbonne je bila Ozanamu pot dolga in trnjeva. — Najhujša ovira se mu je pojavila od očetove strani. Oče je bil praktičen mož in je želel, da Friderik pride čim prej do stalne službe. Zato mu je svetoval, naj se loti pravnih študij, vstopi naj v prakso k advokatu, potem pa na vseučilišče v Dijon ali Pariz. Ker je tudi mati pritegnila očetovim nazorom, se Friderik ni ustavljal, dasi mu je ob tem krvavelo srce, ker so se mu podirali zlati gradovi, ki si jih je slikal za svoje življenje. Velikodušen se vda želji staršev, zvest svoji življenjski ideji pa sklene poleg prava študirati tudi kulturno zgodovino. — Vstopi l. 1830. v prakso pri slovečem pravoslovcu M. Couletu v Lyonu, v prostih urah se izpopolnjuje v tujih jezikih in obiskuje šolo za slikanje, za kar ga je vnemala njegova mati, ki se je rada pečala s slikanjem. Delal je in učil se neumorno; oddiha je iskal na izprehodih v okolico s svojim prijateljem Curnierom, ki je pozneje spisal spomine iz Ozanamove mladosti. Pripoveduje nam, kako je Friderika zanimala narava, okolica, posebno otok Barbe, kjer so bili ostanki stare opatije iz 7. veka, Notre-Dame de Fourvière, kamor je hodil rad pozdravljat Brezmadežno. Kako je 17letni Ozanam vplival nanj, omeni Curnier sam, rekoč: Tedaj ko mi je Bog dal Ozanama za prijatelja, sem bil mlad, sam sebi prepuščen, daleč od očetovega krova, bivajoč v velikem mestu, kjer me

je obsipalo polno nevarnosti. Valovi splošnega skepticizma tedanje dobe so pljuskali ob rahlo steno mojega verskega prepričanja in mi slabili moč, krotiti strasti. Seznanil pa sem se z Ozanamom, ki me je zadržal na poti ob robu propada in mi s svojim zgledom odkazal varno pot skozi življenje. Bilo je usojeno Ozanamu, da je odvrnil mnogo mladih ljudi od zla in nevere. Najbrže sem bil jaz prvi, ki me je otel pred porazom.

Poleg učenja se je Friderik tudi poizkušal v pisateljstvu. V Lyonu sta dva profesorja izdajala list l'Abeille (čebela). V ta list je pošiljal Ozanam svoje literarne prvence v verzih in v prozi. Mnogo šuma je v onih letih na Francoskem povzročil saint-simonizem, ki je oznanjal vero bodočnosti, obstoječe bi bil najraje vse odstranil in na podlagi fantomov enakosti in svobode ustvaril verstvo, ki bi ugajalo človeškim strastem, to bi bila zlata doba, prvotni raj, ki po njem toliko hrepeni človeški rod. Ker so pristaši te ideje imeli mnogo listov na razpolago, so delali veliko reklamo in vzbujali mnogo zanimanja med ljudstvom, ki je vedno pristopno novotarijam, kakor otrok, ki hoče vsak dan novih igrač. Ozanam je bil že tedaj samostojen mislec, zato ni potegnil z javnim mnenjem; objavil je l. 1831. sto strani obsegajočo knjižico: *Reflexions sur la doctrine de Saint-Simon*; s tem spisom si je Ozanam priboril pera literarnega fantovstva, starejši so ga sprejeli v svoje vrste in smel je ž njimi na vas. — Po naravi zelo boječ, je tudi zelo boječe vstopil v javnost. Prepričan o istinosti krščanstva, sem se čutil prisiljenega javno dati duška svojemu prepričanju, pravi v uvodu omenjene knjižice. — Vem, da je moj glas slaboten in moj duh krhek. Toda od osemnajstletnega mladeniča nikar ne pričakujte dovršenega dela. Če sem se kaj zmotil, ali če mi je ušla kaka krivična beseda, ne pripisujte tega stvari, marveč moji mladosti in njeni nezmožnosti. Ako ste pa mnenja, da sem dostojno nastopal v tej prvi bitki, tedaj ne pozabite, kaj bi lahko za isto stvar storili očetje, ko se njih sinovi ne branijo postaviti se na branik. — Somišljeniki so radostni pozdravili novega mnogo obetajočega sobojevnika. Lamartin mu je pisal: Vaše prvo delo nam obeta bojevnika v sveti borbi proti materialistični re-

akciji. Čestitam Vam in se nadejam lepih uspehov. Chateaubriand je pisal prijatelju, da delo kaže bistrega duha, ki obeta lepo bodočnost. —

Ne poznali bi človekove narave, ko bi trdili, da taka javna hvala ni dobro dela pisatelju, ki je prvič nastopil v javnosti; čutil se je počesčenega. Toda kar je pri njem posebno, on je že takrat vedel, da ni njegova slava namen njegovega dela. On piše prijatelju Mataneju 19. aprila 1831: Vem, da je taka slava prazna. Edino vodilo vsem našim dejanjem je zakon ljubezni, ljubezni do Boga in do bližnjega. Prijatelj, o da bi bil ta zakon ljubezni vedno tudi nam edino vodilo. Ne meneč se za prazno minljivo slavo, vnemalo se bo naše srce za Boga, za ljudi, za istinito srečo. Tedaj bomo izvrstni katoliki, izvrstni Francozi in srečni.

V tej dobi že je Ozanam zamislil svoje glavno delo življenja: na podlagi zgodovinskih študij iskati v svetih knjigah in tradicijah vseh narodov početke verskih resnic in na teh temeljih pokazati svetilnik krščanstva, ki sveti kot rešilna luč v temno noč na razburkanem morju človeškega življenja. *La démonstration de la Religion catholique par l'antiquité et l'universalité des croyances et des traditions du genre humaine.* — To je bil naslov dela, ki mu je posvetil Ozanam vse svoje življenje. Zato se je tako marljivo učil raznih jezikov. Pripravljal se je na študij orientalskih jezikov, da bo, kakor pravi, dokumente zajemal iz prvotnih virov. Zbiral je knjige o geologiji in astronomiji, da bo bolje umeval kosmogonične sisteme narodov, da bo lažje temeljiteje proučeval zgodovinski razvoj ras in verstev. Čudim se svoji drznosti, piše sam prijatelju — toda kaj hočem? Ta misel mi je prevzela vso mojo dušo, prepliva jo, nestrpna je in se hoče razviti in jaz nimam moči, da bi jo ustavil. — Entuziast mladenič je bil mnenja, da s trdno voljo izvrši vse svoje mladostne načrte, življenje pa, piše Ampère, mu pokaže, da bo zadovoljen, ako le neznaten del teh načrtov izvrši. Toda če so ga tudi študije prisilile, omejiti načrte, vodilna ideja mu je ostala vedno ista: utemeljevati in proslavljati vero z zgodovinskim študijem.

III.

Leta 1831. se napoti Ozanam v Pariz, da se po želji očetovi posveti pravoslovju in da po svoji želji v svetovnem mestu najde sredstev za svoje apologetične študije in prijateljev, ki mu bodo pomagali pri tem delu. Vesel po obrazu se je otožen v duši poslavljajal od doma, zapuščal je svoje drage in šel v metež življenja. Po nekem prijatelju oče-

tovem je dobil v Parizu stanovanje, ki mu pa ni bilo všeč. Ti ljudje — piše staršem — niso ne kristjani, ne Turki in čutim se tako osamljenega in tujega, da si moram poiskati drugo bivališče. Že v Lyonu je imel srečo seznaniti se s slovečim fizikom Ampèrom, očetovim prijateljem. Povabil ga je, kadar pride v Pariz, da naj ga obišče. In sedaj je nezadovoljen s svojimi razmerami čutil to potrebo. Prijazno ga je sprejel sloveči učenjak in se razgovarjal z njim tako zaupno, da mu je Friderik takoj odkrito pojasnil svojo zadrego. Ampère me pogleda — piše Ozanam materi — in ne da bi kaj dejal, odpre mi poleg svoje sobe vrata v sobico, rekoč: »To je sobica mojega sina, ki ostane vsled študij dalje časa na Nemškem. Morda Vam ugaja sobica?« Ko sem nekaj jecljal pred njim, mi reče: »Preselite se v to sobico, pri meni imate hrano in stan ob istih pogojih, ki ste jih imeli v dosedanem stanovanju. Ko se vrne sin, bosta skupaj prebivala, za zdaj pa Vam je na razpolago njegova knjižnica. Upam, da boste zadovoljni.«

Andrej Marija Ampère je bil takrat šestinpetdeset let star. Član instituta od l. 1814. je bil profesor matematične analize na politehnični šoli in fizike na kolegiju de France. Bil je že svetovno znan po Ampèrovih pravilih. Kraljeva društva učenjakov v Londonu, Edinburgu, Cambridgu, akademije v Berlinu, Stockholmu, Bruselju so ga imenovale za svojega častnega člana, njegovo učenjaško ime je bilo najslavnejše v njegovi dobi. — Ozanam je v Ampèru občudoval učenjaka, a še bolj plemenitega človeka. Bil mu je kakor oče, odprl mu je pota do dragocenih, občinstvu nepristopnih zasebnih knjižnic, seznanil ga je s slovečimi učenjaki. Dobrohotnost tega slovečega moža — piše Ozanam očetu — presega vse moje nade. Oni, ki poznajo znanje tega moža, ga poznajo le po njegovi slabši polovici. Mnogo je mislil in proučeval, še več pa je ljubil in delal.

Sedaj je bil Ozanam srečen, z vso silo se je lotil pravoslovja in poleg tega zbiral gradivo za svoje posebne namene. — Seznanil se je z znanimi veljaki tedanje dobe, z Lacordairjem, Chateaubriandom, Lamennaijem itd. Prav posebno pa se je zanimal za svoje tovariše akademike, ker je čutil potrebo, da se krščansko misleči akademiki združijo v močno falango, da se tem uspešneje bore za krščanska načela. Organizacija krščansko mislečih dijakov mu je bila vedno v mislih. In že prvo leto se jih je zbralo lepo število.

Ozanam se ni odlikoval s posebno lepoto, v svojem nastopu ni bil prožen, a bil je preprost, plemenit, prijazen in to mu je med tovariši pri-

dobivalo simpatije. Dijaki so čutili, da se skriva v tem neznatnem telesu velik duh in zlato srce. Bil je skromen in se ni nikjer silil v ospredje. Največ se je ob njem zbiralo dijakov iz Lyona, ki so Ozanam poznali že z doma, tem so se polagoma pridruževali drugi. Sklenili so, da se marljivo udeležujejo sej konference za zgodovino in modroslovje, katere je ustanovil M. Bailly; tu so se zbirali dijaki raznih nazorov in se tudi živahno med seboj borili za svoja načela. Sedem nas je bilo zavednih katoliških akademikov — piše Ozanam očetu, — ki smo v sejah skupno nastopali in branili krščanske principe. Bili smo seveda vedno v manjšini in naša beseda se je izgubljala v nasprotnih številnih vrstah. Vi imate popolnoma prav, so nam ugovarjali, ako se sklicujete na preteklost. Nekdaj je res katolicizem ustvarjal čuda, a dandanes kaj stori za človeštvo? In vi, ki se ponašate, da ste katoličani, kaj storite vi? Kje so dela, ki bi dokazovala resničnost vaše vere nam, ki čakamo nanje, da bi se jih oprijeli in jih nadaljevali? Priznati moram, da so me v živo zadele te besede. No, pa še ni vseh dni konec, završi pogumni Ozanam svoje pismo očetu.

Začetkom l. 1833. so imeli zopet tako sejo. Ozanamov tovariš Lamache o njej poroča, da je bila zelo viharna in da so nasprotniki napadali Kristusa in njegovo Cerkev. Krepko in odločno jih je zavračal Ozanam, a nasprotniki so ga prepili. Ves iz sebe, užaljen vsled neutemeljenih napadov, zbere po seji Ozanam svoje somišljenike ter jim reče: Vztrajajmo pogumni na braniku proti vsem napadom. Vendar, ali ne čutite kakor jaz tudi vi potrebe, da bi imeli mi še svoje društvo, kjer bi bili sami somišljeniki med seboj, kjer bi družili dejanja z besedami in tako pokazali resnico in živobitnost naše vere? — Pol stoletja je od tedaj, piše Ozanamov tovariš Lamache, ko se je izvršil ta dogodek, a mi je še danes prav v živem spominu. Kakor bi še sedaj gledal Ozanamu v otožne oči, ki so žarele v iskrach navdušenja. Kakor bi danes slišal trepetajoči glas Ozanamov, ki mu je skrivnostni prihajal iz globine njegove duše in nas vžigal kakor električna iskra. Sklenili smo polni vneme prej ko mogoče sklicati sejo in osnovati svoje društvo. Meseca maja povabi Ozanam šest svojih prijateljev na posvet. Rekel je med drugim v svojem nagovoru: Celo leto smo se v konferencah trudili in borili, toda kaj so nam prinesle koristi te borbe, razen da meni z doma očitajo, in sicer ne brez razloga, da zanemarjam svoje pravoslovne nauke. Ali smo za ceno tolikih trudov in žrtev dosegli le eno zmago za Gospoda Jezusa Kristusa? — Če pa

so naši dosedanji napor brez uspeha, ali nam ne manjka nekaj, kar bi dalo naši besedi nadnaravno moč? Da, ako želimo, da bo naš apostolat imel blagoslov, treba nam ene stvari, ki nam je sedaj manjka, namreč: del ljubezni. Blagoslov ubogih je blagoslov božji. Storimo, kar je storil Kristus, ki je evangelij oznanjeval ubogim. Allons aux pauvres! Pojdimo med uboge! —

In še isti večer sta v svoji izredni gorečnosti Ozanam in njegov prijatelj Le Taillandier nabrala v drvarnici drva in sta jih nesla v sosednjo hišo poznati ubogi družini, ker jima je bilo znano, da

TRIFON PEDERZOLI
novi škof poreško-puljski.

otroci te družine pobirajo po mestnih ulicah odpadke papirja in jih nosijo domov, da mati njim in bolnemu očetu more zakuriti za skromno večerjo.

To je bil skromen, a čudovit pričetek Vincencijeve družbe, spočet od mladih akademikov, ki so se vglobili v idejo krščanstva, ki niso marali samo govoriti, ampak tudi delati in živeti kot katoličani. Čudežen se mi zdi ta početek. Mladenci, ki so po svoji naravi še neizkušeni, ki malo poznajo bridkosti življenja, ki se zadovoljujejo z lepo donečo besedo, s sijajnim, ponositim nastopom in jim je videz hipnega uspeha vse, ti so nekako

zatajili svojo naravo in so, recimo le naravnost, kot orodje previdnosti božje, polni milosti Gospodove instinktivno čutili, da treba zavednemu katoliku družiti lepe besede, polet navdušenja s plemenitimi bogougodnimi deli. V naravi se je tedaj razcvital lepí majnik, v srcih teh akademikov pa se je prelestno razvijala pomlad živobitnega krščanstva.

Drugi dan je šel Ozanam k M. Baillyju prosit ga, naj prevzame vodstvo nove družbe. Prva konferenca se je vršila meseca maja l. 1833. Junaške akademike je ogovoril M. Bailly, rekoč: Čudim se in hvalim Boga, da smem pozdraviti mladeniče, ki se hočejo posvetiti delu krščanske ljubezni. Bog blagoslovi vaše delo. Ako želite koristiti ubogim in sebi, skrbite, da s karitativnim delom izpodbujate sebe in uboge za krščansko življenje, da se posvečujete v misli na Kristusa, ki trpi v osebi ubogih. Nihče ne išči v tej družbi svoje časti, svoje koristi. Pozabite nase in vso svojo osebnost darujte Kristusu v službi revežev. — Nato so osnovali pravila, napravili prvo zbirko za uboge, molili zanje in družbo postavili pod varstvo sv. Vincencija Pavljana. — Takoj so pričeli z delom. Obrnili so se do sester sv. Vincencija P., da so dobili navodila in naslove za uboge družine. Ozanam je prevzel zanemarjeno družino s petero otroki, mater, ki se je trudila noč in dan za preživljanje otrok in trpela ob možu alkoholiku, ki ji je pobral doma vse, kar se je dalo odnesti, in ponoči po beznicah zapil. Kadar se vrne iz gostilne, nas pretepa, poročala je mati vsa obupana Ozanamu. Ko je poizvedoval o njenih razmerah, je spoznal, da niso poročeni

in da ona lahko zapusti nesrečnega alkoholika. V malo dneh je mladi Ozanam oddal očeta v azil, mater s tremi manjšimi otroki je poslal domov v Bretagno, kamor si je želela, a sama ni mogla, starejša dečka pa je izročil mojstru kot vajenca.

V šolskih počitnicah l. 1833. je potoval Ozanam v Italijo; obiskal je Milan in cerkev Santa Maria de'servi, kjer je bil krščen, mudil se je v raznih drugih mestih, najdalje pa v Florenci, kjer, kakor je pisal domov, vse diha po Danteju a l'altissimo poeta. Takrat se je vnel tudi on za Danteja, o čigar pomenu je pozneje obširno pisal in predaval. — Vrnivši se v Pariz, se je z vso dušo vdal strokovnemu študiju. Ne bojte se, draga mati, da bi zanemarjal svoje pravoslovne nauke. Učim se najmanj sedem do osem ur na dan. Izprevideli boste, da ob takem delu potrebujem tudi razvedrila, in tega najdem v proučevanju literature. Vergil ali Dante pred menoj na mizi zvečer, to je moje razvedrilo. Da sem zvest svoji oblubi, dokazuje to, da so mi ponudili 2000 frankov, da bi tri do štiri ure na dan sodeloval pri nekem znanstvenem časopisu. Jaz sem ponudbo odklonil, da preje dovršim svoje pravoslovne študije. — Koliko žrtev mu je prizadevalo pravoslovje, razvidimo iz pisma, ki ga je pisal bratu l. 1834.: Silno trpim v svoji duši. Muči me še vedno nejasnost glede mojega poklica. Upal sem nekda, da bom lahko združeval življenje advokata in modroslovca. Sedaj, ko sem na tem, da kmalu dovršim pravoslovje, čutim, da sem na razpotju. Upam pa, da me Bog ne zapusti in da si bom izbral pravi poklic.

(Dalje.)

FANTAZIJA.

Zložil J. Lovrenčič.

V večnem mestu nebu
žarnice so se že vnele,
v nepreglednih vrstah
modro tlakovane ulice blešče . . .

Rimska cesta je najlepša,
po njej v beli togi —
lilija cvetoča —
angel varih gre.

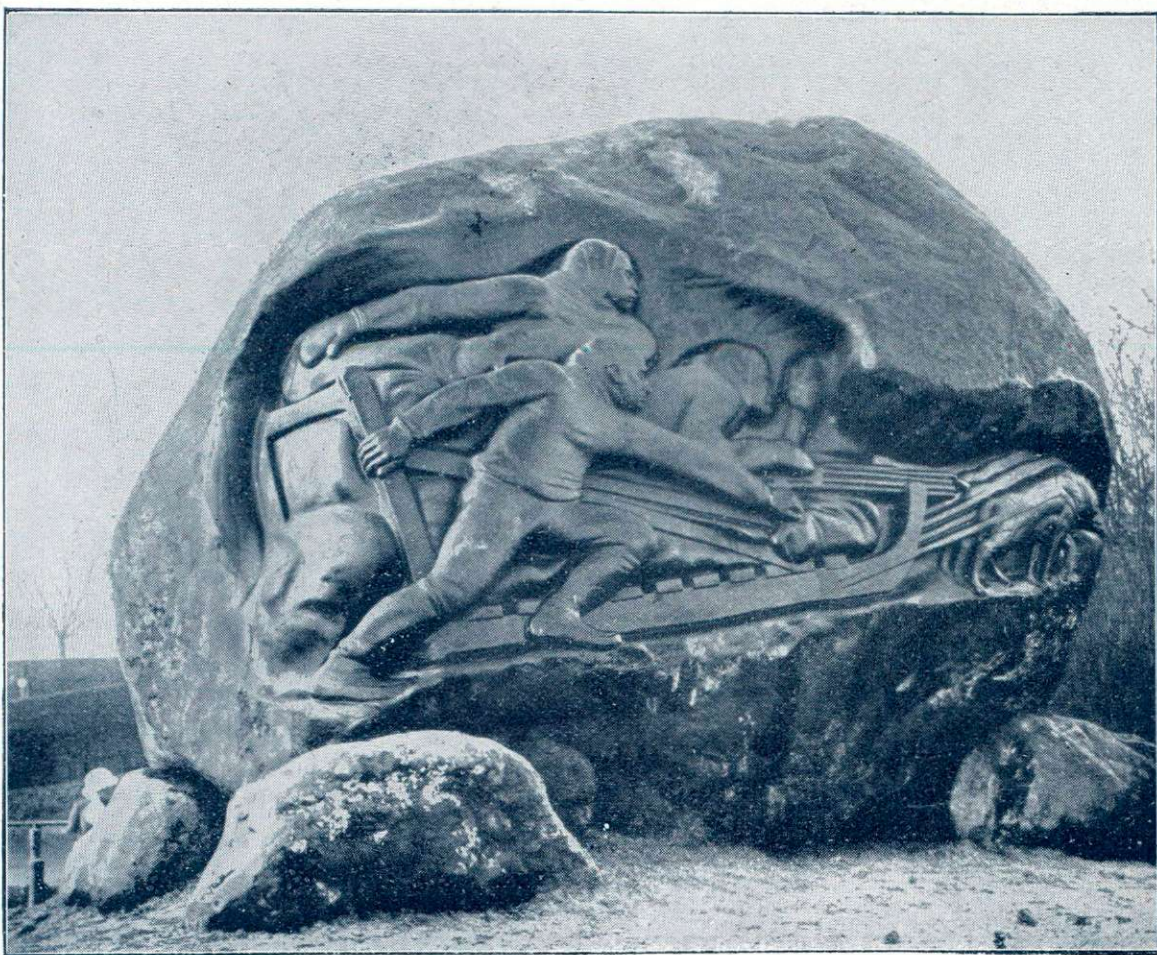
Prišel je že do predmestja,
ki je v temi zemlje spalo,
in se mislil je vrniti
svojo svetlo pot.

Pa je videl, da iz teme
duša zmučena in trudna
rada bi na Rimsko cesto,
in ji stopil je nasprot:

Kaj bi rada, draga duša?
Rada bi na Rimsko cesto,
ki pripelje v večno mesto
k dobremu Bogu! . . .

Angel varih ji dal roko
in sta k Bogu šla:
duša: rdeča roža,
angel: bela lilija . . .

SPOMENIK PREISKOVALCA
SEVERNEGA TEČAJA
MICHEL ERICKSENA.

PAR DNI V ŠVICI.

Spisal dr. Vinko Šarabon.

Na Arlberškem prelazu so krasni travniki, lepa živina se pase tam. Včasih sem mislil, da je sankališče v Bohinju najlepše na svetu, a do takrat še nisem bil na Arlbergu. Zdaj pa vem, da je tam še lepše in da Sv. Anton ne slovi zastonj. Tisti travniki, odeti v sneg, so kakor nalašč za zimski šport. V alpskih deželah so pred leti kleli nad snegom in ledom, zdaj ju pa blagrujejo. Se pa tudi pozna. Naj le eden pogleda v Suldensko dolino ali pa v Oetztalesko, koliko se je izpremenilo, odkar so se ljudem odprle oči za razumevanje narave. Saj je že pri nas boljše; celó Švicarje hočemo posnemati; a žalibože dosedaj večinoma samo v enem, zahtevamo dosti, damo pa malo, Švicar nas v prvem doseže, v drugem pa daleč prekosi.

Na Predarlskem opaziš, da stanuje tam alemansko pleme; vsak košček zemlje je izrabljen, tvornic vse polno; na drugi strani Arlberga pa ni tako, tu stanuje bavarsko-avstrijsko pleme, ki med nemškimi gotovo ni prvo, vsaj Nemci tako trdijo.

Ren! Nemcem se menda srce širi, če ga vidijo, za svojega svetega očeta ga imajo. Jim prav nič ni treba. On jih veliko manj spoštuje kakor Nemci njega, poplave v Predarlski nižini so se nepre-

stano ponavljale, ni dosti prizanašal. Zato sta mu pa naša in švicarska vlada po dolgem, trudapolnem delu, od 1893 do 1905, izkopali novo strugo, in prej divja gorska reka se izteka prav mirno v Bodensko jezero.

Malo ljudi opazi na poti iz Predarlske v Švico, da se peljejo skoz staro kneževino Liechtenstein. Lansko leto — 1912 — so praznovali neko tisočletnico, prirejali so svečane izprevide. Šel sem gledat to kneževino. Postaja Buchs v Švici je zelo dolgočasna. Četudi je v Švici, ima vendar tudi slovenske napise, našim Nemcem bi to gotovo ne bilo všeč. A kaj, ko ti napisi značijo samo našo nesrečo, prirejeni so za izseljence, da se vedo kam obrniti. Nekaj jih je šlo tudi takrat v Ameriko, jokali so, zlasti ženske. Tako lahko miselno menda ne gre nihče v svet kakor Slovenec, za utopijami se lovi, potem se pa kesa. Pa ga nič ne izpametuje, gre še drugič in tretjič tja, pa še druge vzame s seboj. Jaz sem šel pa v kneževino Liechtenstein. Čudna država to, še sedaj se vojskuje s Prusijo. Ko so l. 1866. sklepali mir, so na Liechtensteince, naše zaveznike — deset ali enajst mož —, popolnoma pozabili. Na mostu so na eni strani švicarski carinski uradniki, na drugi naši, ker med Avstrijo in kneževino ni gospodarskega

nasprotja. Prišel sem v Vadúz, naglas na zadnjem zlogu. Staro mesto je res, zelo staro, star je tudi grad nad njim. Če za dokaz starosti ni treba drugega kakor strme ulice in precejšnja zaspanost, potem je Vaduz najstarejše mesto sveta. Prebivalci so kmetje, lepo polje imajo, tudi vinograde, vino je izvrstno. Računati znajo pa tudi izvrstno, tega so se naučili od Švicarjev. Če v tem pozabljenem kotu zemlje kdo misli, da se mu godi krivica, gre na sodnijo v Vaduz; če tam ne razsodijo po njegovi volji, se pa lahko pritoži, in sicer na avstrijsko nadsodišče v Inomostu; od tam pa ne gre naprej. Kneza navadno ni doma; ima pa svoje ljudi zelo rad, celó dolgove jim včasih plača, kar drugje ni navada. Dolžina kneževine: Ljubljana — Kranj, največja širjava: Ljubljana — Brezovica, ljudi pa kakih 10.000, četrtna Ljubljancev.

Če ima kdo le malo vida in sluha, opazi, da je ljudstvo pri vstopu v Švico vse prej nego nemško. Nemško sicer govori, a kri ni nemška. Imena nam še danes pričajo o Retih in Romanih: Vaduz, Sevelen, Alvier itd. Malo bolj na jugu se je ohranil tudi jezik, pozneje sem ga slišal govoriti. Na Bohinj sem mislil, ko sem se peljal mimo Walenskega jezera, tako stisnjeno je; a stene so še bolj strme, dvigajo se 700 do 1000 *m* naravnost kvišku iz jezera. Seveda vse polno predorov, a nasprotna — severna — stran bi bila v tem oziru še slabša. Dolžina jezera 15 *km*, globočina pa 115 *m*. Videl sem dosti slapov. Razlaga je lahka. Tam, kjer je sedaj jezero, je bil včasih velikanski ledenik, ki se je zaril globoko v dolino; iz stranskih dolin so mu pritekali drugi ledeniki, a ker množina ledu ni bila tako ogromna kot pri glavnem ledeniku, se niso mogli tako globoko zariti, doline so ostale plitve. Prišlo je milejše podnebje, led je izginil, pred seboj vidimo globoko posodo, izvotljeno od ledenika: Walensko jezero! Odtoki stranskih plitvih dolin morajo pa skakati čez rob, če hočejo do jezera. Ledeniško dolino lahko takoj spoznamo: vstopimo se pri Sv. Janezu v Bohinju in glejmo proti »Zlatorogu« ali pa obratno; vidimo podobo črke U; pri navadnih dolinah opazimo črko V, seveda malo izpremenjeno, kakor je pač kamenje itd. Ledenik ni deloval samo v globino, ampak tudi spodaj ob straneh, zato U.

Med Walenskim in Curiškim jezerom je svet močviren, zato prekop, Linth-Kanal.

Peljal sem se na južni strani Curiškega jezera. Na severnem bregu je Rapperswil z onim znanim poljskim muzejem, o katerem je pisal lansko leto v Dom in Svetu dr. Lampe. Če imenujemo prvo jezero »veličastno«, zasluži Curiško v polni meri

nadevek »ljubkost«. Tako je tukaj lepo in prijetno, da bi si želel dolgo časa bivati ob njegovih bregovih. Štirideset kilometrov je dolžina srpasto zavitega jezera, do štirih kilometrov gre na širjavo; obrežje je posejano z zelenimi tratami, sadnimi vrtovi, vinogradi in mesteci, v ozadju nas pozdravlja oddaljena vrsta Alp; vile in sanatoriji in druga poslopja se ovijajo jezera noter tja do Curiha in niso zastonj imenovali vse te kraje »predmestje največjega mesta Švice«. Zaključek očarujočega venca je Curih. Lepša kakor po železnici je vožnja po parniku, oba bregova nas spremljata, na ladji pa godba in smeh in veselo življenje.

Curih je izredno industrialno mesto, središče švicarske svilene obrti, izdeluje bombaževino, železno blago itd. Tehnična visoka šola (politehnika), ena najboljših na svetu, me je seveda zanimala, pa tudi drugo. Zgodovinskih spominov je dosti. Zwingli je deloval v Curihu dvanaest let, na južni strani velike cerkve (Großmünster) ima svoj spomenik. Mislil je ta mož, da morajo biti vsi ljudje istih nazorov kakor on; prvotni stari kantoni pa so bili drugega mnenja, in so se trdno oklepali katoliške cerkve. Zato jim je zaprl s svojimi vojaki izhod iz dolin, da niso mogli dobivati kruha in soli. Rekel je: Vaši duhovniki so vzrok vaše bede, ker vam ne dovolijo prestopiti v mojo cerkev. Švicarji so pa rekli: Ti si vzrok, ker nam braniš dovoz — udarili so nanj, pobili njegovo četo pri Kappelu, njega pa ubili (1531). Pestalozziju so tudi postavili spomenik, Lavater je bil triindvajset let župnik v Curihu; v mestni biblioteki si ogledaš lahko pisma Zwinglija, Lutra, Kalvina, Friderika Velikega itd.; znameniti Gottfried Keller ima tu svojo posebno sobo. Znan je botanični vrt, park, palača umetnosti, posebne vrste je švicarski deželni muzej. Od najstarejših časov do sedaj vidiš tu vse spomine na preteklost, od najdb v predzgodovinskih votlinah pa do izdelkov najmodernejše svilene industrije.

L. 1854. je bila gladina jezera nenavadno nizka in zapazili so v njem ostanke stavb na kolih. To je dalo povod raziskovanju tu in drugod. Ponekod so take stavbe na kolih popolnoma rekonstruirali, tako na Gornjem Avstrijskem v Atterskem jezeru. Učitelju ni treba dosti govoriti in razlagati, gre lahko s svojimi učenci kar na majnikov izlet in napravi več, kakor če jim pridiguje cele mesece.

Ponos Curiha je Uetliberg, 873 *m* — približno Sv. Jošt nad Kranjem, tudi relativna višina skoro ista, ker je gladina jezera 409 *m* nad morjem — takoj zraven mesta na jugozahodu. Železnica vozi na vrh, vsled ovinkov doseže dolžino 9 *km*. Pelješ

se po samih gozdih in parkih, semintja kaka lina skoz zelenje, pogled na Curih, na jezero, na Alpe. Tudi pešpota te privedejo do vrha, hodiš kakor okoli lepe lopice, ovite z zelenjem. A jaz sem se tudi peljal. Čisto pod vrhom je postaja, izstopim, par korakov in gori smo. Niso pa hoteli posekati dreves, napravili so rajši 30 metrov visok stolp iz železa, 167 stopnic, za stare turiste kar preveč. Takole so se že ljudje razvadili, ker jih k vsaki boljši gostilni že pripelje železnica, da kar godrnjajo, ker ni dvigala v stolpu. Slišal sem rentančenje: Unerhört, asiatische Verhältnisse, gehört in die Zeitung itd. Za dovoljenje, pihati po stopnicah, moraš pa plačati 20 vinarjev. Eno prvih pravil za turista v Švici: Vse moraš plačati, včasih še moliti ne moreš zastonj. Za Vintgar bi zahtevali 60 vinarjev.

Vendar pa mora vsak godrnjač utihniti, če pride na vrh, na razgledno ploščo. Kdor ljubi naravo, bo lahko sedel tu gori ure in ure, bo gledal in gledal in priznati bo moral, da je na svetu lepo. Ljubkost celega jezera te pozdravlja iz doline. Curih, švicarska ravnina, daleč na severozahodu temni Vogezi, bliže že Črni Les, Jura, na jugu in vzhodu pa Alpe od Jungfrau do Säntisa, kakor vrsta velikanov, odetih v ledene oklepe; predstražnika sta Rigi in Pilatus. Kdor je bil enkrat tu, hoče priti še.

Promet v Curihu je nadvse živahen, malokje na svetu vidiš primeroma toliko avtomobilov kakor tu. Rekli so mi, da ima vsak boljši kmet iz okolice svoj avtomobil, in zdelo se mi je, da je res. Velikanski je promet na kolodvoru. Kako je vendar v Švici prijetno, ko lahko greš v vlak in iz njega popolnoma prosto, nihče te ne vpraša za listek, nihče te ne vpraša, kam se pelješ, ali kadiš ali ne in kar je še drugih takih sitnosti. Vsak voz ima napis: Kadilci in nekadilci, vstopiš prosto, kamor hočeš. Poglejmo pa na naš ljubljanski kolodvor: Kakor čredo ovac nas gonijo izprevodniki od voza do voza, prvi nima prostora — pač pa prazne vagone —, zadnji pravi, naj se obrnemo na prvega itd., milostno ti odpre milostni gospod izprevodnik nazadnje vratca in misli, da te je osrečil. Če hočeš v voz za nekadilce, te kot možkega navadno sploh ne pusti noter, četudi mu rečeš, da ne kadiš. Je vse zastonj. Še nekaj. Pri nas v Avstriji imajo vlaki krasne zveze, če hočeš vun iz Avstrije, če hočeš pa noter, pa lahko čakaš na meji več ur. Seveda je to v zvezi z drugimi prijetnostmi kakor nalašč za tujski promet. Avstrijska tla so res lepa, če ne, bi si ne mogli razlagati še vendar visokega števila tujcev. V Bregenz n. pr. pride brzovlak iz Curiha ob osmih

zvečer, naš brzovlak pa odide ob eni ponoči. Pet ur za Bregenz, ponoči! Je pa tam naslov: F. Kinz, Weinstube, vsaj malo pozabiš, da si jezen.

Iz Curiha sem se peljal v St. Gallen. Vstopilo je veliko švicarskih vojakov. Ko so nam včasih pripovedovali o Winkelriedu in Tellu in drugih, me je bilo Švicarjev kar strah. Ravnotako seveda tudi Tirolcev. Letos sem jih pa videl in si nisem mogel razložiti, zakaj so bili Habsburžani tolikrat tepeni. So imeli pač le malo številce vitezov in tistih bitk pri Morgartenu, Sempachu itd. si ne morem predstavljati drugače kot kakšen večji turnir, samo da je šlo malo bolj za res. Pri turnirju so viteza vsaj pobrali, če je padel, v bitkah so mu pa kvečjemu sneli kako dragoceno verižico. Ker govorimo ravno o Tellu, bi omenili, da ni ravno naloga zgodovinarja — tukaj Schillerja — spravljati na dan bajke in pripovedke, ki so jih že popolnoma pozabili. Če je pa mislil, da je vse to res, kar so pripovedovali o Tellu, potem je bil pač svoje vrste zgodovinar. In z zgodovinsko razpravo je začel svojo profesuro! Slavni Niebuhr je enkrat rekel, da je Schiller zgodovino samo kvaril; bo že res.

Bolj kot vojaki so mi imponirali Švicarji kot poljedelci. Kar vesel moraš biti, če gledaš to marljivo ljudstvo, in hitro se sprijazniš z morebitnimi njegovimi napakami. Kako je vse obdelano, kako raste in rodi! Tla za njive in gozde so v obilni meri pognojili stari ledeniki s svojimi grobljami. Mimo Winterthura te pelje vlak; vse polno tvornic. St. Gallen. Če kdo sliši to ime, misli seveda takoj na početke srednjega veka, pozabi pa, da je St. Gallen kljub malemu številu prebivalstva — velik je kakor Ljubljana — eno prvih industrialnih torišč v Švici, središče santgallenskega in appenzellskega svilarstva. Izdelke svoje pridnosti pošilja po celem svetu. Kdor je bil pa prej v Curihu, nima za santgallensko industrijo dosti pozornosti, duh njegov beži rajši v preteklost. Že v 7. stoletju je sezidal tukaj sveti Gal iz Irlandije benediktinsko opatijo, v 8., 9. in 10. stoletju je slovela tamošnja šola kot ena prvih v Evropi. Pozneje so mnogo prezidali. Dirjal sem seveda v svetovnoznano knjižnico in si ogledal nekatere posebne znamenitosti. Najlepših reči ne skrivajo, izpostavljene jih imajo v lepih pultih. Vidiš psalter Notkerja »Ustnača« iz 10. stoletja, rokopis B nibelunške pesmi iz 15. stoletja, »Casus monasterii S. Galli« iz začetka 11. stoletja itd. Iz teh »casus« je črpal Scheffel za roman Ekkehard.

Še par postaj, zasveti se in zablíšči v žarkih zahajajočega solnca, pred nami se razprostira Bodensko jezero, Švabsko morje mu pravijo,

Rimljani so mu rekli Lacus Brigantinus. 64 km je dolgo, okoli 12 km široko, površina 539 km², največja globina 252 m. Solnce se je že nagibalo k zatonu, ko sem se peljal ob njem. Kdor ima zanimanje za naravo, mora biti te vožnje vesel. Velikanskih motivov ni, znak jezera je mir, izenačenje. Mislim, da je tudi vpliv njegov tak. Tudi ledeniki, ki so iz divje alpske narave pluli proti severu, so našli tukaj svoj mir, na njihovih grobljah so se pojavile mične vasice in prijazna mesteca.

Cimbri in Tevtoni so divjali tod mimo, preje že Kelti. Petnajst let pred Kristovim rojstvom se rdeče valovi jezera krvi Kelto in Rimljanov, ki bijejo na njegovih vodah pravo morsko bitko. Jezdec grdega obraza in čudne govorice ga obiščejo devetsto let po Kristovem rojstvu, Madjari. V nedostopne gradove se skrivajo domačini, pesem poje pozneje o strašnih Azijatih. Cerkev je nedina: cesar hoče napraviti red in skliče velik zbor v Kostnici; zbor naj sodi tudi o Husu. Divji boji se bijejo ob jezeru tedaj, ko se borita za nadvlado v Evropi Burbonec in Habsburžan. Ni čuda, saj se strnejo tu pota od zahoda proti vzhodu, od severa proti jugu.

Če napravimo v Kostnicah od vhoda stare cerkve — najstarejši deli od l. 1052. — proti notranjščini šestnajst korakov, stopimo na kraj, kjer je baje stal Hus na dan obsodbe 6. julija 1415. Ob bregu jezera so sezidali že l. 1388. veliko trgovsko hišo; dvorana v njej je 48 m dolga in 32 m široka, tu se je vršil kardinalski konklave za časa koncila 1414—1418. Na hiši, kjer so bili Husa prijeli, so vzdali Čehi l. 1878. spominsko ploščo z reliefno sliko svojega velikega rojaka. Deset minut zahodno od mesta — Brühl — so sežgali Husa in Hieronima (tega 30. maja 1416), od l. 1862. je tam »Husov kamen«, Hussenstein.

Ren zapusti jezero. Otok Reichenau vidimo, uro hoda je dolg, poldrug kilometer širok. Farno cerkev so posvetili že l. 806., potem večkrat prezidali. Pokopali so v njej Karola III. Že prej pa je bila tam benediktinska opatija, posvečena l. 724.

Par kratkih predorov: Schaffhausen. Sila prijazno mestece, razni zgodovinski spomini. Znan je stari zvon iz l. 1486., ki je imel napis: vivos voco, mortuos plango, fulgura frango. Pravijo, da je ta napis napotil Schillerja k oni krasni pesnitvi o zvonu. Od l. 1898. ga nadomešča drug zvon z istim napisom, starega so postavili pa nekam v kot. Nihče naj ne zamudi ogledati si Munot, okrogel stolp s premerom 50 metrov, zid je debel pet metrov. Lep razgled. Gotovo pa bi Schaffhausen ne bil nič brez Renovih padcev.

Ren je včasih drugače tekkel kakor sedaj, nekoliko južneje od padcev. Prišel pa je ledenik iz Alp, prinesel seboj grobljo, potok njegov pa je odkladal pred njim kamenje in pesek. Groblja in drugo kamenje sta potisnila strugo Rena proti severu. Ko je ledenik izginil, je iskal Ren stare struge, a ni je našel, pač pa je zadel blizu nje ob veliko oviro, ob par apnenih zapahov iz dobe jura; ker jih ni mogel hitro prodreti ali izgledati, jih je moral preskočiti in nastali so krasni Renovi slapovi. Padec je najmočnejši v Srednji Evropi, ljudstvo mu pravi »Der Laufen«. Sestoji iz treh glavnih slapov, iz kojih štrlijo štiri skale, porastle deloma z grmovjem. Višina na levem bregu znaša 19 m, na desnem 15 m; če pa računimo zraven še brzice nad padcem, vrtince itd., znaša višina vsega padca okoli 30 m. Bil sem tam ob zelo ugodnem času, koncem julija, ko ima dosti vode, ker se sneg in led v Alpah topi. Vrhutega pa vemo, da je bilo ravno lansko leto glede padavine sila radodarno. Pred osmimi zjutraj se vidi mavrica, enkrat tu, drugič tam; vidi se tudi popoldan po treh, a takrat sem bil že na Weißensteinu. Čarobni so padci ob luninem svitu, a nisem imel sreče jih videti tedaj. Dal sem se prepeljati niže padcev, med potjo sva obiskala s čolnarjem skalo sredi med njimi; ni ravno prijetno, tako smo se gugali in plesali, da mi je kar sapo jemalo, a to nič ne dé. Ogledal sem si padec tudi od »Känzeli« in »Fischez«. Fischez je železen mostiček, ki je izpeljan čisto noter med slap, neprestano grmijo valovi nanj, venomer se trese, vsak hip mislimo, da ga bo slap odnesel. Moker sem bil seveda kakor miš.

Na vsaki strani vodopada je gradič, na desni Wörth, na levi Laufen. Za prehod skoz Laufen moraš plačati en frank, sicer ne moreš vun. Združen je pa s tem preходом obisk Känzeli in Fischeza.

Drdrali smo proti gorovju Jura in pod njim. Strmo pada v Švico, nalahno se znižuje proti Franciji. Za Kranjce, ki poznamo Kras in apneniške Alpe, Jura nima ravno dosti znamenitosti. Včasih je pust, včasih porastel z gozdom. Reke in potoki ga morajo prodirati v divjih soteskah, imenovanih navadno »gorges« (v francoskem delu Jura). Pri mestecu Brugg vidiš ostanke gradu Habsburžanov. Nad Solothurnom se dviga razgledna gora Weißenstein, 1287 m. Videl sem z nje kakor plašč pod nogami vso rodovitno švicarsko nižino, v ozadju pa kot mogočnega stražnika celo alpsko vrsto od Tirolske noter do Montblanca. — V Solothurnu je umrl pred sto leti poljski junak Tadej Kosciuszko —.

Blizamo se Bielu. Železnica drvi tik pod gorovjem. Če človek pogleda strmo se dvigajoče rebri z izredno relativno višino — nad Bielskim jezerom okoli 1200 *m* — se kar ne more načuditi mogočnosti alpskih ledenikov, ki so prihajali oziroma je prihajal — več se jih je strnilo v enega samega — od osrčja Švice sem, preplul Juro in se vrnil tja na Francosko. Med rekama Rhone in Saone imamo še danes celo pokrajino grobelj, imenovano Dombes, ostanek delovanja rhonskega ledenika. Podobna je poveznjenemu krožniku, polna ribnikov in drugih stoječih voda. Francozi so jo sedaj v toliko preparirali, da poljubno lahko vodo odpeljejo ali napeljejo: enkrat vidiš tam polje in travnike, drugič pa ribnike, v njih polno rib, na njih dosti gosi in rac. Sploh so Francozi tod zelo pridni. Jura je znan kot torišče urarstva. V Besançonu, Pontarlier, v švicarskem La Chaux-de-Fonds itd. je skoro vsak odrastli moški optik. Sicer pa mora biti švicarska industrija industrija relativno lahkih reči; svila, ure, čipke itd. Izplačati se mora namreč. Ker je pa Švica zaprta na vseh straneh od drugih držav in nikjer ne pride do morja, mora gledati predvsem na nizko ceno

pri uvozu in izvozu. Zato torej predvsem lažje stvari, ki imajo primeroma zelo veliko vrednost.

Bielsko jezero je dolgo 15 *km*, široko 4 *km*. V muzeju mesta Biel je vse polno ostankov iz dobe La Tène (železna doba), tudi ostanki iz stavb na kolih, še več v Neuchâtelu. Kmalu smo ob Neuchâtelskem jezeru, 40 *km* je dolgo, 6—8 *km* široko, do 153 *m* globoko. Na severozahodnem koncu teče iz njega Zihl ali Thièle — tu se križa francoska in nemška govorica —; ko so jo kanalizirali, je padla površina jezera za dva metra! Obe ti jezери, Bielsko in Neuchâtelsko, sta obrobjeni s širokimi pasovi vinogradov. Ljudje so videti zelo zadovoljni, menda neprestano pojejo. Kamor smo se pripeljali, povsod godba, z zastavami so prihajali na kolodvore. Seveda so imeli ravno tisti dan, ne vem kje že, pevsko tekmo, a rekli so mi, da je tudi sicer petje in godba zelo v časteh. Tako sem jih gledal in poslušal, da sem čisto pozabil na Grandson ob koncu jezera: Karol Drzni in Švicarji. Zavili smo proti jugu, drdrali po rodovitnem polju in bujnih travnikih, železnica napravi ovinek, oko se ne more privaditi očarujočemu pogledu — Ženevsko jezero. (Dalje.)

ZDRAVNIK DR. MARKA GRBEC (1658—1718).

Spisal Viktor Steska.

(Dalje.)

2. Oporoka.

Marsikaj iz notranjega in zunanjega življenja Grbčevega nam pojasnjuje njegova oporoka¹, ki jo je sestavil nekako poldrugeto leto pred svojo smrtjo, 24. septembra 1716. Oporoka obsega 32 točk. Glavna vsebina je naslednja: Moje truplo naj se pokoplje v cerkvi pri frančiškanih, za kar naj dobe 10 gold. nemške veljave² (točka 2). Latinska Marijina kongregacija naj me tja spremi; dobi naj 6 gold. n. v. (3). Za mojo dušo naj se opravi 600 sv. maš, po ena vsak petek pred oltarjem sv. križa pri frančiškanih, po ena vsako soboto skoz vse leto pri oltarju Žalostne M. B. pri sv. Florijanu, ob oblet-

¹ Arhiv c. kr. deželne sodnije v Ljubljani. Oporoko sem mogel pregledati vsled prijazne naklonjenosti g. Frana Vedernjaka, c. kr. višjega sodnega svetnika.

² Tedaj so razločevali nemško in deželno veljavo. 1 gold. nemške veljave je bil 1 gold. 11 1/3 kr. deželne veljave. 1 cekin in specie = 4 gold. 23 kr. n. v. Dr. Kos v Zvonu, 1891, str. 361.

nici pa 24 pri frančiškanih. Druge naj se opravijo čimprej à 17 kr. n. v. (4). Ko bom ležal na mrtvaškem odru, naj razdele vsak dan med ubožce po 4 gold. n. v. in za 1 gold. kruha, med dijake pri jezuitih pa 6 gold. (5). Bratovščini Kristusovega trpljenja, škapulirski in sv. rožnega venca volim po 2 gold. (6), ubožnim bolnikom 50 gold., ki naj jih razdeli dr. Zanetti; svojim služabnikom razen plače po 1 gold. (7). Svoji soprogi Ani Katarini, roj. pl. Schwitzen, volim enega izmed srebrnih in pozlačenih vrčkov, srebrno mizno opravo, en zlat z diamantom okrašen prstan, ki si ga sama izbere, velike vratne bisere, rdeči koralasti molek s srebrnimi »očenaši«, sto species cekinov in dvojne tolarje, ki so v najbolj notranjem predalu pisalne mize (9). Ker želi glede vdovščine ostati pri ženitni pogodbi, naj pri tem ostane; uživa naj pa še obresti od glavnice 2000 gl. n. v., ki je naložena pri zatiškem samostanu, in hišo v mestu (10). Trem hčeram mojega brata

Gregorja volim à sto tolarjev ali 150 gld. n. v., ki naj jih sprejmo ob polnoletnosti ali ob poroki (11). Njegovemu bratu Bernardu, sedlarskemu pomočniku, volim 300 gld. n. v. in moj delež pri Widmayerjevi hiši v Rožnih ulicah ter dve prej Hartmanovi njivi (12). Svojemu bratu Adamu odpuščam ves dolg in mu prepuščam vse Grbčevo zemljišče v Št. Vidu, vendar s pogojem, da svojim otrokom v mojem imenu ob poroki da po 30 gld., sinu Andreju, lekarskemu vajencu, naj pa daje, dokler se ne ustanovi, kar bi moral meni dajati, le dva starja pšenice naj daje letno moji sva-kinji, vdovi gospe Vobeš, dokler bo živela (13). Svoji sestri Mariji odpuščam ves dolg, ki ga je še njen rajni mož napravil, darujem pa še 10 gld. (14). Svojim drugim sorodnikom, v ravni črti od mojega očeta izvirajočim, zapuščam 1200 gld. dež. velj., tako da bližnji več dobé ko daljnji, moški več ko ženske; med temi so tudi moj brat Adam in njegovi otroci razen Andreja, ki je dedič, in otroci umrlega brata Gregorja, čeprav so že sicer kaj dobili (15). Sorodnikom, ki izhajajo od mojih polsestra, volim 200 gld. d. v. (16), sorodnikom moje matere pa 100 gld. d. v. Vsem tem trem pa pripade delež šele, ko preneha užitek vdovščine moje soproge (17). Diamantni vratni križec volim bratovščini škapulirski. (Poznejša opomba: Sem ga že dal) (18). Iz večjega srebrnega vrčka naj se napravi svetilnica za oltar N. Lj. G. v Št. Vidu. (Poznejša opomba: Svetilnico sem že sam dal napraviti brez tega vrčka in jo tjakaj daroval) (19). Izmed mojih pozlačenih srebrnih čašic naj si po eno izbero: moja svakinja gospa Florijančič, stotnikova soproga, drugo gospa Vobeš, tretjo gospa Malley, četrto Gregorjevka (svakinja, žena brata Gregorja) (20). Mojo obleko naj si razdelita lekar Andrej in sedlar Bernard (21). En moj portret naj se izroči knjižnici Sv. Nikolaja, portret moje rajne žene pa njenim sorodnikom Podpečjo pri Brdu po imenu Kraa. Nekaj naj jih ohrani moja soproga, nekaj moj dedič (22). Obresti od glav-nice 2000 gld. n. v. naj uživa moja preljuba so-proga, dokler ostane v vdovskem stanu, potem pripade užitek obresti dvema dijakoma iz mojega sorodstva, in sicer: 1. z mojim priimkom, 2. če teh ni, iz Kraa-jevega sorodstva, 3. ali dvema dijakoma, rojenima pri Zatičini ali pod Zatičino. Štipendisti pa morajo moliti zame vsak dan Mi-serere mei Deus, Salve Regina in dati na leto za štiri sv. maše. Ustanovo oddaja opat zatiški (23). Zatiškemu konventu 300 gld. n. v. za letno peto črno mašo in za 15 tihih maš zame in za mojo rajno ženo, roj. Kraa (24). Moj vrt naj uživa moja soproga, po njeni smrti pa grof Lambergov špital

v Ljubljani za bolnico ali za lekarno v podporo ubožcev. Če pa kak sorodnik Grbec ta vrt za 500 gld. n. v. kupi, naj se mu prepusti, denar pa naj dobi Lambergov špital (25). Če se Collegium Medicum v Ljubljani odloči, da postavi v uršu-linski cerkvi oltar sv. Kozma in Damijana, volim v ta namen sto tolarjev = 150 gld. n. v. (26). Vsled želje moje prve žene, roj. Kraa, volim 50 gld. n. v. za ustanovo, da se po tri sv. maše opravijo za vsakega v Ljubljani na smrt obsojenega (27). Mojo knjižnico z omarami vred naj dobi knjižnica sv. Nikolaja. Izvzete so nabožne knjige, ki jih volim svojemu ljubemu svaku Gašparju Piju pl. Schwitzen, če postane duhovnik (28). Moj glavni dedič bodi Andrej Grbec, lekarski učenec, sin mojega brata Adama. Dediščino naj dobi, ko postane lekar. Ako se pa ta izmaliči, bodi moj dedič sedlarski pomočnik Bernard, sin mojega brata Gregorija. Ko bi pa dedič Andrej ne imel potomcev, naj dediščino sicer uživa, po njegovi smrti pa naj polovico dobi Bernardov sin (29) in naposled, če tudi tega več ni, napol bolniki Lam-bergovega špitala, napol pa potomci mojega očeta (30). Za izvršitelja oporoke imenujem Franca Sig-munda Utschana, J. U. D., deželnih stanov tajnika. Marcus Gerbezius, Med. Dr. — Priči: Jan. Gregor Thalnitscher, Franc Sigm. Utschan.

Svoji oporoki je Grbec dodal 21. decembra 1717 še dostavek: 1. Moja soproga naj poleg užitka 2000 gld. dobi še 100 gld. n. v. 2. Hčeram brata Gregorja dodam še po 50 gld. n. v. in njhovemu bratu Bernardu še 100 gld. 3. Če noben Grbec ne študira, naj dijaško ustanovo dobi kak drugi, a jo mora odstopiti takoj, ko prosi kak Grbec. 4. Za oltar sv. Kozma in Damijana volim še 50 gld., torej skupno 200 gld. 5. Vsem otrokom, ki sem jim bil krstni boter, en species zlatnik. 6. Vsi slu-žabniki naj dobe mesto po 1 gld. en tolar. 7. Sva-kinji Gregorjevki volim razen srebrne čaše še 10 gld., da bo otroke dobro vzgojila in trem hčeram naredila črno obleko za moj pogreb. 8. Bratu Adamu odpuščam obresti dolga, zato pa morajo on in njegovi nasledniki na Grbčevi zemlji vsako leto dati ali plačati bratovščini sv. rožnega venca v Šent Vidu pri Zatičini šest funtov olja za mojo svetilnico pri oltarju N. Lj. G. sv. rožnega venca. 9. Ker molitveniki ne spadajo v knjižnico, naj jih vzame dedič: Nemško postilo, das himm-lische Jahr, Vita s. Josephi, manuductio ad coelum (Bona), Scintillae Ignatianae itd.; prav-tako moja zdravniška dela razen dveh izvodov, ki naj ostaneta knjižnici; dalje koledarje, v katere sem si zapisaval svoje zdravljenje in druge roko-pise. Ko bi imenovani izvršitelj umrl, prosim go-

spoda Franca Bogataja, J. U. Dr. in vicedomskega tajnika, naj to skrb prevzame. Za to pa naj prejme mojo uro ali en diamantni prstan.

3. Nadaljnja usoda Grbčevih ustanov.

Po Grbčevi smrti so se njegova volila polagoma izročila svojemu namenu.

I. Obresti dijaške ustanove sta uživala do l. 1735. po dva dijaka v jezuitskem vzgojevališču v Ljubljani, t. j. bila sta na naslov te ustanove zastonj v zavodu. Obresti po 6⁰/₀ so do l. 1735. nosile po 120 gld. na leto. Tega leta so pa padle na 4⁰/₀ in so znašale le 80 gld. Ker pa je bila vzgojnina določena na 60 gld., je poslej mogel biti na naslov te ustanove sprejet le en dijak, ostalih 20 gld. se je pa prilagalo glavnici. L. 1754. je znašala glavnica že 2577 gld. Za obresti so sprejemali po enega ali po dva dijaka. Od l. 1768. do 1771. je bil po en dijak z vsem preskrbljen. Jezuitski rektor pa je vsled raznih težav 17. aprila 1771 odstopil ustanovo sorodnikom, češ da je ne more več upravljati. Zato so jo izpremenili v ročno stipendijo à 60 gld. Ker pa z glavnico 2577 gld., ki je nosila le 107 gld. obresti, dve ustanovi po 60 gld. nista bili pokriti, se je samo ena oddajala, dokler se glavnica z letnim ostankom 47 gld. ni povišala na 3000 gld. Glavnica je ostala naložena pri zatiškem samostanu. Stipendiant je pa moral plačati po štiri maše pri oltarju sv. Kozma in Damijana pri Sv. Florijanu v Ljubljani. Ustanovno pismo je podpisal zatiški opat Franc Ksaver baron Taufferer 24. aprila 1773, državna ustanovna oblast ga je pa potrdila 13. septembra 1786, št. 24.474.¹ Sedaj (1913) znaša ustanova à letnih 203 K.

II. Volilo za Lambergov špital. Ljubljanski stolni kapitelj je sklenil 23. aprila 1750 s Frančiškom Krištofom pl. Bogatajem (Wagathay) pl. Ehrenbüchel, J. U. Dr. in višjim deželnim tajnikom kranjskim, kot Grbčevim oporočnim izvršiteljem naslednjo pogodbo:²

1. Ker je rajni g. Marka Grbec, Med. Dr. in kranjskih deželnih stanov redni fizik, v svoji oporoki volil svoj vrt Lambergovi ustanovi za bolnico s pogojem, da se kakemu sorodniku Grbcu lahko za 500 gld. proda in potem izkupilo izroči Lambergovi ustanovi, in se je ta slučaj res pripetil, zato se je izkupilo 500 gld. po 5⁰/₀ naložilo pri deželni blagajni. Nekaj let se obresti niso vzdigale in glavnica je narasla na 800 gld. Za teh 800 gld. se je izposlovala deželna zadolžnica s 4⁰/₀ dne 10. septembra 1749. — 2. Ker se pa Lam-

bergova bolnica radi nezadostne glavnice ni ustanovila, ampak se obresti mesečno med bolnike razdeljujejo, kateri posel je prevzel stolni kapitelj, je na prošnjo imenovanega oporočnega izvršitelja tudi teh 800 gld. prevzel kapitelj v oskrb in razdeljuje obresti med Ljubljančane in ljubljanske okoličane, kakor predpisuje Lambergova ustanova. — 3. Ko bi se Lambergova ustanova izpremenila in bi pogodnika ne marala več ostati pri tej pogodbi, zlasti ko bi se mogli bolniki oskrbeti tudi s stanovanjem, naj odpovedujoči del drugega na to opozori.

Ker je Grbec volil 50 gld. za tri maše za vsakega v Ljubljani na smrt obsojenega, je ljubljanski magistrat 27. oktobra 1750 to ustanovo prevzel v oskrb.

Magistrat je l. 1785. naprosil ljubljanski ordinariat, da napravi potrdilno pismo te ustanove in sporoča, da je glavnica 50 gld. naložena pri mestni blagajni in da je bila vknjižena v deželno desko kranjsko 10. junija 1784.

Ordinariat je 10. oktobra 1785 napravil potrdilno pismo in ukazal, naj se vsako leto opravi v ustanovni namen po dve sv. maši à 1 gld.¹

4. Grbčevi spisi.

Kmalu potem, ko je pričel izvrševati zdravniški posel, je dr. Grbec posvetil ves svoj prosti čas opazovanju in nadaljnemu študiju. Sam pripoveduje, da je zlasti zvečer pred večerjo uporabljal čas za svoje znanstveno delo. Svoja opazovanja je najprej objavljajl v *Ephemerides Naturae Curiosorum*, v zborniku cesarske akademije Leopoldove, ki je bil tedaj znan in razširjen po vsem učenem svetu. Tu je nad dvajset let priobčeval krajše spise. Pozneje naštejemo te sestavke.

Poleg manjših spisov je izdal tudi večja dela², in sicer:

I. *Intricatum extricatum, medicum seu tractatus de morbis complicatis Marci Gerbezii Philos. et Med. Doctoris, Inclytorum Carnioliae Statuum Physici et Medici Ord., Sac. Rom. Imp. Academiae Imperialis Leopoldinae Nat. Cur. Collegae, D. Agesilai, Carnioli. Opus intricatissima quaeque in praxi medica occurrentia breviter pertractans et dilucive resolvens, et vel propterea lectu utilissimum. Cum permissu superiorum. Labaci Typis Josephi Thaddaei Mayr, Inclytae Provinciae Carnioliae Typographi. Anno MDCLXXXII.*

¹ Arhiv kn.-šk. ordinariata v Ljubljani.

² Da sem mogel slovstveno delovanje Grbčevo popisati, moram zahvaliti g. čast. kanonika dr. Jos. Lesarja, ravnatelja in profesorja bogoslovja, ki mi je dovolil neomejeno uporabo semeniške knjižnice, ki hrani Grbčeve knjige.

¹ Zatiški arhiv.

² Kapiteljski arhiv, fasc. 203/8.

Knjiga je izšla torej l. 1692, v 16°. Obsega str. 459 poleg kazala, predgovora in poklonila.

Delo je posvetil kranjskim plemenitnikom. Na čelu knjige je bakrorezna slika: Zdravnik pri bolniku. Narisal jo je Andrej Trost, urezal pa I. B. H. t. j. Ilija Baeck pl. Heldenmuth. Grb kaže drevo in jelena.¹

II. Potem je izdajal štiri leta po vrsti zdravniški popis leta 1697., 1698., 1699. in 1700. Naslov 1. letnika je: Deo Optimo Maximo. Chronologiae Medicae annus primus seu Constitutio Anni 1697. Philosophice, Historice et Medice Considerata, Descripta et in publicum commodum data a Marco Gerbezio Phil. et Med. Doctore Labacensi etc. Labaci ex Typographeo Mayriano 1699.

Delce je posvetil: Antonio L. B. de Gallenfels Sac. et Exempti Ordin. Cisterciensis Abbati et Archidiacono vigilantissimo, Sac. Caes. Majest. Consiliario, et Inclytae Provinciae Carnioliae Deputatorum praesidi dignissimo, etc.

Pri tem delu so mu pesmice posvetili: dr. Jan. Benedikt Gründl iz Maribora, dr. Jan. Štef. Florijančič, Jakob Heipl z Celja, Jan Gregor Thalnitscher, Jan. Sigm. Franc Catharin iz Gradca, Jakob Krstnik Werloshnig iz Mozirja, zdravnik v Gradcu, dr. Jan. Franc Papler iz Stare Loke, Juri Sigm. Pogačnik na Dunaju, 14. junija 1698.

Drugi letnik za l. 1698. je izšel v Mayrovi tiskarni l. 1700. Delo je posvetil: Illustrissimis confratribus Domino Domino Francisco Bernardo Inclytae Provinciae Carnioliae Pedestris Militiae Capitaneo, Domino Domino Marco Antonio Incytae Provinciae Carnioliae Praetorialium Judiciorum Assessori, et Quaestori Generali, Domino Vito Jacobo, Liberis Baronibus de Waixelbach, Dominis in Gründelhoff etc. Dom. Dominis gratiosissimis Salus et Felicitas.

Tretji letnik za l. 1699. je izšel pri Mayru l. 1702. Posvečen je Celso ac Revo Do Do Ferdinando Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopo Labacensi, Sac. Rom. Imp. Principi et Comiti a

¹ Na izvodu te knjige v licejski knjižnici (V. B. 7018, c. 41) je zaznamek: Dieses Buch ist mir von dem Herrn Authore von 16. 9bris 1692 verehrt vorden. M. Anth. Taufrer Freyh.

Kienburg, Metropolitanae Salisburgensis Ecclesiae Canonico etc.

V tem letniku navaja pismo prijatelja Werloshnika, ki je bil tedaj zdravnik v Riedu na Bavarskem. Pismo je datirano z dne 5. novembra 1701. Glasi se nakratko: Prva dva letnika Tvoje Chronologiae Medicae sem prejel in s kakšnim veseljem! Saj sem Te tudi jaz za to misel navdušil. Ko pa vidim, kako Tvoje delo ugaja, Ti ne le čestitam, ampak Te tudi k nadaljevanju opominjam. Pravkar sem zvedel, da v Italiji in v Germaniji željno zahtevajo te spise. — Za ta letnik mu je posvetil latinsko pesmico Pavel vitez Ritter (Vitezović), znani hrvaški pisatelj in Valvasorjev prijatelj.

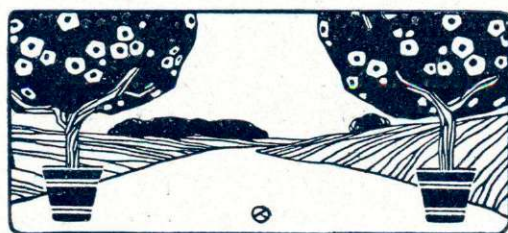
Četrti letnik za l. 1700. je izšel v Avgzburgu (Augustiae Vindelicorum) pri Danielu Walderju l. 1705. Posvetil ga je Illustr. D. D. Joanni Erasmo Libero Baroni ab Engelshaus, Domino in Sonneg et Thurnigg, Inclytae Provinciae Carnioliae Praetorialium Judiciorum Assessori dignissimo, katerega je zdravil 20. leto.

Peti letnik za l. 1701. je izšel skupno s prvimi štirimi l. 1713.

Opazovanja o nadaljnjih letih dr. Grbec morda ni posebno izdal, pač pa je svoja opazovanja pošiljal Leopoldovi akademiji v Avgzburg, ki jih pa menda tudi ni objavila. Opisi let 1709—1717. so pa morali nekje iziti, ker jih dr. J. Gregor Thalnitscher našteva. (Izvestja Muzejskega društva, 1900, 151.) Nekaj teh spisov je pa izšlo pozneje v znameniti knjigi: Thomae Sydenhami¹ Medici Doctoris ac Practici Londinensis celeberrimi Opera Medica. Venetiis. Ex Typographia Balleoniana. MDCCXXXV. Ta knjiga citira nekaj Grbčevih spisov: Constitutio anni 1709 et 1710 apud Labacenses in Carniolia notata (str. 270—272). Constitutio anni 1712 (str. 280). To opazovanje je dr. Grbec odposlal iz Ljubljane 28. decembra 1712 v Avgzburg. Nadalje so opazovanja za l. 1713—1717 na str. 292—295. Leto 1711. se v tej knjigi ne omenja.

(Dalje.)

¹ Sydenham, roj. 1624, je umrl v Londonu l. 1689. Imenovana izdaja njegovih del je izšla torej 46 let po njegovi smrti. Zato se ne more govoriti, da je Grbčeve spise uvrstil S. v svoje delo, ker je to storil le urednik nove izdaje. Napačno se torej Marka Pohlin, Bibl. Carn. p. 22 in A. Dimitz, Gesch. Krains, IV., 120, sklicujeta na Sydenhama.

VOZNIK MARKO.

Črtica. — Spisal Stanko Majcen.

Planil sem izza smreke in skoz možgane mi je šinilo kakor blisk: Pazi na konje! A preden sem odprl usta, se je zgodilo. Voz se je nagnil, kolo je zahreščalo in skladnica drv se je zrušila na tla.

Nič ni zaječalo, nobenega glasu ni bilo slišati izpod drv. Brž, brž! Razmetal sem, kar se je dalo, nekaj na cesto, nekaj v hrib, in paziti sem moral, da mu ne zdrobim še tistih kosti, ki so mu morebiti ostale cele pod težo bukovja. Kmalu je ležal na mahu pred menoj. Noge so visele v kolovozu, glava je bila pritisnjena ob hrastov štor. Kolikor sem mogel presoditi, se mu je vdrlo oprsje. Rebra so kajpak vsa polomljena, sem si mislil, a pljuča, to je glavno. Ko sem mu privzdignil klobuk, ki mu je bil ostal na glavi, nagnjen nekoliko na desno uho, kakor ga je nosil vedno, je izpregledal. Hudo je — se mi je zdelo, da je rekel pogled. Vzlepetal je z rokami, ko je čutil, da sta prosti, in se ozrl naokoli.

»Ali v mlaki?«

»Ne, ne, stric Marko. Na ovinku ste zvrnili. Prenaglo ste vozili. In zavrli niste. Cesta gre navzdol kakor streha. Kaj ne pazite!«

Nasmejal se je in na lepih brkih, prav nad ustnim kotom, sem zapazil kri.

»Ali ste se potolkli?«

»Nič ne bo hudega. Toliko sem se zanesel na šeka. Vozi ko hudir. Zdajle mi je pa to naredil...«

Siloma je dvignil prsi, a s sapo ni šlo. Obtičala mu je nekje med grlom in pljuči in belo me je pogledal.

»Ne morem več dihati...«

»Preložim Vas, da Vam bo laže.«

Dvignil sem truplo in ga zasukal nekoliko na levo. Tam je rasel mah in tla so bila ravna ko miza. Pod glavo sem mu zložil svojo suknjo, škornje sem mu potegnil z nog. Pravijo, da človek v sapnih težkočah najhuje občuti obutev.

Vode seveda ni bilo blizu. Sploh je bil kraj najmanj pol ure oddaljen od človeškega bivališča. Najbliže bi še bila Perkova pristava. A kdo je jutraj ob petih na pristavi? Gluha Mica, pa ta še spi.

»Ali sem dolgo vozil?«

Dolgo? — Nisem mu mogel odgovoriti, ker ga nisem razumel. Kaj misli s tem? Mogoče se

mu že blede. Vtisk na prsih je bil tako silen — to sem mogel z neukim očesom preračuniti koj prvi hip — da ne bo doživel solnca. Človeka pa tudi ne bo več videl nobenega razen mene. Razumeti se torej morava... morava...

»Dolgo, mislim, če sem vozil?«

Zazrl sem mu v obraz in to ga je vznemirilo. Zaokrenil je oči navzgor in se ustavil v smrečjih vrhovih.

In v smrečjih vrhovih je zašumelo.

»Jutro?«

»Kajpak, stric. Pet je ura. Kdaj pa ste naložili?«

»A,« je mahnil z roko — ni mahnil z roko. Kretnja se mu je sprožila v rami, preletela je mišice do ročnega sklepa in dlan se je vzgenila.

»Preveč sem naložil, to je. Marko je preveč naložil... Šek...«

Zdaj se je sunkoma okrenil h konjema. Lasje so se mu vsuli na oči in nestrpno je stresnil z glavo.

»Šek...!«

Zadel je glas. Krepko je zadonelo iz grla in šek se je okrenil.

»Kak si, šek... o...«

Šeku je tekla kri iz gobca. Ranil si je bil spodnjo čeljust, ko je butil ob deblo. Na levem stegnu se je poznala sled stremena, ki se je bilo v usodnem trenutku nategnilo s precejšnjo silo.

»Izprezi ga!«

Šek se je rad dal izpreči. Rana v gobcu ni bila velika. Črna kri je tekla pač in črno je gledal šek. Ko je slišal, da so padle ojnice, se je okrenil od ojesa in si ogledal nesrečo. Voz je tičal s celo levo stranjo v kolovozu. Iz zadnjega kolesa so štrlele motoroge. Tri so se pretrle čez polovico, dve sta prebodli obod. Iz drv je molela leva ročica kakor človeška roka. In tam je ležal voznik Marko. Šek se ni obrnil k njemu. Pobrsal je z glavo po mahu, otrl si kri z gobca in otresnil z grivo.

»Ali je hudo ranjen?«

»Kaj bo! Sreča, da ni padel na kolena. Tisto v gobcu bo čez pol ure dobro. Da bi le vode dobil...«

»Pusti... Že vem, kje sem. Dobro četrto ure je do mlake. Preden se vrneš...«

»In človeka pokličem zaeno...«

»Meni? Ni treba, saj vidiš. Ležim dobro in nič mi ne manjka. Zaklical bi sam, če bi ga rabil.«

Odprl je usta in izpod brk so se pojavili beli zobje. Zdaj sem videl, da je bil bruhtil kri, dočim sem imel opravka s konjem.

»Kam si bruhtil?«

»A...« Z očmi je pokazal mesto, kjer se je na mahu strjala kri.

»Pa človeka Vam vendar pokličem. Počakajte in Vas ponesemo. Nekoga vendar morate videti, preden greste.«

»Saj imam tebe. To bo lahka smrt. Moji so na njivi. Ona je dejala, da pojde žet. Ne vem, ali je šla. Tudi sta mislili s Kato gnati prašiče v trg. Ne vem, ne vem... Le šek, moj šek... kako, ali je jezen?«

Šek se je bil medtem obrnil nazaj k ojesu, si podrgal vrat ob belčevem stropu in si polizal koleno.

»Bojim se... To ti je bil konj. Lani sem vozil ž njim kamenje. Toliko ni naložil nihče kakor jaz. In s temle šekom... Bog se me usmili! Saj vem, kdo ga bo hotel imeti. Mariofil mi ga zavida. Z Mariofilom sva ga skupaj kupovala. Mariofil... ni ga hotel imeti, ker se mu je zdel prepisan...«

A potem mu je bilo žal... Večkrat mi je rekel, da se kesa... In ko mi je padel ódsebnik lani zmladletka, se je oglasil pri meni: Kaj boš s šekom zdaj? Kupiš par, da ti ni treba šele navajati. K šeku ga ne dobiš od Cmereka do Sv. Trojice ne... Nič! dobil sem ga in lepo sta vozila. Seveda šek je ostal šek in belec ga ni dohajal... In zdaj to...«

Dvignil je prsi, a v očeh se mu je utrnila bela svetloba. Konec je, sem si dejal tiho.

Kakor da je ugenil mojo misel, se je ozrl name in ustni sta se zgenili.

Nisem slišal. Brez glasu je bilo, kar je rekel. Pokleknil sem k njemu, se nagnil in dahnil: »Kaj?«

»Šeka ne daj Mariofilu... Rad bi ga imel še... po smrti... Voznik Marko...«

V lepem smehu so se mu zaokrožila lica, brki so se privihali navzgor in izpod trepalnic je hušknila senca.

To je bila senca njegove slave, senca njegovega velikega imena od Cmereka do Sv. Trojice. Iztegnil se je, šek je stal zraven in šeku ni bilo razodeto, da je zdajci izdahnil voznik vseh voznikov.

RAZVOJ NOVEJŠE SLOVENSKE PISAVE PA LEVČEV PRAVOPIS.

Spisal dr. A. Breznik.

(Dalje.)

IV. Nadaljnji razvoj do Levstika.

Odkar sta bila premagana ilirizem in vseslovanska struja, se naš pismeni jezik ni več mešal z drugimi slovanskimi narečji, temveč se je jel razvijati zopet po tistih načelih, katera so mu vcepili l. 1849. Luka Svetec in njegovi prištaši. Jezik se je začel zopet čistiti in gladiti na podlagi koroško-štajerskih oblik ter srbohrvaščine in stare slovenščine. Ta razvoj so pospeševali mnogo let sicer le posamezni pisatelji (Svetec, Cegnar, Levstik v mladih letih, Navratil, Jeriša, Valjavec, deloma Miklošič, Toman, Rodoljub Ledinski in dr.), ali ti so si pridobili po svojih literarnih proizvodih toliko vpliva, da so naposled z mnogo oblikami vendar zmagali. Boriti se jim je bilo z velikimi neprilikami. Z letom 1853. je prenehal zadnji list (Slov. bčela), ki je bil njihovim težnjam prijazen. Tako so zavladale na Slovenskem Novice z Zgodnjo Danico. Bleiweis se je zadovoljil

s petimi tako imenovanimi novimi oblikami¹, vse druge oblike imenovanih pisateljev je preziral. Še slabše je bilo v Daničnem krogu, h kateremu so spadali tudi prirejevalci Wolfovega sv. Pisma. Tukaj niso do l. 1863. niti te oblike našle milosti, zato jim je Levstik namenil sonet:

Družba stárh oblík.

Ce nekaj dníj nebó močno dežuje,
Napnó potokom se vodé šumeče;
Ustrašen mlinar se bojí nesreče,
Popravlja jez, zatvornice vzdiguje.

Pa čási vender se zastónj bojuje;
Ko v hram podí slapovje se grmeče,
Brez vse pomoči po gredeh trepeče,
Na streho gré, da val ga ne zasuje.

Takó oblik se starih družba vpíra,
Ko novim v knjigo brani i zavíra;
Takó Zamejec se posebno trudi.

¹ t. j. om, ega, šč, da in lepši, lepša, lepše.

Al' delo njih kakó je brez koristi,
To pričajo najboljši naši listi,
Celó »Tovarš« početju njih se čudi.¹

Ta »družba starih oblik« se ni mogla dvigniti iz ozkega provincialnega obzorja, katerega nam dovolj osvetljujejo Blaža Potočnika besede, ki jih je zapisal v svojem Ljubljanskem Časniku leta 1850: »Kar zadeva izobrazovanje našiga slovenski ga jezika, smemo reči, de so dozdejni učeni slovenski pisavci, kakor Bohorič, Kopitar, Vodnik in drugi že toliko za to stran storili, de nam ni veliko več želeči, in brez de bi slovenski jezik pokvarili in zatajili, tudi ni mogoče veliko več storiti.«²

Dosti širšega jezikovnega obzorja tudi Bleiweis ni imel. Sicer je v svojih izjavah vedno zatrjeval, da bodo »Novice« ... pilile in gladile slovenski jezik kar bo moč, in ga marljivo množile z dobrim blagam svojih slovanskih bratov«,³ toda preziral je vsak nov pokret, ako ni izšel iz Noviških vrst.

Bleiweis je vodil usodo slovenske pisave sam do leta 1858., dokler ni začel izhajati Janežičev Slovenski Glasnik v Celovcu. Vendar pa doba Bleiweisovega absolutizma z druge strani ni brez pomena. Odkar je prenehala Drobničeva Slov. čbela (1850), niso imeli štajerski pisatelji nobenega lista, ki bi bil pisal specifično štajerske oblike.⁴ Isto se je godilo Korošcem, odkar niso imeli več svoje Slov. bčele, ki je imela mnogo koroških oblik. Zavoljo tega se je širil sedaj Noviški kranjski pismeni jezik. V tem času se je Noviška pisava tako utrdila, da si Janežič, ko je začel izdajati Glasnik, ni več upal pisati kakih specifično koroških oblik, kakor je to storil še leta 1850., ko je začel z Bčelo. Ta okolnost in poleg tega še čuden slučaj, da so sodelovali pri Glasniku skoro sami Kranjci in sicer možje, ki so bili ustanovitelji našega klasičnega pripovednega slovstva, nam je omogočil, da se je kranjsko literarno narečje splošno sprejelo in se s tem ustvaril edinstven pismeni jezik. Posamezni koroški (J. Štefan) in štajerski pisatelji (Dav. Terstenjak, J. Šuman, Božidar Raić) so še

pisali po Glasniku in Novicah svoje domače oblike in posebnosti, ali proti mogočnemu vplivu, ki so ga imeli v pisavi Levstik, Erjavec, Cegnar, Mandeljc, Mencinger, Valjavec, Jenko in kmalu za njimi Jurčič in Stritar, niso zmogli nič. Edinstveno pismeno narečje je bilo že l. 1864. tako izrazito, da je smel Dav. Terstenjak upravičeno vzklikniti v Novicah: »Od Mure do Adrije, od Dobrača do Uskokov smo jedni po kolenu in jeziku; — ne razodeva se dvojna slovnica!«¹ Tako smo Slovenci po teh dveh zunanjih okoliščinah dospeli do tiste stopinje, ki je prva in najvažnejša pri vsakem kulturnem narodu! Notranje vezi med zahodom in vzhodom pa so pletli uprav imenovani posamezni pisatelji, ki so pisali precej vzhodnih oblik, katerih se je mnogo sprejelo v splošno pisavo.

Mladi pisatelji so uvedli poleg tako imenovanih novih oblik, katere smo že obravnavali, sledeče oblike in posebnosti iz staroslovenščine, hrvaščine in iz koroško-štajerskih narečij:

Staroslovensko predpono *vz* namesto dotedanje pisave iz, z, s. S to pisavo je začel že Cigale² l. 1848, nadaljevali so jo Podgorski, Cegnar, Navratil³, najbolj jo je pa razširil Anton Janežič s svojim nemško-slovenskim (1850) in slovensko-nemškim (1851) slovarjem, v katerih je rabil to predpono tako pogosto, da se zdi naravnost prisiljeno.⁴ Janežičevo rabo je prenesel v literaturo Jeriša⁵, ki jo je raztegnil na vse primerne in ne-

¹ Novice, 1864, str. 1.

² Slovenija, 1848: vzdihajočemu (1) vzbudil (4), 1849: v vzletu (415).

³ Podgorski: Slovenija, 1848: na drevo vzlezel (72), 1849: vzdihuješ, tvoje vzdihe, solnce vzhaja (44) vzdramijo iz sanj (184) vzbujala (212) Vedež, 1850: vzrastši, ko sim bil vzrastel (61), Cegnar: Slovenija, 1849: vstok (224) Lj. Časnik, 1850: vshaja (160), Novice, 1852: vshodnih (35, 199), Navratil, Vedež, 1849; 2. pol.: proti vzhodu (pod črto sledi razlaga: »vz« (beri 'uz'), po staroslovansko 'v'z', pomeni v sestavljenih besedah »gori« (auf, hinauf), — »iz« pa »vun« (aus, hinaus); tedaj solnčni vzhod (Aufgang), izhod pa ti je to, kar nemški 'Ausgang'. Naše popačeno govorjenje tega ne loči. Vredništvo«. (29).

⁴ Janežič ima že l. 1850 besede kakor: vshititi, vsklikniti, ustegniti, entziehen, vsterpljiv, vsplamtiti, vsplamteti, vzhod, vzdihniti, vzdih, vzdihlej, vzglavje, vzlet, uzkratiti, uzrast. Leta 1851. je pisal to predpono še bolj pogosto in to celo pri besedah, ki jih je pisal še prejšnje leto po starem n. pr. vzbati se, vzbuniti, vztehati se, vzlesti, vzrasti, vztrepetati, vstvoriti, vskisati se, vskladati, vsklicati, vskočiti, aufspringen, vspaciti, verderben, vspriditi, vspreiditi itd.

⁵ Novice, 1852: vzbujala, vzhitjene, vzbudite, da se vzviši (253), vzveršati (257) vzhital je (265) je vzmagala (305) vzbujaj (313) vzmag (321) navzvisni tir (341) vladar vzderhti (345). Novice, 1855: vzmaguje (59) vzpomoči (91) vzhitjenje (382) vzdušje, se vzviija, vzduh (386), vzhodu, vzhodno (399). Glasnik slov. slovstva, 1854: vzdihne (5, 6), vzbudi (6) vzmi-

¹ Levstikovi zbrani spisi I, 217.

² ibid. str. 9.

³ V priporočilu za »Slovo Novic za l. 1851.«, str. 269.

⁴ Take oblike so v Čbeli: končnica -oj, za Sotloj (11) s rudečoj kapoj (7) s hinavskoj prijaznostjo (28) s razklanoj šibo (5). Dalje: dopišujejo (8, 34, 61) pravico skažuje (8). Posameznosti: svojih konjov (4, 11) gospodski (27, 29 dvakrat), prijatelj (28, 32) revnih starejšov (33) očitno in skrivaje (17) zviždanje (11). Za strsl. vz = iz: nad polje izvišena gora (11) v izhodu (3) na izburkanem morju (5) so se izbudili (75). Stalno se piše: kateri itd.

primerne slučaje, kakor pozneje Levstik in njegovi posnemovalci. Pisava *vz* je igrala poslej v zgodovini našega jezika veliko vlogo, in nje raba prizadeva še danes urednikom, korektorjem, profesorjem in podobnim ljudem mnogo preglavic, ker še ni popolnoma ustaljena. — Staroslovenske pisave so se oklenili najbolj naši Ilirci pri Bčeli, ker jim je bila zelo blizu hrvaške predpone enakega pomena: *uz, us*, kakor so jo tudi večkrat pisali. Poleg teh jo je rabilo pozneje nekaj ilirsko mislečih pisateljev, kakor Žakelj — Rodoljub Ledinski in Lovro Toman.¹ Drugi pisatelji pa se niso zmenili zanjo in tako so jo prezirale tudi Novice in pozneje sam Janežič v Glasniku, ki je sprejel sploh tedanjo Noviško pisavo in je v tej stvari tedaj celo svoje nekdanje nazore popustil. V splošno rabo

da je niti Levec v svojem Pravopisu, v katerem jo je izkušal izpodriniti, ni mogel omajati. Pri glagolu: *iziti*, *izidem* je pristavil namreč Levec sledeče: »solnce je izšlo (izešlo); izhod Sonnen-aufgang, Osten, pravilneje nego vzhod, prim. hs. (= hrvaško) iztok, češko východ«. To je povzel Levec iz neke Škrabčeve ocene¹, kjer je grajal pisavo: »solnce je vsšlo« in glede tega rekel, da bi se nam. »vsšlo« prav pisalo »vzešlo«, ali še bolje po navadni rabi »izešlo«. »O soncu«, pravi namreč p. Stanislav, »naši Slovenci, kaker tudi Hervatje zjutraj mislijo *od kod* prihaja, še le zvečer, *kam* gre; zato pravimo »sonce izhaja, sonce je *izešlo* (Dalm. večkrat), sončni izhod.« Tako tudi Hervatje: *izašlo*, *iztok*, *izticati* in celo Čehi navadno »východ« itd. S tem ne pravim, da bi se

ČRNOGORSKA NARODNA SKUPŠČINA.

je prišla od teh oblik samo ena beseda, t. j. vzhod, vzhoden, vzhajati, ki so jo kmalu splošno pisali tedanji listi in pisatelji.² Ta oblika se je ohranila tudi v poznejših časih in se je celo tako utrdila,

sestava z *vъъъ* (t. j. vzešlo, vzhod) ne smela rabiti v tem primeru. Mogoče, da je kje celo mej ljudstvom še v navadi. V Janežičevem slovarju stoji namreč »vzajti, vzajdem aufgehen (von der Sonne),« kar se popolnoma vjema sè starim *vъъъiti*, *vъъъ-ida* . . . , pa je vendar taka oblika, kaker bi si je Janežič ali kedo drugi ob tistem času (leta 1850) ne bil lahko izmislil.² Ker Škrabec pisave vzhod, vzhaja ni pobijal, bi bil imel Levec tudi brez ozira na utrjeno pravopisno rabo v Pravopisu to

kali (7) vzhitjenje (8, 14) vzredil (13) vzpuhti (17) vzveličan (17) v nemem vzmiku (17) se je kviško vztegal (19) vskipi (42) vzkliči, vspuhtevajo (59) so vzraščali (60).

¹ Slov. bčela: 1850: vzdihnula (8) vzglavje (10) vzdihovala (11) lepega vzrasta (107) vznemirujejo (139). 1851. 1. zv. uzbismo (6) uzvodu (37) uzplamti (62, Janežič). Val. Janežič: vzdihi (117) vzdihne (117, 135) vskipi (137), 2. zv.: uzkratiti (2). Rodoljub Ledinski, Nov. 1856. 250: vzglavje. Toman, Nov. 1856. pril. 93. lista: vznesen, itd.

² Valjavec, Pesmi, 1855: vzhod (115) vzhaja (121), toda druge piše po starem; celo besedo: vzrok, ki jo je pisal v Bčeli, 1852, 137 ima v isti pesmi, ki je tu ponatisnjena, v obliki: zrok (Pesmi, 151). Pisave vzhod, vzhoden, vzhaja itd. so se poprijele kmalu tudi Novice in Glasnik, dasi so vse druge oblike pisali po starem. Tako je pisal tudi še Dunajski Zvon.

¹ Cvetje, VIII. 4. Rimski katolik, književna novost.

² Kakor smo zgoraj videli, Janežič ne piše po ljudski izreki te predpone in zato ne dokazuje njegova pisava nič. Vprašanje, nam je li pri tej besedi izhajati od oblike: izhod ali vzhod, je težko rešiti, ker ljudska izreka obeh predpon navadno ne loči več. Gutschmann ima ishod, istok, toda Matija Majar piše v Nov. 1856, 264 v slovenskem sestavku obliko: na severo-vzhodni strani, kar bi govorilo za izpeljavo: iz-hod.

izpustiti. Toda če se to ni zgodilo v prvem natisu, se bo moralo v drugem, ker je pisava šla preko njegovega pravila.

Pisava ostalih oblik s staroslovensko predpono se v tej dobi, kakor smo že omenili, še ni mogla sprejeti. Popuščali so jo celo tisti pisatelji, ki so jo sami uvedli v pisavo.¹ Vzdrževal jo je edino še Levstik, ali tudi ta ne dosledno in enakomerno. Zelo pogosto jo je pisal v prevodu Kraljedvorskega rokopisa (1856), a pozneje jo je jel zopet opuščati.² Teoretično se je potežoval v tej dobi zanj Božidar Raić, vnet prijatelj stare slovenščine, po kateri bi bil rad uravnal sploh vso našo pisavo. V pretresu Slovenskih beril za 3. in 4., 5. in 6. gimnazijski razred, ki sta jih sestavila Bleiweis in Miklošič, je grajal v Novicah l. 1856. med mnogo drugimi, v tedanji pisavi navadnimi oblikami tudi sledeče: zrastejo, zvišuje, nazočenje, namesto katerih je hotel imeti: vzrastejo, vzvišuje, navzočenje.³ V pretresu Miklošičevega berila za sedmi gimnazijski razred je grajal v Glasniku leta 1858. zopet oblike kakor: izhod, iztočni, izgled, izrastejo namesto vzhod, vztočni, vzgled, vzrastejo, češ da pomenja predpona »iz = ex, aus; vz pa auf, empor; večkrat tudi pretvarja vršivni glagol v nedovršivni: buditi, wecken, vzbuditi, erwecken, pa ne izbuditi.«⁴ Miklošič je bil prijatelj fonetične

pisave, zato je prosil Navratila, da je odgovoril Raiću¹, češ: »Tudi g. Miklošič vé, kako bi moralo biti kaj po staroslovenski... ali g. M.(iklošič) vé tudi to, da zdaj nismo več stari Slovenci... Narodna raba mora (99) biti zapoved vsakemu jezikoslovcu, ki nima pravice sam ob sebi ničesar popravljati« (100). In nato mu je med drugimi popravami povedal tudi glede naše predpone: »kedaj bi trebalo pisati po starosl. s (z), iz, vz..., to ve menda tudi g. M(iklošič); ali težko je to reč zdaj po „železnih prav.“(ilih) dognati, zato ker so se take besedice sčasoma zlo obrusile in spremenile, pa tudi zato, ker jih niso pisali tudi pisavci starosl.(ovenski) po železnih pravilih. Tako se je spremenil tudi starosl. „vz“ pri nas v „z-“, tudi v „iz“ (zveličar, izveličar itd.); vendar še: vzeti, vzdigniti.« (161) Tako Miklošič. Da se je stara predpona obrusila v: z ali s, je poudarjal tudi Janko Pajk², kar je treba pri pisavi tudi upoštevati. V pisavi, pravi, je treba ozirati se na »preteklost in sedanjost jezika. Kdor samo staroslovenski jezik pred seboj vidi, zabredel bo v enostransko trdenje.« Tako naglaša glede predpone vz ali vs, da se je v v mnogo slučajih izgubil: ... »piše (se) vz: vzeti; vs... vsplamtiti (Janežičeva »Slov.«³); ali v se je že skoro zavsema zgubil; sliši se še sam s: scimiti, skliti.« Dalje navaja zglede: vzdigniti, vzdihniti, ter pristavlja: »Tudi tu se je v zgubil in sam z ostal: zglavje, zlesti, zrediti« (327). Po l. 1862. je začel Levstik staroslovensko predpono nanovo uvajati v pisavo in posledica tega je bila, da se je vedno bolj širila ter se po l. 1880. skoro docela sprejela, o čemer pozneje več!

(Dalje.)

¹ Janežičeva Slovnica l. 1854. navaja samo te tri zglede pri predponi vz: vzhod, vznak, vzdigniti (80).

² V Pesmih, 1854. piše Levstik le: vzdihljeji (56). V Rokopisu Kraljedvorskem piše: vshod (4, 8, 12) vzradová se (10) vse se vzmoží, vse v Tatarje skoči (11) vzdihovanje (18), vzdíše (37) vzveseli se Vojmir (21, 40) vzraščena (24) vznak (27). V Novicah, 1858. piše Levstik: vzlasti (3, 12, 22). V Glasniku, 1858. 1. zv. vzlasti (47, 81) vznak (47). 2. zv. vzdahne v živih sanjah kralj (41).

³ l. c. 111. Tu graja tudi hrvaško pisavo uz: uzrok, uzvišenost, »česar«, pravi, »ne imamo posnemati, temoč v vz spremenjati.«

⁴ Glasnik, 1858, 2. zv. 150.

¹ V Glasniku, 1859, 3. zv. 98 sl.

² Nekteri fonetični zakoni našega jezika, Novice, 1862. 326, 327.

³ dostavek Janka Pajka (= po Janežičevi Slovnici)!

ČEZ VRTOVE.

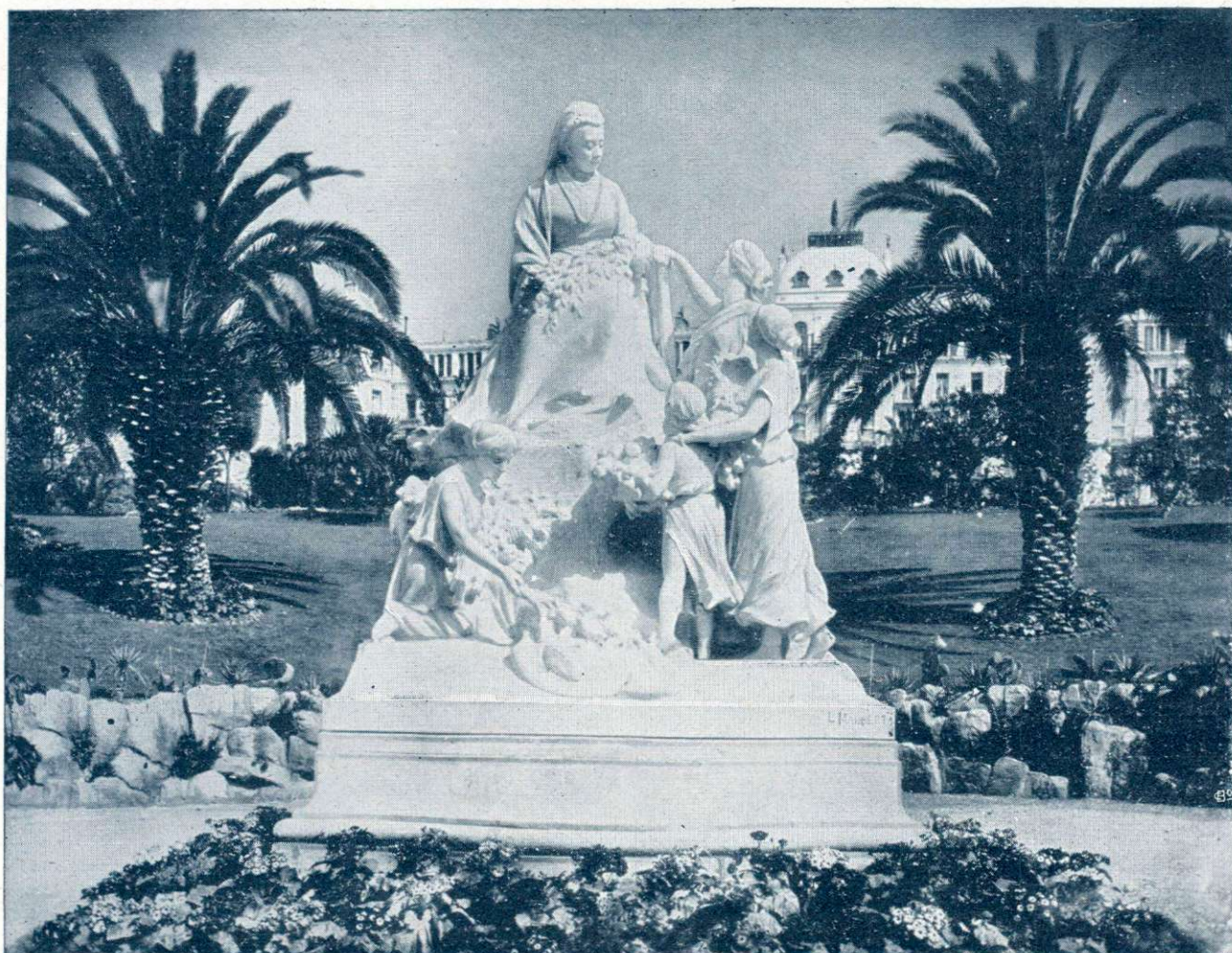
Zložil Silvin Sardenko.

Tih sprehod
čez vrtove;
majeve dih
mimo plove.

Nagel bel
pokimava;
»Šmarnica,
bodi zdrava!«

O spomin,
dalje plovi!
Z Bogom, vrt —
in cvetovi!

SPOMENIK ANGLEŠKE
KRALJICE VIKTORIJE
V NIZZI.

KNJIŽEVNOST.

Anton Novačan: **Naša vas**. II. del. 223 str. Biblioteka pisateljev sedanje dobe, III. del. V Ljubljani 1913. Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. Novačan se je v drugem zvezku svojih spisov nekoliko unesel. V prvem je nastopil s prepotenco zavihanih rokavov, kot bi hotel estetično in idejno inscenirati novo literarno strujo, a zdaj že vidimo, da je bil premajhen umetnik in še manjši mislec, da bi preobrnil literarni voz prejšnje dobe. Zanimiv je le kot nov pojav na poti do realizma, na kateri je vsekako napravil eno stopinjo dalje od Puglja. Njegovi ljudje niso subjektivno štilizirani tipi, ampak realni individui, ki — morda žive v naši vasi. A to je tudi vse. V čemer se kaže tvorna umetnikova sila, to smo že prej in drugod bolje povedano slišali. — Oni kult pokrajine, katerega je simbolistična literarna struja prevzela od slikarstva in ob njem skoro pozabila človeka, da je tudi on živel, rekel bi, samo v dveh dimenzijah, v ploski, — ti ljudje so dovršeni značaji in se ne razvijajo — je ostavil tudi pri njem sledove. Njegov človek živi veliko bolj v pokrajini in se čuti z njo skupnega kot, pri Jurčiču, da včasih radi tega postane že literaren, pa naj se imenuje Adam ali Jaka, dasi se dobe tudi v zdravem realističnem slogu risani značaji, n. pr. Mihelovje, Kuk. Dialog se drži vobče v mejah karakterizujoče govorice, a mnogokrat zabrede tudi v manirirani papirni slog. Slaba stran njegova in obenem merilo ustvarjajoče moči pa je uprizarjanje značajev, ki bi živeli sami iz sebe, kajti njih dejanje in nehanje visi na tanki niti neke »ideje«, ki je za las podobna predestinaciji, kot jo je ljubil impresionizem. — On ne išče skrivnih komponent, ki sestavljajo neznanko človeške osebnosti

in njeno usodo, ampak ob samovoljno abstrahirani ideji reflektira značaje iz naše vasi«, ki so vsi strašno enostavni. Seveda tako se naloga veliko bolj olajša. A svojih slabosti ni utajil, akoravno se je v uvodni epopeji tako razgrel, da sam sebi verjame. — V devetih novelah nas je poizkusil seznaniti s problemom naše vasi, ali če hočemo, našega naroda. Kajti samo v vasi še živi, in tukaj je ključ do njega. Vprašanje je, koliko se mu je to posrečilo. — V njegovem človeku živi krepka fizična narurna sila, ki ga tira, da se razživi v življenju in dobi od njega, kar mu gre. A duša mu je otroška, polna dobrote, ljubezni, odpuščenja in velikega upanja, da je svet tako dober kot ona sama. Tragičen moment je, da se ta narurna bitja v boju z razmerami, z življenjem, s kulturo, kot jo je naplavil čas v našo vas, zlomijo, padejo v topo resignacijo, zblazne, umro, ali jih kdo drugi ubije, to je slednjič že vseeno. Čeprav so vsi slikani z veliko ljubeznijo, s toplimi besedami in s sočutjem, je vendar nam in Novačanu dobro znano, kolikokrat smo videli tipus te vrste pri Cankarju. Zraven teh je ugledal še drugo vrsto, kar naj bi bil človek kot produkt razmer v naši vasi. Očividno ga kaže rad v svitu ironije, kako je pohlepen po blagu, topoglav, pobožnjaški, slaboten in brez krepke volje, da bi poglano dobro zrno njegove individualnosti svoje korenine. Ali nam ni tudi ta znan iz Cankarjeve satire? — Splošno pa je duševni horizont vseh značajev jako primitiven in se giblje prav nad mejo samo fizičnega bitja, pa se nikoli ne dvigne do človeka, ki je tudi v naši vasi, katerega etično dvignjena duša ima zavest dobrega in slabega in krepko voljo, da najde

ravnovesje v sebi. Pa jih pogledajmo vso vrsto, od Martina, ki se zaje v volka s suhimi rokami, pa do vaškega Cyrana, ki dela pesmi na ljubico in domovino. Gonilna sila, ki rine značaje do dejanj, se kondenzira iz tendence fizičnega samoobstoja do hrepenenja, »ki nam ga je podelil Bog, da ne pogibamo kakor živina«. (Str. 151.) A sreče v življenju ni, vse je neizpolnjeno pričakovanje in razočaranje, »to je bila prva rana, ki jo je zasekala misel v Tončkovo srce. In ni zacelila niti, ko je odrasel, še poglobila se je in pekla do konca dni«, zakaj? ker so »rodovi lepih svobodnih ljudi izumrli« (str. 10) in hodijo po cesti le še »sitni in kimajoči« (37). Največkrat pa se realizira hrepenenje po sreči v ljubezni do ženske. Vaški Cyrano je našel, »da so vse sanje izvirale iz hrepenenja po lepi nevesti«. Dobro, ta je mlad, a tudi srce starca Kuka si poželi stare Mice, »ne toliko, da bi uživalo, ampak da bi vladalo in skrbelo za slabe z veliko svojo močjo, ne misleč na razočaranje, ki ga nosi vsaka ženska s seboj«, pripominja pisatelj. Sreča, naj bo že v kakršnikoli obliki, je prvi kamen, ob katerem se razbijejo njegovi ljudje. Drugi pa je — vera. Tako motivira Adama puščavnika, ki se je zaklenil svetu; morda »je imel Adam na vesti greh zoper svetega Duha, ki se ga človek naleze, da sam ne ve, kdaj. Zagledajo se oči in se začudijo: »Kaj je svet in življenje?« O misel hudičeva, ki je niso mogli zatreti celo po naših vaseh. Veliko žrtev je že pokopala, pogubila je naše najboljše, ker je bilo premalo luči, da bi mogle videti žrtve še drugo stran. Kdor je kriv tega greha zoper svetega Duha, mu umrje veselje za delo, romarska strast mu zleze v pete.« In res, Adam živi v topi resignaciji, Evica in kmet Colja zblaznita, ker so obupali nad božjo milostjo. Odveč bi bilo prerekati se s pisateljem glede stvari, katere je gledal skoz zamazano steklo, omenim samo, da so to vsi problemi, ki jih je izločil iz življenja v naši vasi. — S tem smo se doteknili že njegove osebnosti, kajti več ne moremo od nikogar zahtevati, kakor je sam doživel. Iz njega vedno gleda poleg pisatelja s toplim čuvstvovanjem tudi neslan klevetnik, ki je pa bolj slabo založen s papirnato učenostjo. Moram se pregrešiti, da mu omenim Dostojevskega in uči naj se od njega, ki je za živalsko zunanostjo svojega naroda našel človeka z velikim etičnim in socialnim idealom, a on je našel človeka v naši vasi, kolikor mu ga klevetnik ni zapackal. Tu ni slikano življenje od človeka, ki je sam izšel iz naroda, trpel z njim in našel ključ do njegovega srca, ampak to so podobe slikarja, ki je prišel za počitnice iskat na deželo motivov, ki ugajajo njegovi teoriji. Ali je pri nas res sama resignacija, topoglavost in mračnjaštvo, na vzvišenem stolu pa poje jeremijado Anton Novačan, ali ni v »naši vasi« tudi človek, ki je poln trdne vere v sebe samega, ki nikoli ne pade, da bi ne vstal, ob katerega volji se zrušijo vse tragedije življenja, ki ima v religiji očiščen ideal o sreči? Tega naj si ogleda in klobuk z glave pred njim! A dokler mu bo klevetnik pihal v uho, dokler bo predsodek podlaga njegovega realizma, se bodo njegovi spisi imenovali novelice Antona Novačana, ne pa Naša vas. Resnično se mu ni bilo treba v uvodnici tako ritmično napihniti, da se revna misel komaj razbere iz blestečih besed. Saj se lahko na vsa usta pove, pa ne bo nič slabše. Dr. J. Šilc.

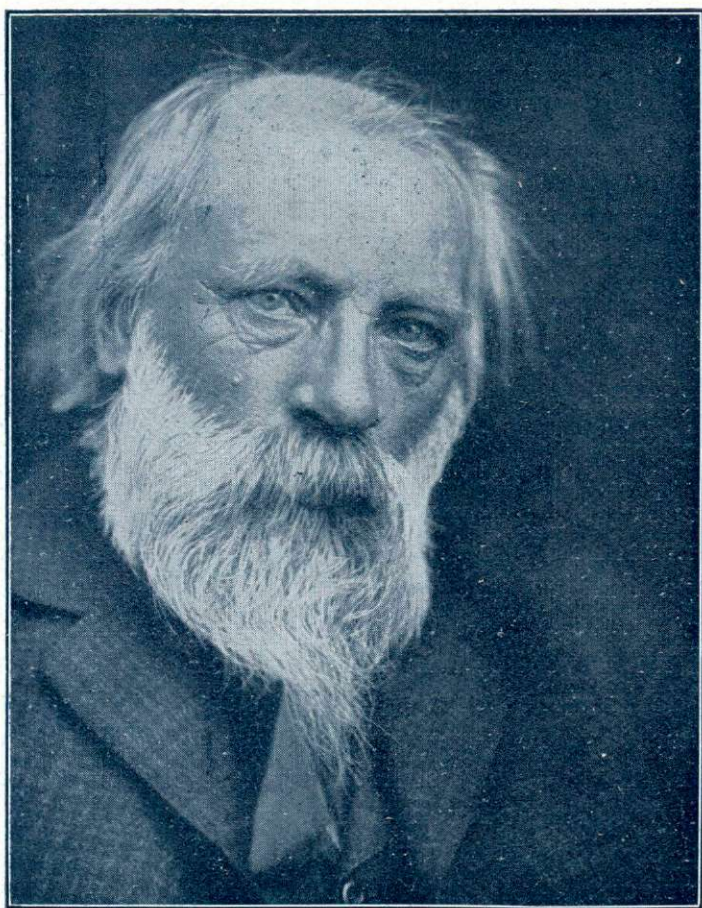
Sredozimci. Petra Bohinjca izbrani spisi, II. zvezek. Založilo, natisnilo in izdalo »Tiskovno društvo v Kranju«, 1913, str. 84, cena broš. knjigi 60 h, vezani 1 K. — Sredozimci obsegajo šest črtic, od katerih so bile natisnjene tri v Ljubljanskem Zvonu, ena v dijaški Zori, dve pa sta v zbirki obelodanjeni prvič. Naslov jim je dal pisatelj po svetnikih, ki jih obhajamo sredi zime, torej imajo ime po času, v katerem jih je pripravljala pisatelj za tisk. Namenil jih je, kakor pravi sam v predgovoru, za požinko slovenskim dekletom, ne gospodičnam, kar je značilno za Bohinjca kot pisatelja. Sam se dobro zaveda, da so pognale te črtice iz našega ljudstva in so tudi namenjene v prvi vrsti ljudstvu. In taka je Bohinjeva umetnost. Črpa jo naravnost iz ljudstva, sredi katerega je vzrastel in med katerim živi. Njegove osebe so živele in žive med našim ljudstvom, njegov slog je kakor slog narodne poezije in tudi v tehniki ne išče mnogo več, kar nam nudi naša narodna umetnost. Naša narodna poezija pa ni to, kar je srbohrvaška, prikladna za epopeje in daljše pripovedne pesmi; a odlikuje se po svojstvu, kakršnega zastoni iščemo pri hrv. nar. poeziji: naša je jedrnata in izklesana, redkobesedna, a neizrečeno mila in elegična, kakor ustvarjena za balade in romance. Tudi Bohinjec nima tiste epične sile, ki jo zahtevajo daljše povesti in romani, a ima tisto jedrnatost in krepkost, ki jo morajo imeti kratke črtice in posamezni prizori. Bohinjec pogodi kratke scene, markantno oriše značaje in posamezne osebe in take plodove njegove muze nam nudi ta zbirka. Že ko je nastopil s svojimi črticami l. 1887. v Ljubljanskem Zvonu, je vzbudil njegov gorki in krepki slog pozornost vseh, ki ljubijo realen ton naše narodne govornice. V Bohinju so že tedaj videli drugega Jurčiča, ne sicer Jurčiča v Desetem bratu, pač pa Jurčiča, ki je tako živo opisoval našega kmeta v manjših povesticah in črticah. Bohinjec se še ni izčrpal, dasi mu mestoma nedostaja tistega gorkega opisa, ki ga srečavamo v njegovih prvih proizvodih. V dveh črticah, ki ju je natisnil tu prvič, izkuša posnemati nekoliko tudi moderen način opisovanja; a na prvi pogled se vidi, da ni skladnosti med obliko in njegovimi prizori. Čemu bi popuščal svoja pota, saj ne bo umetnost, ki zajema iz živega studenca narodovega, nikdar zastarela!

Dr. A. B.

R. Fr. Magjer: **Novi zvuci.** Pjesme. (3. knjiga pjesama »Pozivi«.) Osjek, 1912. — To je v enem letu že druga izdaja (v celem 3. izdaja) pesniške zbirke »Novi zvuci«, redok uspeh, osobito pri pesmih. Napram prejšnji izdaji, ki je zagledala beli dan takisto leta 1912., je pričujoča izdaja razširjena za 40 strani. Teh 40 strani obsega uvod v zbirko, ki ga je spisal dr. Jos. Tominšek, nadalje nov predel, obsegajoč 31 »epigramov« in 4 nove pesmi v skupini »Pjesme različne«. — R. Fr. Magjer, znani pedagoški pisatelj, je ljubezniv pesnik mehko-liričnega značaja. Hudim strastem se ne vdaja in jih tudi ne opeva; »mi nismo kao drugi ljudi«, pravi sam; »olujini« je sicer posvečena posebna pesem, a viharja ni. Njegove pesmi ne pretresavajo, pač pa mikajo; skrbno se izogibljuje vsakega spora z mravnostjo, ne da bi postale osladno moralizujuče. Tudi ljubezen opeva, toda opevana ljuba je njegova zakonska žena — kočljivo razmerje, ki ga ni lahko opevati, ker preti ali indiskretnost ali pustost. Naš pesnik se je dobro izognil obema opastima z iskreno nežnostjo, ki jo je položil v vsako

besedo; vprašati celo sme: »Sječas li se baršunaste bračne naše noči prve?« — Popne pa se pesnik tudi do gorkega navdušenja v nekaterih odah v skupini »Ideali«, n. pr. v budnicah »Hrvat« in »Domovini« (»Oj čelik-Hrvati, gdje ste?«) ... Kot očitnemu čuvstvenemu liriku se mu pesmi epskega značaja manj posrečijo. Tudi »epigrami« izvečine niso epigrami, izvzemši redke (»Trojednoj kraljevini«, »Žalosna istina«); nedostaja jim obično ostrosti v mislih in v izrazu. — Lično opremljena knjižica bodi prijateljem hrvaškega slovstva priporočena. T.

Dr. Leopold Lenard: **Rozwój historyczny gramatyki słoweńskiej.** Ponatis iz »Prace filologiczne«. Tom VIII. — Zeszyt II. 248 str. Pričujoča razprava ima namen razjasniti vodilne ideje v razvoju pismenega jezika, kar je ravno zgodovina slovenske slov-

JAROSLAV VRCHLICKÝ (FRIDA).

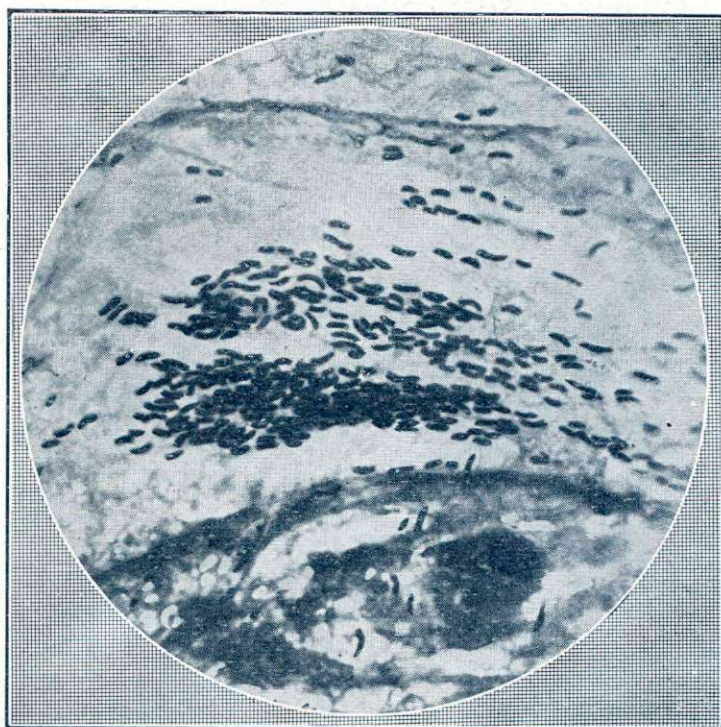
nice. Dasi so pri nas že dosti filologizirali, vendar nimamo še dela, ki bi obdelavalo ta predmet; in to je vrlina te razprave, da material pregledno grupira in poda tudi vso literaturo, kar se je je nabralo o tvarini. Seveda se ne omeji samo na slovnice, kajti jezikovno vprašanje je od začetka navadno združeno tudi z literarnimi stremljenji dotične dobe, in tako imamo v tem zvezku skoro celo zgodovino reformacije, ki zavzema drugo polovico zvezka, prva polovica pa razjasnjuje vire slovenskega jezika, kolikor jih imamo iz predreformacijske dobe. — Kdor se je bavil kaj s slovensko filologijo, ne bo našel v tem zvezku nič posebno novega — menda je to samo prva polovica razprave, kajti od slovnice, ki jih je naštel 36, obdeluje samo Bohoričevo, pač pa bo na podlagi dobro grupiranega materiala in navedene literature lahko študije nadaljeval, kajti specielno filološka stran in rešitev njenih problemov dr. Lenarda ne zanima v večji meri, kolikor je niso že drugi rešili. Dr. Š.

Vojska na Balkanu v angleški književnosti. Začudenje in zavist obide človeka, ko mu je dano videti v prebogato angleško književnost. Vsaka njena panna nudi brez števila vsakovrstnih del in edino, kar navdaja človeka z nezadovoljstvom, je preobilica, ki otežuje pregled. — Balkanska vojska še ni končana in angleška književnost se že more ponašati z lepim številom del o njej, in zdi se, da to število še naraste. — Angleški časnikarji, tudi politiki, so bili med prvimi, ki so pohiteli na lice mesta, ko je završelo po Balkanu. Njihov značaj na eni strani, na drugi pa neomejena sredstva, s katerimi so bili tako srečni, da so mogli razpolagati, vse to jim je omogočilo doseči dokaj več nego so njihovi drugonarodni tovariši. Obžalovati je le, da niso bili zmožni enega ali drugega jugoslovanskih jezikov, ker bi bili njihovi uspehi v tem oziru še večji. Visoko naobraženi gentlemani, ki združujejo bogato znanje in dragocene izkušnje s spretnim sukanjem peresa, ti angleški vojni poročevalci niso le drzni, neustrašni pa hitri v poročanju, nego tudi sila marljivi. Tej okolnosti je pripisovati, da imamo že v tem trenutku lepo število opisov balkanske vojske, v katerih se vseskoz proslavlja jugoslovansko junaštvo od začetka priprav za vojsko do zmagoslavnih bitk. — Kako silno se razlikujejo njihovi opisi od n. pr. nemških. Akoprav tuptam eden ali drugi malo pretirava — to je bolj davek angleškemu okusu nego kaj drugega — vedno se more čitatelj zanesti, da angleški poročevalec piše resnično in pravično, predvsem pa dostojno. Tako n. pr. je Ashmead-Bartlett šel kot turkofil na bojišče, a je brezobzirno in vestno razkrival in bičal kričeče nedostatke v turški vojski, ki so bili pravi vzrok turškega poraza. Nemški poročevalci pa iščejo mrčesa in so polni podtikanj, sumničenj pa intrig. In če se kdaj nameri, da angleškemu poročevalcu kaj malega izpodleti, je gotovo, da se more tak lapsus pripisati le nepoznanju podrobnejših razmer, predvsem jezika. Ker so i oni več ali manj primorani zajemati svoje znanje o Slovanih iz nemških ter židovskih virov, so jih dokazi nenadejanega razvoja jugoslovanskih držav, ki je omogočil zmagoslavni boj za osvoboditev izpod turškega jarma in pa junaški čini Srbov, zlasti pa Bulgarov, navdali s tolikim občudovanjem in navdušenjem, da so njihovi popisi visoki slavospevi jugoslovanskih narodov. — Obžalovati je le, da so taka po vsebini in opremi prekrasna dela mogoča le med bogatimi narodi kakor so Angleži. Da jih Jugoslovani vsaj nekoliko spoznajo, je namen teh vrstic, in tistemu, ki je zmožen angleščine, gotovo ne bo žal, ako si nabavi eno ali drugo izmed njih. — Eno najzanimivejših je med njimi brezdvoma ono, ki ga je napisal Ellis Ashmead-Bartlett z naslovom: *With the Turks in Thrace*, str. X + 335, vel. 80; založil Wm. Heinemann, London 1913. Cena 10 šilingov net.¹ Bogato opremljeno knjigo krasi 36 fotografskih slik in en večji zemljevid bulgarsko-turškega bojišča. E. Ashmead-Bartlett od Daily Telegrapha je veteran med vojnimi poročevalci in nebroj je vojska, ki se jih je bil udeležil. Med drugim je napisal večje delo o obleganju Port Arturja, ki ga je bil doživel na ruski strani kot vojni poročevalec. — Nemogoče je naravno v obsegu danega prostora in naloge podati nakratko osebnih

¹ Net pri ceni pomeni, da tudi knjigotržci ne dobe običajnega popusta.

doživljajev tako bogato in poučno vsebino, bodisi prezanimivi opis bitke pri Lule Burgasu in strašni pobeg Turkov, ki je bil sila podoben francoskemu begu iz Rusije l. 1812., ali prizore v turških vrstah, kjer je divjala kolera, ali pa imenitne epizode, ki jih je doživel pisatelj, tavajoč po bojišču kot tipični Anglež iz knjig, kako je skuhal kakao sestradanemu turškemu poveljniku Abdulah paši itd. Prepoučno je poglavje o turški vojski pred bojem, ki kaže vse napake turške vojaške uprave in vodstva, in značilno je, kako se vsi poročevalci očitvidci ujemajo v tem. — Z veseljem vzame čitatelj v roke drugo delo — naštevamo jih po abecednem redu pisateljev, ne kronološko — namreč: Herbert F. Baldwin: *A War Photographer in Thrace*. Založil T. Fisher Unwin, London 1913. Strani 312, vel. 80. Cena 5 šilingov net. Anglež ljubi po zunanosti lepo knjigo; ta je ena najlepših in izborne fotografske slike, 36 po številu, niso edino, kar jo krasi. Neka posebnost je, da kažejo slike vseh navedenih in drugih knjig velik del turških vojakov v precejšnji starosti. Ena najznačilnejših je ona v tej knjigi, ki nosi naslov: »Tepen!« in ki je tudi v zlatu vtisnjena v platneno vezavo. Star vojak svojih 50 let, majhne postave, v dolgem plašču, čudnem obuvalu, s puško počez čez hrbet, stopa potrtega obupnega obraza počasi dalje. Avtor ni samo vojni fotograf — nova prikazen med vojnimi poročevalci — ampak tudi bister opazovalec in mikaven pripovedovalec. Posebno zanimivo je opisan prehod poražene, bežeče turške vojske čez kameniti most pri Karistiranu, in pretresljive fotografske slike tega prehoda v tej knjigi in drugod bodo slovele v zgodovini kot one prehoda Francozov čez Berezino. — Nadaljnje delo je: Noel Buxton, M. P., *With the Bulgarian Staff*. Smith, Elder and Co. London 1913. Str. XVI + 165, 80. Cena 3 šilinge. 6 d. net. Ta knjiga je med vsemi izišlimi edina svoje vrste. Pisatelj namreč ni časnikarski vojni poročevalec, ki našteva v prvi vrsti vse svoje v vojski mogoče doživljaje, ampak je odličen politik, ki se predvsem bavi z vojsko samo. Ime Noela Buxtona je dobro znano med Jugoslovani, kajti pisec, član angleškega parlamenta, je predsednik slovitega Balkanskega komiteja v Londonu. Ker si je to društvo s svojim plemenitim namenom in uspešnim delovanjem pridobilo velikih zaslug za balkanske Jugoslovane, je dobil Noel Buxton s svojim bratom Rev. Haroldom Buxtonom posebno dovoljenje od generala Savova, da spremljata bulgarski generalni štab za časa operacij na bojišču. Pisec je tako bival v najbolj kritičnih dneh pri glavi bulgarske vojske, ko je vodila najbolj odločilne boje cele vojske, in zbog tega je ta knjiga prav posebne vrednosti. V enem prejšnjih svojih del (Europe and the Turks, prva izdaja 1907, druga, pomnožena koncem 1912. Cena 1 šiling) je pisatelj podrobneje obravnaval razmere v evropski Turčiji, ki so morale dovesti do sedanje vojske, v pričujočem pa piše o vojski kot politik in kot človek. Bojev samih ne opisuje, ker jih ni videl, a opisuje vse grozote bojišča malo po boju, dostikrat nezadostni pokop mrtvih, pa razdejanje umikajočega se sovražnika. Grozoviti in pretresljivi so prizori, ki jih je doživel z ranjenci. Ker je primanjkovalo zdravnikov, je pisec z bratom vred zavihal rokave ter pomagal oskrbovati rane. Omamljivih sredstev niso rabili in ranjenci so pri polni zavesti z največjo srčnostjo prenašali naj-

večje operacije. Piscu so se smilili in jim je izkušal pomagati v tem oziru, a prihitel je zdravnik, rekoč: »Ne tratite časa...« Še več so trpele ženske in otroci, izpočetka od grozovitosti turških vojakov, pozneje pa od lakote in pomanjkanja. Kot politik se naravno bavi tudi s politično platjo vojske, a njegovih zanimivih izvajanj naravno ni mogoče niti nakratko omeniti. Knjiga ima 22 fotografskih, posebno zanimivih slik. — Prvi opis vojske je prinesla knjiga: *Adventures of War with Cross and Crescent*. By Philip Gibbs and Bernard Grant. Založil Methuen and Co. London, 1. in 2. izdaja dec. 1912. Strani VII + 241, 80. Cena 2 šilinga net. Prvi pisec je zastopal časopis *The Graphic* pri bulgarski vojski, drugi pa dnevnik *The Daily Mirror* pri turški vojski, oba pa poročata o svojih doživljajih, kakor je posel časnikarskih vojnih poročevalcev. Zanimivo je popisovanje prvega o pripravah in organizaciji vojnega ustroja v Srbiji in Bulgariji, o bitki pri Kumanovem, o strahu, ki so ga

BACIL KOLERE.

imeli Turki pred napadi z bajoneti, pa o lesenih kroglih, ki so jih našli pri turških vojaki, dalje o Lule Burgasu, obleganju Odrina, pa o bojih z bulgarskim cenzorjem, ki je zadržaval vse poročevalce od bojišča. Njegov tovariš Grant je bil bolj srečen, kajti bil je priča turškega pobeга po bitki pri Lule Burgasu, ko so tudi angleški poročevalci pobegnili od turškega mentorja, ki je bil pridodeljen časnikarjem, in je bil pri Čataldži, ko je najbolj divjala kolera. Da poživljajo to zanimivo pripovedovanje znamenite fotografske slike, 26, je samoposebi umevno. — Drugi veteran med angleškimi časnikarskimi vojnimi poročevalci je major Lionel James, ki je zastopal londonske *The Times*. Spisal je: *With the Conquered Turk*. Založil Th. Nelson and Sons. London 1913. Str. 370, 80. Cena 2 šilinga net. Knjiga ima 8 slik in 1 črtež. James je bil pri turški vojski in ker je odličen vojak, je njegov popis, dasi šaljiv in sarkastičen, bolj vojaški. Različni dogodljaji kažejo, da se tudi v vojski marsikaj smešnega pripeti. — Posebno zanimanje je vzbudila knjiga: *With the Victorious Bul-*

garians. Založil Constable and Co. London 1913. Str. XII + 295, velika 80. S 55 slikami in 6 zemljevidi. Cena 7 šilingov, 6 d. net. Spisal jo je namreč znani poročnik Hermenegild Wagner, vojni poročevalec dunajske Reichsposte, kojega poročila iz vojske so vzbujala toliko pozornost in naposled nasprotovanje, ko se je pokazalo, da niso bila resnična ter so bila izmišljena le v gotove namene. Njegova knjiga se razlikuje od ostalih v več ozirih. Razpravlja precej obširno in nekam pomešano o balkanski ligi, Macedoniji in dogodkih, ki so dovedli do vojske, o zgodovini Bulgarov in njihovih šegah ter navadah, stvari, ki spadajo bolj v področje zgodovinarja. Nadalje popisuje bulgarsko armado, vojaške in diplomatske voditelje, pa boje od Kirk'Kilissé do Čataldže in okrog

RAZŠIRJANJE KOLERE IZ NJENE DOMOVINE PO SVETU.

Odrina. Opisovanje je zanimivo bodisi s časnikarskega, bodisi z vojaškega stališča, neprijetno, skoraj anti-patično pa dirne čitatelja vsiljivo poudarjanje osebnega momenta, ki jemlje lepi knjigi vrednost. Zaključuje s samozagovorom, vsled katerega mu je angleška kritika dala nekako odvezo; če mu jo dajo Bulgari, je drugo vprašanje. (Konec prih.) *Ivan Mulaček.*

Slovani v angleški književnosti. V Letopisu Matice Slovenske za l. 1912. se nakratko omenja angleški pesnik Sir John Bowring (izg. Bauring), ki je prevl mnogo slovanskih pesmi na angleščino. Njegova tozadevna dela so:

Rossijskaja Antologija. Specimens of the Russian Poets, translated by John Bowring. With preliminary remarks and biographical notices. Second edition (iz-

daje prve še nisem mogel dognati) with additions. London, 1821. 120.

Derzhavin: Ode to the Deity. Translated from the Russian. London, 1861.

Wýbor z Básnictvi Českeho. Cheskian Anthology, being a history of the poetical literature of Bohemia, with translated specimens. By J. Bowring. London, 1832. 120.

Manuscript of the Queen's Court. A Collection of old Bohemian lyrico-epic Songs with other ancient Bohemian poems. By J. Bowring. London, 1843.

Wybor poeziji Polskiey. Specimens of the Polish Poets with notes and observations on the Literature of Poland. By J. Bowring, London, 1827. 120.

Narodne srpske pjesme. Servian Popular Poetry. Translated by J. Bowring. London, 1827. (Posvečena je knjiga Dr. Štef. Vuku Karadžiću.)

O Sir J. Bowringu se je pisalo v slovanskih jezikih: Korrespondence Johna Bowringa do Čech. Podává Robert Beer. (Iz Věstnika kr. č. Spol. nauk. Tř. hist. 1904.) V Praze, 1904.

John Bowring i srpska narodna pjesma. V. M. Jovanović. 1908. 80?

Med pisatelji, ki so pisali v angleščini o Jugoslovanih, zavzemata odlično mesto Čedomil Mijatović, bivši srbski poslanik na dvorcu St. Jameskem, bivajoč zdaj v Londonu, in njegova ranjka soproga Mrs. Elodie Lawton-Mijatović.

Poleg obilih člankov o Jugoslovanih po raznih angleških časnikih je Čedomil Mijatović napisal:

A Royal Tragedy: being the Story of the Assassination of King Alexander and Queen Draga of Servia. pp. XI + 230. 80. London, 1906. Publ. by Eveligh Nash.

Constantine, the last Emperor of the Greeks, or the Conquest of Constantinople by the Turks (A. D. 1453), after the latest historical researches. pp. XIV + 239. 80. London, 1892. Sampson Low & Co.

Servia and the Servians. pp. VII + 296. With 16 Illustrations. 80. London, 1908. Sir Isaak Pitman & Sons, Ltd.

Servia of the Servians. New Edition. pp. IX. + 234. 80. London, 1911. Sir Isaak Pitman & Sons, Ltd.

Njegova soproga Mrs. Elodie Lawton-Mijatović pa je napisala:

The History of Modern Servia. pp. XIV + 272. 80 London, 1872. William Tweedie.

Servian Folklore: Popular Tales, selected and translated by Madame Cs. Mijatovich. Edited, with an introduction by W. Dendon. pp. VI + 316. 80. London, 1874. W. Isbister & Co.

Kosovo: An Attempt to bring Servian National Songs about the Fall of the Servian Empire at the Battle of Kosovo into one Poem. Translated and arranged by Madame Elodie Lawton Mijatovich. London, 1881. 80. W. Isbister, Ltd.

J. M.

UMETNOST.

Društvo za krščansko umetnost v Ljubljani je izdalo obširno peto izvestje o svojem delovanju od l. 1907 do 1912. Uredil je poročilo društveni tajnik Jožef Dostal. Predsednik društvu je bil v prvi polovici te dobe blagopokojni prelat Jož. Smrekar, po njegovi prezgodnji smrti pa prelat Jan. Flis, podpredsednik je ravnatelj Ivan Šubic, v odboru so: Fr. Avsec, Jož. Dostal, dr. J. Gruden, dr. Alfonz Levičnik, dr. J. Mantuani, Celestin Mis, P. Hugolin Sattner, Ivan Sušnik, Jos. Šiška, Feliks Toman, mons. Tomo Zupan, mons. Ant. Zupančič. — Članov šteje društvo 201 in 43 ustanovnikov ter 158 letnih članov; pokrovitelj društvu je ljubljanski knezoškof. Poročilo predvsem omenja važnih škofijskih sinodalnih določb, da treba o nameravanem zidanju cerkve ali prezidavi dobiti pri ordinariatu dovoljenja in navodil, enako za načrte za cerkveno opravo, kakor za vsa tudi manjša važnejša umetniška dela. Zlasti je strogo zabranjeno prodajati kake cerkvene umetnine ali jih zamenjavati za drugo blago. Sinodalne določbe govore tudi o škofijski komisiji za cerkveno umetnost. To komisijo predstavlja in njene naloge izvršuje odbor Društva za krščansko umetnost. Odbor je prejel l. 1907. do 1912. nad 200 načrtov, ki jih je pregledal in presodil. Zatem našteva važnejša umetniška dela, ki so se v deželi izvršila v tem času. Obširneje omenja prenovljenja ljubljanske stolnice ob praznovanju 200 letnice posvečenja. Nova notranja vrata — veternice, nove cerkvene klopi z dragocenimi starimi rezljanimi baročnimi stranicami, osem novih spovednic, pri katerih je opaziti prijetno razliko v arhitektoniki in okrasju, temeljni načrt pa je pri vseh enak; nove orgle in že poprej vsa cerkev prenovljena v slikariji. Glavno zaslugu za umetniško dovršeno prenovljenje stolne cerkve ljubljanske in za financiranje vseh del — nad 100.000 kron — ima prelat in generalni vikar Jan. Flis, ki ga smemo z vso pravico imenovati vrednega naslednika Thalnitscherju. —

Zelo na svojem mestu je sledeča opomba poročila: V domovini imamo dosti tehnično izšolanih moči, da jim moremo z mirno vestjo prepustiti delo. Mnogi izmed naših domačih umetnikov so tudi zmožni, da zasnujejo lepe načrte. Kdor tega ne zmore, naj ne ponuja svojih načrtov, ampak naj poprosi veččaka za načrt in naj ga izvrši z vso vestnostjo. Glede posameznih strok cerkvene umetnosti bi bilo tu opomniti: Manjka nam arhitektov - umetnikov v domovini. Naši rojaki delujejo drugod. Vendar bi bilo prav, da bi se pri važnejših delih nanje obračali. Naj bi prišlo v naši cerkveni arhitekturi kaj svežega duha v deželo. — Podobarjev (za lesno arhitekturo in plastiko n. pr. za oltarje, prižnice itd.) in kiparjev imamo dovolj, večinoma spretnih in marljivih. — Kaj pa s slikarji? Nekateri avtodidakti delajo dobro in vestno, kar velja zlasti o ornamentalnem slikanju. Tudi glede oltarnih slik in figuralnih nastenskih slik v cerkvah smo navezani večinoma na te slikarje. Dobro je, da nekateri izvrstno obdelujejo tehniko slikanja na presno. Seveda v kompoziciji tako pri oltarnih slikah, kakor pri historičnih freskah se morajo ozirati na starejše vzorce, zlasti radi zajemajo pri slikarjih romantičnih

šol. Slabše je glede visoke umetnosti. Ali morda ne čutimo potrebe umetniških slik za cerkve in oltarje? Kdo bi jih ne želel? V dokaz naj služi, da se je za župno cerkev Marijinega Oznanjenja v Ljubljani za nov oltar sv. Frančiška naročila oltarna slika pri slikarju Fritz Kunz v Monakovem, da je za župno cerkev v Šmariji naslikal dve sliki: Žalostno Mater božjo in smrt sv. Jožefa Celestin Medovič (Cf. sliki v Dom in Svetu 1910, str. 100 in 101). Naši domači slikarji-umetniki se ne bavijo z religioznim slikarstvom. Slovenske umetniške razstave tudi še niso pokazale idejne strani naših umetnikov za religiozne slike. In vendar bi bilo to hvaležno polje za naše umetnike. Na tej poti bi se najprej srečala umetnost in ljudstvo, bilo bi dobro za umetnost in umetnike. Morda poreče kdo, da se bojimo moderne umetnosti. Tu naj pripomnimo, da je knezoškofijski ordinariat razpisal l. 1911. natečaj za sliko Srca Jezusovega na Brezjah, pa so se ga naši slikarji komaj udeležili, med par skicami je bila le ena, ki se je mogla vpoštevati.

Ravnatelj dež. muzeja dr. J. Mantuani v tem izvestju poroča o škofijskem muzeju, katerega predmeti se razstavljeni hranijo v deželnem muzeju. Inventar se je v zadnjih letih znatno pomnožil. V drugem delu izvestja podaja društvenikom tajnik društva Jož. Dostal zelo zanimiva in točna životopisa prvega predsednika društva pokojnega prelata Jož. Smrekarja in odbornika Janeza Vurnika, podobarja in konservatorja c. kr. centralne komisije za umetniške in zgodovinske spomenike. Z značilnimi potezami nam pisatelj riše značaj, življenje in delovanje prelata Smrekarja, imenuje ga po zaslugenju velikega učenjaka in polihistorja v najboljšem pomenu besede, opisuje ga kot moža ljubeznivega, milega, rahločutnega značaja, kateremu je opravičeno rekel knez in nadškof dr. Missia, ko se je iz Ljubljane poslavljal v Gorico: »Težko se ločim od Ljubljane, predvsem ker se moram ločiti od mnogih plemenitih duš, katerim v prvi vrsti prištevam Vas.«

Podobarja Janeza Vurnika slika pisatelj kot umetnika, kot stvaritelja cerkvenih umetnin. Bil je zelo nadarjen in skrbel je za izobrazbo, tako za idejno stran, kakor tudi za tehnično v svoji stroki. Nabavil si je dragoceno knjižnico. Njegovo znanje je bilo trdno in precizno. Študiral je zgodovino in razvoj umetnosti. Zato Vurnik ni nikoli kopiral in se ni ponavljal, ampak je ustvarjal samostojno, kvalificiral se je pa zlasti za cerkvenega umetnika, ker je poznal vse liturgične predpise. Ker je bil živoveren, vлил je v svoja dela pravega cerkvenega duha. Po svojem značaju je bil skromen, delaven in strog do sebe, do drugih skrajno prizanesljiv. Živel je za umetnost, časnih dobrin ni iskal.

Gotske freske v podružnici sv. Petra na Vrhu blizu Turjaka je zanimiv opis nastenskih gotskih slikarjev, ki izpopolnuje spis Matej Sitarjev v Izvestjih Muzejskega društva za Kranjsko iz l. 1895 in poročilo v Mitteilungen der K. k. Zentral-Kommission iz l. 1911. — V sestavku: Varstvo spomenikov in naše cerkve podaja tajnik J. Dostal društvenikom točno zgodovinski razvoj vprašanja o varstvu spomenikov in o sedaj veljavnih načelih, opisuje skrb Cerkev za spomenike in daje praktična novodila za varstvo spo-

menikov. — Izvestje podaja tudi 13 lepih slik, med njimi podobi prelata J. Smrekarja in podobarja J. Vurnika. — S temi vrsticami smo želeli prijatelje umetnosti, zlasti cerkvene, opozoriti na sicer tiho, a zelo

plodovito delovanje Društva za krščansko umetnost, ki je tudi v zadnji petletni dobi vodilno in z uspehom delovalo v kljub skrajno skromnim svojim sredstvom na velevažnem polju domače cerkvene umetnosti. n.

Medvedov nagrobnik.

Tretje leto že poteka, odkar nam je zasul pre-rani grob pesnika Antona Medveda. In še danes ni na njegovi gomili na pokopališču v Kamniku nagrob-nika. Sam ni zapustil niti toliko, da bi se bili povsem pokrili pogrebni troški. Toda zapustil je slovenskemu narodu toliko sadov svoje duševne izvirne sile kot pesnik, da je naša dolžnost, poskrbeti mu dostojen, dasi skromen nagrobnik. Zaraditega so sklenili njegovi spodaj podpisani intimni prijatelji, da se združijo v odbor in naprosijo prispevkov za njegov spomenik. Da bi pa spomenik ne bil neokusno in umetniško brez-vredno delo, zato se je poveril načrt kiparju g. profesorju Peruzziu v Splitu. Ta je zasnoval jako umesten klasično resen nagrobnik, kakor je bila poezija po-kojnega Medveda. Spomenik predstavlja sarkofag iz sivega kraškega marmorja, v katerem je vdolan relief iz belega kamna. Na reliefu je Orfej v spremstvu dveh genijev in pastirček-pevec s piščalko, iz srede reliefa se pa dviga antični dobri pastir in Kristov monogram. V dnu spomenika, nad grobovo glavo, je lira. Skoz potrgane strune se zvija kača. Ob straneh stojita na podstavkih dve kameniti žrnvi, iz katerih kipita kot zelen okvir ob spomeniku dve cipresi. Po tem po-vršnem opisu lahko vsak spozna, da bo spomenik sam res nekaj izvirnega in umetniškega, morda prvi takega značaja na naših pokopališčih. Delo samo po načrtu in mavčnem odlivku Peruzzijevem izvrši podobar go-spod Pavlin v Radovljici.

Podpisani odbor vabi slavno občinstvo, da drage volje prispeva s skromnimi darovi za spomenik, da pri-reja ob prijateljskih in društvenih večerih male zbirke v krogu onih, ki so pokojnika poznali osebno ali ga vsaj uživali po njegovih delih. Priporočamo to prošnjo raznim denarnim zavodom, občinam, posebno župnijam, kjer je služboval pokojnik, in njegovim tovarišem-duhovnikom. Vsi prispevki naj se izvolijo pošiljati odbo-rovemu blagajniku g. Urbanu Zupancu, Ljubljana, Križevniška ulica št. 8.

V Ljubljani, 1. aprila 1913.

Odbor za zgraditev Medvedovega spomenika:

Urban Zupanc,	Andr. Kalan,	Fr. S. Finžgar,
blagajnik.	načelnik.	tajnik.

Naše slike. Nekaj zgledov moderne monumentalne plastike podajamo danes. Vso pozornost zasluži drzno zamišljena in bravurno izdelana kompozicija našega mnogoobetajočega umetnika Jos. Vrbanija »Potop« (str. 205.). Uničujoči val se zagrne čez poteptana telesa v obliki divjajočega konja. Kakšna kruta moč in ne-usmiljena sila je izražena v tem stegnjenem mišičastem telesu! Smrtni demon v svoji suhi koščenosti pa je prava podoba sovražnosti in pokončanja. Omamljena od na-glega napada se zvijajo na tleh umirajoča trupla. Vrba-

nija je velik v izrazu silne strasti. Elementarna moč v vsej svoji neusmiljeni krutosti je dobrodošla naloga njego-vemu po izrednem učinku stremečemu talentu. Pri-občili smo že več njegovih plastik v reprodukciji, ki kažejo mnogostranost njegove nadarjenosti. V »Poto-pu« je pa dosegel tako silo in prostost samostojnega, drznega vzleta, da ga moramo prištevati med najboljše moderne plastike daleč čez mejo naše ožje domovine! Peruzzijev načrt za A. Medvedov spomenik (str. 213). Na drugem mestu objavljamo oklic Odbora za A. Medvedov nagrobni spomenik. Pokojni pesnik je bil, kakor je sam rad poudarjal, pesnik »Dom in Svetov«, ki je skoro vse svoje pesmi objavil v našem listu. Želeti je, da se zato naročniki »Dom in Sveta« rade volje odzovejo vabilu ter po svoje pripomorejo, da se diki naših pesnikov postavi dostojen spomenik. Sarkofag v duhu starokrščanskih grobnikov je jako srečno zamišljen. Medvedov nagrobnik bo tudi v umet-niškem oziru znamenit. — Skandinavci so postavili spomenik preiskovalcu arktičnih krajev Mylius Erick-senu (str. 221). Tudi original svoje vrste! Težava arkti-čne ekspedicije skoz sneg in led z majhnimi sanmi, ki jih vlečejo mraza in gladu vajeni psi, je vsekana z drznimi udarci v sirovo skalo. — Pokojna angleška kraljica Viktorija je šla vsako zimo na solčno francosko Riviero. Tu je bila jako priljubljena radi svoje dobrot-ljivosti. Postavili so ji v Nizzu na svetovnoznanu »Angleški promenadi« lep spomenik, ki jo kaže kot ljubiteljico mladine (str. 234). — Jaroslav Vrchlický (str. 236), najmnogostranejši in izredno plodoviti pesnik češki, je lani umrl. Kot epik in kot lirik, kot prevajalec in kot estetik je zapustil češkemu narodu nepregledno vrsto del. Filozofična in zgodovinska vprašanja, dnevna po-litika in vroča srčna strast — vse se mu je vlivalo v verze, med katerimi so mnogi neminljive vrednosti. Pri toliki obilici je seveda tudi marsikaj nepopolnega. — Poreško-puljska škofija je po smrti dr. Flappa dobila novega pastirja v osebi dr. Trifona Pederzollija (str. 219), doslej župnika pri Sv. Antonu Novem v Trstu. Novi škof, ki prejme posvečenje na praznik sv. Petra in Pavla, je rojen v Kotoru in iz mnogoletnega duš-nega pastirstva dobro znan s Slovenci in Hrvati. Že-limo mu obilo blagoslova pri svečeniškem delu med istrskim narodom. — Kolera je grozila zopet letos, da preplavi Evropo, ko je Turčija iz Azije klicala svoje zadnje čete na balkansko bojišče. Povzročitelj kolere je bacil, ki ga po njegovi skrivljeni obliki imenujejo »comma-bacillus«. Ta bacil se neznansko hitro množi in povzroči bljuvanje in diarejo z drugimi znaki ko-lere. Dve ognjišči sta, iz katerih se razširja ta bolezen na vse kraje starega sveta. Eno ognjišče je v severo-vzhodnem delu Zapadne Indije, drugo pa v Arabiji v bližini Meke, odkoder jo zanašajo mohamedanski božje-potniki na vse strani. V teh krajih kolera nikoli ne ugasne. Naši slike (str. 237 in 238) nam kažeta bacila kolere pod povečalnim steklom in pot, po kateri se je doslej širila kolera iz svoje domovine v Indiji in Arabiji po Evropi in Aziji.

Vzajemno podporno društvo v Ljubljani

sprejema vsak delavnik od 8.
do 12. ure dopoldne hranilne
:: vloge ter jih obrestuje ::

po 5%

brez odbitka, to je: daje za
100 K čistih 5 K na leto.
Rentni davek plača hranilnica sama.

registr. zadruga z omejenim poroštvom
Kongresni trg šte. 19.

Prelat Kalan Andrej l. r., predsednik.
Kanonik Sušnik Jan. l. r., podpredsedn.
Dr. Fran Dolšek l. r., zdravnik v Ljubljani, podpredsednik.

Rentni davek plačuje iz svojega. Zunanji vlagatelj so za pošiljanje denarja na razpolago brezplačno položnice poštne hranilnice.

Daje tudi svojim članom predujme na osebni kredit, vračljive v 7½ leta (90 mesecih) v tedenskih, oziroma mesečnih obrokih, kakor tudi posojila na zadolžnice in menice.

Tovarna dežnikov in solnčnikov

L. Mikusch

v Ljubljani, Mestni trg 15

priporoča svojo veliko zalogo

dežnikov in solnčnikov

preprostih in elegantnejših, solidno, trpežno izdelanih, po najnižjih tvorniških cenah.

Prevleke in poprave se izvrše dobro in poceni.

Domača tordka

Gričar & Mejač, Ljubljana

Prešernova ulica 9.

Najstarejša in največja trgovina
z izgotovljeno obleko

Priporočava se prečistiti duhovščini v naročila za izvršitev raznovrstne

duhovniške obleke

iz zjamčeno dobrega, trpežnega blaga razne kakovosti, katerega imava prav mnogo v zalogi. Postreževa na željo z vzorci ter sva v stanu vsled nakupovanja v množinah in obširne trgovine postreči z istinito dobrim blagom in natančno izvršitvijo po najnižji ceni.

V zalogi imava

izgotovljene obleke

za gospode, dečke, gospe in deklice po naj-novejšem kroju in lepih vzorcih

Zaloga srajc, ovratnikov in kra-vat za gospode.

Ilustrirani ceniki so franko na razpolago.

Najboljša, najsigurnejša prilika za štedenje!

Lastna glavnica K 704.939·27.

Najboljša, najsigurnejša prilika za štedenje!

Denarni promet l. 1911. čez 82 milijonov kron. - Stanje vlog čez 22 milijonov kron.

Ljudska posojilnica

registrovana zadruga z neomejeno zavezo

Ljubljana, Miklošičeva cesta št. 6

prilicje, v lastni hiši, nasproti hotela „UNION“, za frančiškansko cerklo

sprejema hranilne vloge

vsak delavnik od 8. ure zjutraj do 1. ure popoldne

ter jih obrestuje po **4³/₄ %**

brez kakega odbitka, tako da prejme vložnik od vsakih

100 kron čistih 4·75 na leto.

Hranilne knjižice se sprejemajo kot gotov denar, ne da bi se njih obrestovanje kaj prekinilo. Za nalaganje po pošti so poštno-hranilnične položnice na razpolago.

Fran Povše, komerc. svetnik, vodja, graščak, drž. in dež. poslanec, predsednik; Josip Šiška, stolni kanonik, podpredsednik; odborniki: Anton Belec, posest., podjetnik in trgovec v St. Vidu nad Ljubljano; Dr. Jos. Dermastia; Ant. Kobi, posest. in trgovec, Breg pri Borovnici; Karol Kauschegg, veleposest. v Ljubljani; Matija Kolar, stolni dekan v Ljubljani; Iv. Kregar, svetnik trg. in obrtne zbornice in hišni poset. v Ljubljani; Fran Leskovic, hišni poset. in blag. »Ljud. posojilnice«; Ivan Pollak ml., tovarnar; Karol Pollak, tovarnar in posest. v Ljubljani; Gregor Šlibar, župnik v Rudniku.

== Za hranilne vloge jamči dežela Kranjska. ==

Teodor Korn

pokrivalec streh in klepar
ter vpeljavec vodovodov

Ljubljana

Poljanska cesta šte. 8
v lastni hiši.

se priporoča p. n. občinstvu za izvrševanje vsakovrstnih

kleparskih del ter pokrivanje streh

z angleškim, francoskim in tuzemskim škrljem, z asbest-cementnim škrljem „Eternit“, patent Hatschek, dalje z izbočeno in ploščnato opeko, lesnocementno in strešno lepenko. Vsa stavbinska in galanterijska kleparska dela v priznani solidni izvršitvi. Poprave točno in ceno. Proračuni brezplačno in poštnine prosto.

Obenem naznanjam, da sem kupil že 36 let obstoječo trgovino trdke Jos. Stadler v Ljubljani in bom isto nadalje vodil pod njegovim osebnim vodstvom ter vodstvom spretnih in zanesljivih kleparjev in monterjev. Istotako priporočam svojo podružnico v Trstu, Via Miramare št. 65, ki jo vodi poslovodja Franjo Jenko.

Kamnoseški izdelki iz marmorja za
cerkvene in pohištvene oprave,
spomeniki iz marmorja, gra-
nita ali sijenita, živo in uga-
šeno apno se dobi pri

Alojziju Vodniku

kamenarskem mojstru

Ljubljana, Kolodvorska ulica

Podobarski in pozlatarski atelijé

Andr. Rovška naslednik

Ivan Pengov

Ljubljana, Kolodvorska ulica šte. 20

se priporoča prečastiti duhovščini in cerkvenim
predstojništvom v naročila za izvrševanje vsa-
kovrstnih strogo umetniško izvršenih oltarjev
v raznih slogih, kipov in svetniških soh iz
lesa, gipsa, marmorja in cementa itd.

Priznalna pisma na razpolago. Domača trdka.

Žena, kateri manjka potrebne gospo-
dinjske izobrazbe, ne bo znala
umno voditi domačega gospodinjstva.

Ker je pa od pravičnega gospo-
dinjstva v prvi vrsti odvisna sreča in
blagostanje družine, je za vsako
slovensko ženo in deklico sveta dolž-
nost, da si pridobi tozadevno strokovno
izobrazbo.

K tej izobrazbi bo pripomogla v
obilni meri poljudno ter praktično se-
stavljena knjiga, ki uvaja naše žene
in dekleta v vse panoge gospodinjstva
in ki je pred kratkim izšla pod na-
slovom:

Gospodinjstvo.

Navodilo za vsa v domačem
gospodinjstvu važna opravila.

Solam in gospodinjam sestavila
S. M. LIDVINA PURGAL.

Cena K 2.20, vezana K 2.80.

MAGDALENE PLEIWEISOVE

Slovenska : kuharica :

Šesti natis priredila

S. M. FELICITA KALINŠEK.

To je najboljša slovenska kuhinjska
knjiga, bodisi za začetnico,
bodisi za kuharico, ki se želi po-
vzpeti na vrhunec kuhinjske
umetnosti. Slovenska žena, ki hoče
biti dobra gospodinja, te knjige ne bo
mogla pogrešati.

Knjiga poučuje, kako je treba je-
dila pripravljati, da so okusna, obenem
pa daje tudi navodila, koliko se lahko
v kuhinji prihrani. Popolna izraba živil
je v času splošne draginje naravnost
življenska potreba.

Velika izdaja (nad 600 strani, z 18
večbarvnimi tabelami) K 5.20, vezana
K 6.—; okrajšana izdaja (okoli 350 str.)
K 3.—, vezana 3.60.

Zunanji nastop in lepo olikano ve-
denje odločujeta prav pogosto o
sreči človeka. Kar prvi nepravilni na-
stop pokvari, časih ni mogoče nikdar
več popraviti. Zato bodi prva skrb
vsakogar, da si omisli »Knjigo o le-
pem vedenju«, ki je edina te vrste med
Slovenci. Ta knjiga mu bo pravilno
svetovala v vseh dvomljivih slučajih
in ga varno vodila skozi družabno
življenje.

Vseskozi se ozira knjiga tudi na
posamezne stanove obojega spola; tudi
za mladino je knjiga zlata vredna.

Knjiga o lepem vedenju

Spisal URBANUS.

Velja K 3.—, elegantno vezana K 4.—.

= Katoliška Bukvarna v Ljubljani. =